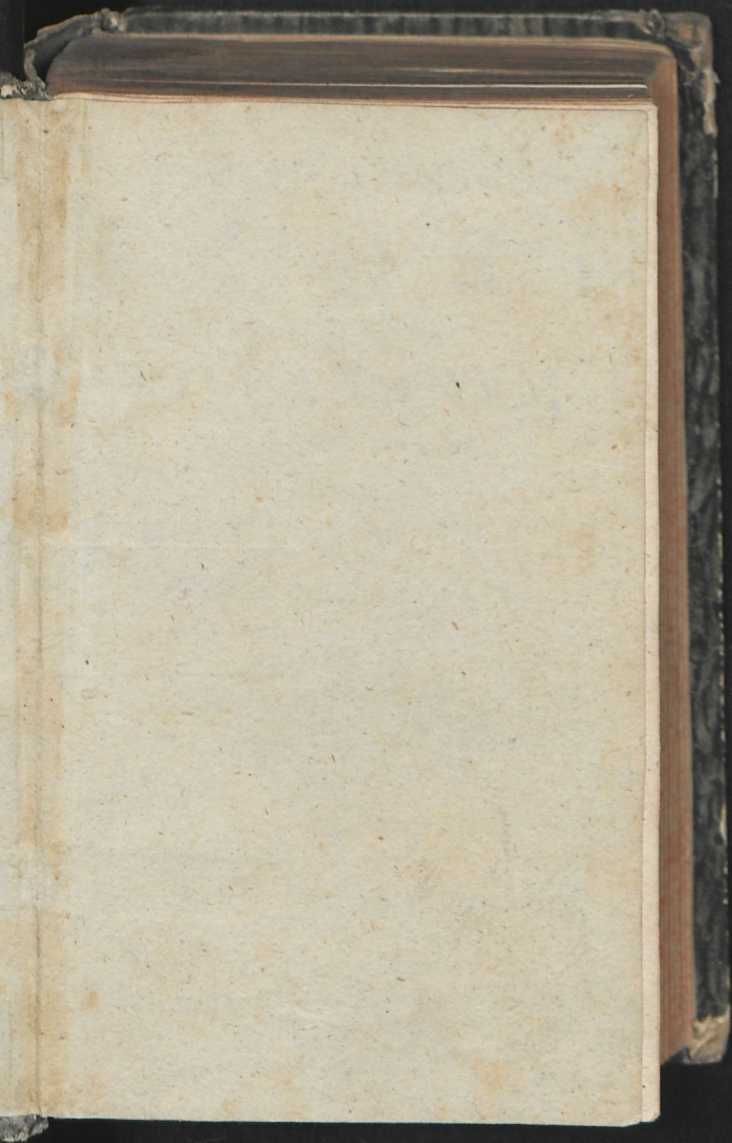

Pl. 10.

1
LVCII ANNAEI
FLORI
RERVM
ROMANARVM
LIBRI QVATVOR.

ACCESSIT
LVCII AMPELII
LIBER MEMORIALIS.

HALAE,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI,
M DCC LXII.

Pl. 10

P R A E F A T I O .

Elapsi sunt anni circiter septendecim, ex quo, sumtibus bibliopolii nostri, in lucem publicam cœpimus emit-
tere *auctores historici argumenti classici*, Romano sermone conscriptos, in usum præ-
sertim iuventutis scholasticæ ita adorna-
tos, ut viliores pretio vendi possint.

Prodierunt hoc igitur instituto succes-
sive, ab anno 1745 huc usque, **QVINTVS**
CVRTIVS RVFVS, **IUSTINVS**, **EV-**
TROPIVS, **IVLIVS CAESAR**, **CORNE-**
LIVS NEPOS, **SALLVSTIVS CRISPVS**,
SVETONIVS TRANQVILLVS, **TITVS**
LIVIVS, **SEXTVS AVRELIVS VICTOR**,
& **VELLEIVS PATERCVLVS**: quibus
adiiçendi videntur etiam **HERODIANVS**
græco-latinus, & *collectio græca ex APOL-*
LODORO aliisque, nec non *selecta ex PLV-*

IV PRAEFATIO.

TARCHO *vita parallele.* Horum librorum aliqui iterata etiam editione lucem viderunt publicam; ex quo eventu colligere nobis licuit, conamina huiusmodi nostra Romanarum antiquitatum studiosis & latinæ linguae cultoribus non ingrata fuisse.

Accedunt iam ergo ad historicos antiquos Latinos, eosque classicos, haecenus a nobis evulgatos, *rerum Romanarum libri quatuor*, a LVCIO ANNAEO FLORO conscripti, in nostra urbe, quantum sciamus, nunquam antea excusi: quibus in fine adiecimus LVCII AMPELII *libellum memorialem.*

Ad FLORI editionem praesentem quod quidem attinet, exscribi curavimus verba eius secundum exempla a IOHANNEMIN-ELLIO & CLAUDIO SALMASIO singulari industria olim adornata: quos duces presso pede sequuti sumus; quum integriora adferre, nobis iam non datum fuerit.

AMPE-

AMPELII textum, a CLAUDIO SALMASIO prima vice in FLORI editione *Elseviriانا* anni 1638 in lucem protractum, in paragraphos distinximus, numerosque capitibus singulis præfiximus. In subiunctis passim *notulis* nomina quædam corrupta emendare, & citationes auctoris necessarias indicare, non inutile fore legentibus, visum nobis fuit.

FLORVS noster, eruditorum iudicio, scriptor verè *floridus*, *elegans* & *disertus*, populi Romani facta & vicissitudines a *Romulo ad Casarem Augustum*, pulcherrimo & simul absolutissimo enchiridio conscripsit; minime vero compendium quoddam LIVII fecit, uti aliqui existimarunt, quod inde facile redarguitur, quia eius a LIVIO sæpenumero abit ac variat sententia. Sicuti vero nequaquam verbosus aut diffusus est FLORVS noster; ita neque, ut illi, qui summa rerum capita aut nuda brevitaria contexunt, in se restrictus est aut exsanguis; sed *sobriam* & *verbis cultam orationem* amat, *declamationes* passim

immiscens: *denſus* interim *ſententiis* & *re-*
bus cum iudicio prolatis, adeo frequens eſt
 & foecundus, ut *verborum prope numerum*
ſententiarum numero conſequatur. *Veritati*
 praeterea ſtudens *hitoricae*, abſtinuit fere
 ubique a *temporum rationibus indicandis*:
 id quod autem non eius negligentiae im-
 putandum, velut quidam ex eruditis fece-
 re; de industria potius eum ita egiffe no-
 bis videtur, ne opus ipſi eſſet reſellere *fa-*
ſtos conſulum Romanorum interpolatos ſuo
 aevoproſtantes, quod ſine prolixitate,
 quam conſulto reſpuebat, fieri non potu-
 iſſet. Ipſum notitiae temporum non igna-
 rum fuiſſe, evidenter probare poſſemus;
 quo ſpectat inter alia mentio *conſulatus*
Fabii durante bello cum Gallis Senoni-
 bus, (*) quem LIVIVS non adeo verita-
 tis ſtudioſus, auctoritate ſactorum ſuorum
 expunxit & ſuppreſſit. Hunc *Fabii* con-
 ſulatum, in omnibus conſulum ſactis ho-
 die exſtantibus deſideratum, anno ſuo re-
 ſtitutum Lector inveniet in *ſpecimine illo*
 chro-

(*) FLORVS lib. I. cap. XIII, n. 7.

PRAEFATIO. VII

chronologia, quod nostræ VELLEII PATERCVLI editioni subiunctum apparet.

Illud de FLORO, præeunte nobis IOANNE MIN-ELLIO, (*) coronidis adhuc vice addemus: Olim sicuti existimasse magistrum dicendi FABIVM QVINTILIANVM accepimus, *multum profecisse eum, cui CICERO placeret*; ita fidenter affirmare audeamus: Quicumque LVCIVM hunc ANNAEVM FLORVM sibi diligenti inspectione familiarem reddiderit, eum exinde cum fructu, maximo operæ suæ pretio, POLYBIVM, LIVIVM, DIONEM, TACITVM, APPIANVM, CAESAREM, & id genus maiorum gentium historicos lecturum esse.

De LVCIO AMPELIO adhuc notandum est, eum fuisse scriptorem ethnicum, qui seculo post CHRISTVM natum tertio circiter vixisse videtur. Ex versibus quibusdam SIDONII APOL-

) 4

LINA-

(*) In *dedicatione* FLORI sui.

VIII PRAEFATIO.

LINARIS (*) colligitur, ipsum ad tempora ab ætate SYMMACHI non adeo remota referendum esse. Libellus eius, quem CL. SALMASIVS ex codice antiquissimo FRANCISCI IVRETI olim descripsit, propter affinitatem argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, & propter stili concinnitatem, rerumque adeo plurimarum, quas aliunde non liceat sumere, novitatem, visus nobis est idoneus, qui FLORO iterum comes adderetur, atque in eius comitatu | lucem publicam, quam Germanorum typis hætenus non vidit, usurparet.

Et hæc quidem sunt, quæ Lectorem benevolam admonere voluimus. Utatur & fruatur is libellis hisce, quos in præsentem damus, in suam proximique commodum, & ad promovendam ubique N. V. MINIS divini gloriam. Halæ Magdeburgicæ, ipsis nundinis Lipsiensium vernalibus, anni Christiani MDCCLXII.

(*) In SALMASII præfatione ad AMPELIVM.

SERI.

SERIES CAPITVM

IN

FLORI HISTORIA.

LIBRI I. CAPITA.

P PROOEMIUM.	Pag. 1
1 De Romulo.	3
2 De Numa Pompilio.	6
3 De Tullo Hostilio.	6
4 De Anco Marcio.	8
5 De Tarquinio Prisco.	8
6 De Servio Tullio.	9
7 De Tarquinio Superbo.	10
8 Anacephalæosis de VII regibus.	11
9 De mutatione Reipublicæ.	12
10 Bellum Etruscum, cum Rege Porsena.	13
11 Latinum.	15
12 Cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.	17
13 Gallicum.	18
	14 La.

) (5

X SERIES CAPITVM.

14	Latinum.	22
15	Sabinum.	22
16	Samniticum.	23
17	Etruscum, Samniticum, & Gallicum.	25
18	Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.	16
19	Picenum.	30
20	Sallentinum.	31
21	Volsinense.	31
22. 23. 24. 25. 26.	De Seditiōibus.	31. 32. 33. 34

LIBRI II.

1	PROOEMIUM	
2	Primum Bellum Punicum.	pag. 35
3	Bellum Ligusticum.	35
4	Gallicum.	41
5	Illyricum.	42
6	Punicum secundum.	43
7	Macedonicum primum.	43
8	Syriacum regis Antiochi.	53
9	Ætolicum.	55
10	Histicum.	57
11	Gallogræcum.	58
12	Macedonicum secundum.	59
13	Illyricum.	60
14		62

14 Ma-

SERIES CAPITVM. XI

14	<i>Macedonicum tertium.</i>	62
15	<i>Punicum tertium.</i>	63
16	<i>Achaicum.</i>	66
17	<i>Res in Hispania gestæ.</i>	67
18	<i>Bellum Numantinum.</i>	70
19	<i>Transitio.</i>	73
20	<i>Bellum Asiaticum.</i>	74

LIBRI III.

1	<i>Bellum Iugurthinum.</i>	pag. 75
2	<i>Allobrogicum.</i>	78
3	<i>Cimbricum, Theutonicum ac Tigurinum.</i>	79
4	<i>Thracicum.</i>	82
5	<i>Mithridaticum.</i>	84
6	<i>Piraticum.</i>	89
7	<i>Creticum.</i>	91
8	<i>Balearicum.</i>	92
9	<i>Expeditio in Cypron.</i>	93
10	<i>Bellum Gallicum.</i>	94
11	<i>Parthicum.</i>	98
12	<i>Anacephaleosis.</i>	100
13	<i>Seditiositas Tribunitia potestatis.</i>	102
14	<i>Seditio Tiberii Gracchi.</i>	103
15	<i>Caji Gracchi.</i>	104
		16 Ap.

XII SERIES CAPITVM.

16 Appulejana.	105
17 Drusiana.	106
18 Bellum Sociale.	107
19 Servile.	109
20 Spartiacum.	111
21 Civile Marianum.	114
22 Sertorianum.	118
23 Civile sub Lepido.	120

LIBRI IV.

1 Bellum Catilinarium.	pag. 121
2 Caesaris & Pompeji.	123
3 Caesar Augustus.	138
4 Bellum Mutinense.	139
5 Perusinum.	140
6 Triumviratus.	141
7 Bellum Cassii & Bruti.	142
8 Cum Sexto Pompejo.	144
9 Parthicum duce Ventidio.	145
10 Parthicum cum Antonio.	146
11 Cum Antonio & Cleopatra.	148
12 Bella adversus exterarum gentes.	150

L. AN.

L. ANNAEI FLORI
R E R V M
R O M A N A R V M
LIBRI IV.

PROOEMIUM.

Populus Romanus, a Rege Romu- 1
lo in Caesarem Augustum, se-
ptingentos per annos tantum
operum pace belloque gessit,
ut, si quis magnitudinem im-
perii cum annis conferat, aetatem ultra putet.
Ita late per orbem terrarum arma circumtulit, 2
ut, qui res eius legunt, non unius populi, sed
generis humani facta discant. Nam tot labo-
ribus periculisque iactatus est, ut ad constitu-
(L. Ann. Florus.) A endum

- endum eius imperium, contendisse Virtus &
 3 Fortuna videantur. Quare cum præcipue hoc
 quoque, sicut cætera, operæ pretium sit co-
 gnoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magni-
 tudo, rerumque diversitas aciem intentionis
 abrumpit; faciam quod solent, qui terrarum
 situs pingunt: in brevi quasi tabella totam
 eius imaginem amplectar, nonnihil, ut spero,
 ad admirationem principis populi collaturus,
 si pariter atque insimul universam magnitudi-
 nem eius ostendero. Si quis ergo populum
 4 Romanum, quasi hominem, consideret, to-
 tamque eius ætatem percenset, ut cæperit,
 utque adoleverit, ut quasi ad quendam iuventæ
 florem pervenerit, ut postea velut consenuerit,
 quatuor gradus processusque eius inveniet.
 5 Prima ætas sub Regibus fuit, prope ducentos
 quinquaginta per annos, quibus circum ipsam
 matrem suam cum finitimis luctatus est. hæc
 6 erit eius Infantia. Sequens a Bruto Collati-
 noque Consulibus, in Appium Claudium,
 Quintum Fulvium Consules, ducentos quin-
 quaginta annos patet, quibus Italiam subegit:
 hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum:
 7 ideo quis Adolescentiam dixerit. Dehinc ad
 Cæsarem Augustum ducenti anni, quibus to-
 tum orbem pacavit: hic iam ipsa Iuventa im-
 perii, & quasi quædam robusta maturitas.
 8 A Cæsare Augusto in sæculum nostrum haud
 multo minus anni ducenti: quibus inertia
 Cæsa-

Cæsarum quasi consenuit atque decoxit: nisi quod sub Traiano principe movet lacertos, & præter spem omnium, senectus imperii, quasi reddita iuventute, revirescit.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De Romulo, primo Romanorum Rege.

Primus ille, & Urbis & Imperii conditor, **1**
 Romulus fuit; Marte gentius, & Rhea Sil-
 via. Hoc de se sacerdos gravida confessa est: **2**
 nec mox fama dubitavit, cum Amulii impe-
 rio abiectus in profluentem cum Remo fratre,
 non potuit extingui. Siquidem & Tiberi- **3**
 nus amnem repressit: & relictis catulis lupa
 secuta vagitum, uber admovit infantibus, ma-
 tremque se gessit. Sic repertos apud arbo-
 rem, Regis pastor tulit in casam, atque edu-
 cavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus: **4**
 nam Lavinium patris Æneæ contempserat.
 Ab his Amulius iam bis septima sobole regna-
 bat, fratre pulso Numitore, cuius ex filia Ro-
 mulus. Igitur statim prima iuventæ face, **5**
 patrum Amulium ab arce deturbat, avum re-
 ponit. Ipse fluminis amator, & montium, apud **6**
 quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat.
 Gemini erant: uter auspicaretur, & regeret,
 adhibuere piacula. Remus montem Aventi-
 num,

num, hic Palatinum occupat. Prior ille sex
 7 vultures, hic postea, sed duodecim videt. Sic
 victor augurio, urbem excirat, plenus spei,
 bellatricem fore: ita illi assuetæ sanguine &
 8 præda aves pollicebantur. Ad tutelam novæ
 urbis sufficere vallum videbatur: cuius dum
 irridet angustias Remus, idque increpat saltu;
 dubium an iussu fratris, occisus est. Prima
 certe victima fuit, munitionemque urbis no-
 9 væ sanguine suo consecravit. Imaginem ur-
 bis magis, quam urbem, fecerat: incolæ de-
 rant. Erat in proximo lucus: hunc Asylum
 facit: & statim mira vis hominum, Latini
 Tusque pastores: quidam etiam transmarini;
 Phryges, qui sub Ænea; Arcades, qui sub Ev-
 andro duce influxerant. Ita ex variis quasi ele-
 mentis congregavit corpus unum; populum-
 10 que Romanum ipse fecit. Res erat unius æta-
 tis populus virorum. Itaque matrimonia a
 finitimis petita: quia non impetrabantur, ma-
 nu capta sunt. Simulatis quippe ludis eque-
 stribus, virgines, quæ ad spectaculum vene-
 rant, præda fuere. Et hæc statim causa bel-
 11 lorum. Pulsi fugatique Vejentes. Cani-
 nensium captam ac dirutum est oppidum.
 12 Spolia insuper opima de Rege, Feretrio Jovi
 manibus suis Rex reportavit. Sabinis prodi-
 tæ portæ per virginem: nec dolo: sed puella
 pretium rei, quam gerebant in sinistris, pe-
 tierat: dubium clypeos, an armillas. Illi ut &
 fidem

fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis ob-
 ruere. Ita admissis intra mœnia hostibus,¹³
 atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus
 Jovem oraret, *ut fœdam suorum fugam siste-*
ret. Hinc templum & Stator Iupiter. Tan-¹⁴
 dem favientibus intervenere raptæ laceris co-
 mis. Sic pax facta cum Tatio, fœdusque per-
 cussum: secutaque res mira dictu, ut, relictis
 sedibus suis, novam in urbem hostes demi-
 grarent, & cum generis suis avitas opes pro-
 dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc¹⁵
 Rex sapientissimus statam Reipublicæ imposuit:
 iuventus divisa per tribus, in equis & armis,
 ad subita belli excubaret: consilium Reipu-
 blicæ penes senes esset, qui ex auctoritate *Pa-*
tres, ob ætatem *Senatus* vocabantur. Hisi¹⁶
 ita ordinatis, repente, quum concionem ha-
 beret, ante urbem apud Capreæ paludem e
 conspectu ablatu est. Discerptum aliqui¹⁷
 Senatu putant, ob asperius ingenium: sed
 oborta tempestas, Solisque defectio consecra-
 tionis speciem præbuere: cui mox Iulius Pro-¹⁸
 culus fidem fecit, visum a se Romulum affir-
 mans, augustiore forma quam fuisset: man-
 dare præterea, ut se pro numine acciperent:
Quirinum in cœlo vocari, placitum Dis: ita
 gentium Roma potiretur.

CAPVT II.

De Numa Pompilio.

- 1 **S**uccedit Romulo Numa Pompilius: quem
 2 Curibus Sabinis agentem, ultro perivere,
 3 ob inclitam viri religionem. Ille sacra, &
 cæremonias, omnemque cultum Deorum im-
 mortalium docuit: Ille Pontifices, Augures,
 Salios, cæterosque per sacerdotia, annum quo-
 que in duodecim menses, fastos dies nefastos-
 que descripsit. Ille Ancilia atque Palladium,
 secreta quædam imperii pignora; Janumque
 geminum, fidem pacis ac belli; inprimis fo-
 cum Vestæ virginibus colendum dedit; ut ad
 simulacrum cælestium siderum, custos impe-
 4 rii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi moni-
 tis Deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent.
 Eo denique ferocem populum redegit, ut,
 quod vi & iniuria occupaverat imperium, re-
 ligione atque iustitia gubernaret.

CAPVT III.

De Tullo Hostilio.

- 1 **E**xcipit Pompilium Numam Tullus Hosti-
 2 lius: Cui in honorem virtutis regnum
 ultro datum. Hic omnem militarem disci-
 plinam, artemque bellandi condidit. Itaque
 mirum in modum exercita iuventute, provo-
 care ausus Albanos, gravem & diu principem
 popu-

populum. Sed quum pari robore frequentibus 3
 præliis utrique comminuerentur, misso in com-
 pendium bello, Horatiis, Curiatisque terge-
 minis hinc atque inde fratribus, utriusque po-
 puli fata permissa sunt. Anceps, & pulchra 4
 contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus
 quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis,
 qui supererat Horatius, addito ad virtutem do-
 lo, ut distraheret hostem, simulat fugam: sin-
 gulosque, prout sequi poterant, adortus, ex-
 superat. Sic (rarum alias decus) unius manu 5
 parta victoria est: quam ille mox parricidio
 fœdavit. Flentem spolia circa se, sponsi qui-
 dem, sed hostis, sororem viderat. Hunc tam
 immaturum virginis amorem ultus est ferro,
 Citavere leges nefas: sed abstulit virtus par- 6
 ricidam, & facinus intra gloriam fuit. Nec
 diu in fide Albanus. Nam Fidenate bello
 missi in auxilium ex fœdere, medii inter du-
 os exspectavere fortunam. Sed Rex callidus, 7
 ubi inclinare socios ad hostem vider, tollit
 animos, quasi ipse mandasset: spes inde no-
 stris, metus hostibus. Sic fraus proditorum
 irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem fœ- 8
 deris Metium Suffetium, religatum inter du-
 os currus, pernicibus equis distrahit. Al- 9
 bamque ipsam quamvis parentem, æmulam
 tamen, diruit, cum prius omnes opes urbis
 ipsamque populum Romam transtulisset: pro-

fus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

CAPVT IV.

De Anco Marcio.

- ¹ **A**ncus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus est, & interfluentem Urbi Tiberinum ponte commisit: Ostiamque, in ipso maris fluminisque confinio, coloniam posuit: iam tum videlicet præfagiens animo, futurum, ut totius mundi opes & commeatus illo, veluti maritimo Urbis hospitio, reciperentur.

CAPVT V.

De Tarquinio Prisco.

- ¹ **T**arquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum, ultro petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & Senatus maiestatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quatenus Attius Navius numerum augeri prohibebat, vir summus augurio: quem rex in experimentum rogavit, *fieri-ne posset, quod ipse mente conceperat?* Ille rem expertus augurio, *posse* respondit. *Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare*

care

care novacula possem? Augur, *Potes ergo*, inquit: & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius, quam bello, 4 promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Inde fascēs, trabes, curules, annuli, phalera, paludamenta, prætexta: inde, quod aureo curru quatuor equis triumphatur, togæ pictæ, tunicaeque palmatæ: omnia denique decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

C A P V T V I.

De Servio Tullio.

Servius Tullius deinceps gubernacula Urbis 1 invadit, nec obscuritas inhibuit, quamvis matre serva creatum. Nam eximiam indo 2 lem uxor Tarquini Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquini mor- 3 tem, annitente regina, substitutus in locum Regis, quasi ad tempus, Regnum dolo partum sic egit industrie, ut iure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, 4 digestus in classes, curiis atque collegiis distributus: summaque regis solertia ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac si maxima civitas minima domus diligentia contineretur.

CAPVT VII.

De Tarquinio Superbo.

1 **P**ostremus omnium fuit Regum Tarquinius,
 cui cognomen *Superbo* ex moribus da-
 2 tum. Hic regnum avitum, quod a Seruio te-
 nebatur, rapere maluit, quam exspectare;
 immisissisque in eum percussoribus, scelere par-
 tam potestatem non melius egit, quam acqui-
 3 sierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia,
 quæ, ut virum regem salutaret, super cruen-
 tum patrem, vecta carpento, consternatos
 4 equos egit. Sed ipse in Senatui cædibus, in
 omnes superbia, quæ crudelitate gravior est bo-
 nis, grassatus: quum sævitiam iam domi fati-
 5 gasset, tandem in hostes conversus est. Sic
 valida oppida in Latio capta sunt Ardea, Ocricu-
 6 culum, Gabii, Sueffa Pometia. Tum quo-
 que cruentus in suos: neque enim filium ver-
 berare dubitavit, ut simulanti transfugam,
 7 apud hostes hinc fides esset. Cui Gabiis, ut
 voluerat, recepto, atque per nuncios consu-
 lenti *quid fieri vellet?* eminentia forte papa-
 verum capita virgulâ excutiens, quum per hoc
 interficiendos esse principes intelligi vellet,
 8 (quæ superbia!) sic respondit. Tamen de
 manubiis captarum urbium Templum erexit:
 quod quum inauguraretur, cedentibus cæteris
 Deis (mira res dictu) restitère Iuventas, &
 Terminus. Placuit vatibus contumacia nu-
 mi-

minum: siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum reperi-
 tum est caput: nec dubitavere cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum promittere. Tam diu superbiam Regis populus Romanus perpeffus est, donec aberrat libido: hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Quorum quam alteri ornatis-
 simæ fœminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

CAPUT VIII.

Anacephalæosis de septem Regibus.

Hæc est prima ætas Populi Romani, & quasi infantia, quam habuit sub Regibus septem, quadam fatorum industria, tam variis ingenio, ut Reipublicæ ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numæ religiosius? ita res poposcit, ut ferox populus Deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quam necessarius? Ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? Ut Urbem colonia extenderet, ponte iungeret, muro tueretur. Iam vero Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderant ex ipso

habitu dignitatem? Actus a Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosset Respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo vel plurimum, profuit. Sic enim effectum est, ut agitarus iniuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

CAPVT IX.

De mutatione Reipublicæ.

- 1 Igitur Bruto Collatinoque ducibus, & autoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiae decus, quædam quasi instinctu Deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eisdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen
- 2 & iure, & nomine. Quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine vel mora corrumpetur: *Consulesque* appellavit pro Regibus, ut consulere
- 3 se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium inceserat, ut vix mutati status fidem caperent; alterumque ex Consulibus, tantum ob nomen & genus regium, fascibus abrogatis, Urbe dimitterent.
- 4 Itaque substitutus Valerius Publicola, ex summo studio annixus est ad augendam liberi populi maiestatem. Nam & fasces ei pro concione

cione submitit, & ius provocationis adversus ipsos dedit. Et, ne specie arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submitit. Bru- 5
tus vero favori civium, etiam domus suæ clade & parricidio, velificatus est. Quippe quum studere revocandis in Urbem Regibus liberos suos comperisset, protraxit in ferum, & concione media virgis cecidit, & securi percussit: ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur. Liber iam 6
hinc populus Romanus, prima adversus externos arma pro libertate corripuit; mox profinibus; deinde pro sociis, tum gloria & imperio, laceffentibus assidue usquequaque finitimis: quippe cui patrii soli gleba nulla, sed 7
statim hostile pœnerium, mediusque inter Latium & Tuscos, quasi in quodam bivio 8
collocatus, omnibus portis in hostem incurreret: donec quasi contagione quadam per singulos itum est, & proximis quibusque correptis, totam Italiam sub se redegerunt.

CAPVT X.

Bellum Etruscum cum Rege Porfena.

Pulsis ex Urbe Regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porfena Rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hinc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, occupatoque 2

Janiculo ipsis Urbis faucibus incubaret, sus-
 tinuit, repulit: novissime etiam tanta admi-
 ratione perculit, ut superior ultro cum pæne
 3 victis amicitiaæ fœdera feriret. Tunc illa Ro-
 mana prodigia atque miracula, Horatius, Mu-
 cius, Clœlia: quæ nisi in annalibus forent,
 4 hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius
 Cocles, postquam hostes undique instantes so-
 lus submovere non poterat, ponte reciso trans-
 5 natat Tiberim, nec arma dimittit. Mucius
 Scævola Regem per insidias in castris ipsius
 aggreditur: sed ubi frustrato circa purpura-
 6 tum eius ictu tenetur, ardentibus focus iniicit
 manum, terroremque geminat dolo. *Vt sci-*
as, inquit, quem virum effugeris, idem tre-
centi iuravimus: quum interim (immane di-
 ctu!) hic interritus, ille trepidaret, tan-
 7 quam manus regis arderet. Sic quidem vi-
 ri: sed ne quis sexus a laude cessaret, ecce &
 virginum virtus. Una ex obsidibus regi da-
 ta, elapsa eustodiam, Clœlia, per patrium flu-
 8 men equitabat. Et Rex quidem tot tantisque
 virtutum territus monstris, *valere, liberosque*
esse iussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt,
 donec Aruntem filium Regis manu sua Brutus
 occidit, superque ipsum mutuo vulnere ex-
 spiravit; plane quasi adulterum ad inferos vs-
 que sequeretur.

CAPVT XI.

Bellum Latinum.

Latini quoque, Tarquinius asferebant, amu- 1
 latione & invidia: ut populus, qui foris
 dominabatur, saltem domi seruiret. Igitur
 omne Latium, Mamilio Tusculano duce, quasi
 in Regis ultionem, tollit animos. Apud Re- 2
 gilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec
 Posthumius ipse Dictator signum in hostes ia-
 culatus est (novum & insigne commentum)
 uti peteretur cursu. Costus equitum magi- 3
 ster exuere franos imperavit (& hoc novum)
 quo acrius incurrerent. Ea denique atrocitas 4
 fuit prælii, ut interfuisse spectaculo Deos fama
 tradiderit duos, in candidis equis, Castorem
 atque Pollucem, nemo dubitavit. Itaque &
 Imperator veneratus est, pactusque victoriam
 templa promisit; & reddidit, plane quasi sti-
 pendium commilitonibus Deis. Hactenus 5
 pro libertate: mox de finibus cum eisdem La-
 tinis assidue & sine intermissione pugnatum
 est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori 6
 fuerunt. Satricum atque Corniculum pro-
 vincia. De Verulis & Bovillis puer; sed
 triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, 7
 & æstivæ Præneste delicia, nuncupatis in Ca-
 pitolio votis petebantur. Idem tunc Fæsulæ, 8
 quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum,
 quod Hercynius saltus: Fregellæ, quod Ge-
 foria-

foriacum: Tiberis, quod Euphrates. Corio-
 los quoque (pro pudor!) victos, adeo gloriae
 fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Co-
 riolanus quasi Numantiam aut Africam nomi-
 10 ni induerit. Exstant & parta de Antio spolia,
 quæ Mœnius in suggestu fori, capta hostium
 classe, suffixit; si tamen illa classis: nam sex
 fuere rostratæ. Sed hic numerus, illis initiis,
 11 navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen La-
 tinorum Æqui & Volsci fuere, & quotidiani,
 12 ut ita dixerim, hostes. Sed hos præcipue Lu-
 cius Quintius domuit, ille Dictator ab aratro:
 qui obsessa, ac pæne iam capta Marci Minu-
 13 cii consulis castra, egregia virtute servavit. Me-
 dium erat forte tempus sementis, cum patri-
 cium virum, innixum aratro suo, licitor in ipso
 opereprehendit. Inde in aciem profectus,
 14 ne quid a rustici operis imitatione cessaret, vi-
 ctos more pecudum sub iugum misit. Sic ex-
 peditione finita, rediit ad boues rursus trium-
 15 phalis agricola. Fidem numinum! qua velo-
 citate? intra quindecim dies ceptum, pera-
 ctumque bellum; prorsus ut festinasse Dicta-
 tor ad relictum opus videretur.

CAPVT XII.

Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.

Asidui vero, & anniversarii hostes ab Etru-¹
 ria Veientes: adeo ut extraordinariam
 manum aduersus eos promiserit, privatumque
 gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis su-²
 perque idonea clades. Cæsi apud Cremeram
 trecenti, patricius exercitus: & *scelerato* si-
 gnata nomine, quæ proficiscentes in prælium
 porta dimisit. Sed ea clades ingentibus ex-³
 piata victoriis, postquam per alios atque alios
 duces robustissima capta sunt oppida: vario
 quidem eventu. Falisci se sponte dederunt. ⁴
 Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditus
 delerique Veientes. Falisci quam obsideren-⁵
 tur, mira visa est fides Imperatoris, nec im-
 merito: quod ludimagistrum, urbis prodito-
 rem, cum iis, quos adduxerat, pueris, vin-
 ctum sibi ultro remisisset. Eam namque vir ⁶
 sanctus, & sapiens, veram sciebat victoriam,
 quæ salva fide, & integra dignitate pareretur.
 Fidenæ, quia pares non erant ferro, ad ter-⁷
 rorem movendum facibus armatæ, & discolo-
 ribus, serpentum in modum, vittis, furiali
 more processerant: sed habitus ille feralis,
 everisionis omen fuit. Veientium quanta res ⁸
 fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc pri-
 mum hiematum sub pellibus: taxata stipen-
 dio hiberna: adactus miles sua sponte iureiu-
 ran-

9 rando, nisi capta urbe remearet. Spolia de
 Larre Tolumnio Rege ad Feretriam reportata.
 Denique non scalis, nec irruptione; sed can-
 iculo, & subterraneis dolis peractum urbis ex-
 10 cidium. Ea denique visa est prædæ magni-
 tudo, cuius decimæ Apollini Pythio mitte-
 rentur: universusque populus Romanus ad di-
 11 reptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veien-
 tes fuere: nunc fuisse quis meminit? quæ re-
 liquia? quod ve vestigium? Laborat annali-
 um fides, ut Vejos fuisse credamus.

CAPUT XIII.

Bellum Gallicum.

1 **H**inc sine invidiâ Deum, siue fato, rapidis-
 simus procurrentis imperii cursus parum-
 per Gallorum Senonum incurfione supprimi-
 2 tur. Quod tempus populo Romano nescio
 utrum clade funestius fuerit, an virtutum ex-
 3 perimentis speciosius. Ea certe fuit vis cala-
 mitatis, ut in experimentum illatam putem
 divinitus, scire volentibus immortalibus Diis,
 an Romana virtus imperium orbis mereretur.
 4 Galli Senones, gens natura ferox, moribus in-
 condita, ad hoc ipsa corporum mole, perinde
 armis ingentibus, adeo omni genere terribi-
 lis fuit, ut plane nata ad hominum interitum,
 5 urbium stragem, videretur. Hi quondam ab
 ultimis terrarum oris, & cingente omnia Ocea-
 no,

no, ingenti agmine profecti, cum iam media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium obsidebant. Pro sociis ac fœderatis populus Romanus intervenit. Missi ex more legati. Sed quod ius apud Barbaros? ferocius agunt: exinde certamen. Conversis igitur a Clusio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius Consul occurrit. Non temere fœdior clades. Itaque hunc diem fastis Roma demnavit. Fuso exercitu, iam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant nulla praesidia. Tum igitur, aut nunquam alias, apparuit vera illa Romana virtus. Iam primum maiores natu amplissimis usi honoribus, in forum cœunt: ibi devovente Pontifice, Diis se manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in cûrulis sellæ sese posuerunt: ut quum venisset hostis, in sua dignitate morerentur. Pontifices, & Flamines, quicquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa terræ recondunt, partim imposita plaustris secum avehunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes unus e plebe fertur Lucius Albinus, qui, depositis uxore & liberis, virgines in plaustrum recepit: adeo, tum quoque in ultimis, religio publica privatis

13tis affectibus antecellebat. Iuventus vero,
 quam satis constat vix mille hominum fuisse,
 duce Manlio, arcem Capitolini montis in-
 dit, obrestata ipsum quasi praesentem Jovem, *ut,*
quemadmodum ipsi ad defendendum templum
eius concurrissent, ita ille virtutem eorum nu-
 14mine suo tueretur. Aderant interim Galli,
 apertamque Urbem, primo trepidi ne quis sub-
 esset dolus, mox ubi solitudinem vident, pa-
 ri clamore & imperu invadunt: patentes
 passim domos adeunt: ubi sedentes in curu-
 libus suis praetextatos senes, velut Deos ge-
 niosque venerati. mox eosdem, postquam
 esse homines liquebat, alioqui nihil respon-
 dere dignantes, pari vecordia mactant, faces-
 que tectis iniiciunt: & totam Urbem igne,
 15ferro, manibus exaquant. Sex mensibus bar-
 bari (quis crederet?) circa montem unum pe-
 penderunt, nec diebus modo, sed noctibus
 quoque omnia experti: quum tandem Manlius
 nocte subeuntes, clangore anseris excitatus,
 16a summa rupe deiecit: & ut spem hostibus
 demeret, quanquam in summa fame, tamen
 ad speciem fiduciae, panes ab arce iaculatus
 est. Et stato quodam die, per medias hosti-
 um custodias, Fabium Pontificem ab arce de-
 misit: qui solemne sacrum in Quirinali mon-
 te conficeret. Atque ille per media hostium
 17tela incolumis religionis auxilio rediit, *pro-*
pitiosque Deos renunciavit. Novissime, quum
 iam

iam obsidio sua barbaros fatigasset, mille pond-
 o auri recessum suum venditantes, idque
 ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pon-
 dera addito adhuc gladio, superbe *va victis* in-
 creparent, subito aggressus a tergo Camillus
 adeo cecidit, ut omnia incendiorum vestigia,
 Gallici sanguinis inundatione, deleret. Age-18
 re gratias Diis immortalibus, ipso tantæ cla-
 dis nomine, liber. Pastorum casas ignis ille,
 & flamma paupertatem Romuli abscondit. In-
 cendium illud quid egit aliud, nisi ut destina-
 ta hominum ac Deorum domicilio civitas, non
 deleta, non obruta, sed expiata potius, & lu-
 strata videatur? Igitur post asertam a Man-19
 lio, restitutam a Camillo Urbem, acrius et-
 iam vehementiusque in finitimos surrexit.
 Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gen-
 tem non contentus mœnibus expulisse, quum
 per Italiam naufragia sua latius traheret, sic
 persecutus est duce Camillo, ut hodie nulla
 Senonum vestigia supersint. Semel apud Anie-20
 nem trucidati, quum singulari certamine Man-
 lius aureum torquem barbaro inter spolia de-
 traxit: inde Torquati. Iterum Pomptino
 agro, quum in simili pugna Lucius Valerius,
 insidente galeæ sacra alite adiutus, retulit spo- 21
 lia: & inde Corvini. Tandem post aliquot
 annos, omnes reliquias eorum in Erruria ad
 lacum Vadimonis Dolabella delevit: ne
 quis exstaret in ea gente, quæ incensam a se
 Romam urbem gloriaretur, CAP.

CAPVT XIV.

Bellum Eatinum.

- 1 **C**onversus a Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decimo Mure Consulibus, semper quidem emulatione imperii infestos, tum vero contemptu Urbis incensæ; cum *ius civitatis, partem imperii ac magistratuum* poscerent, atque iam amplius, quam congregi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? quum alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverit, quamvis victorem, occiderit, quasi plus in imperio esset,
- 3 quam in victoria: alter quasi monitu Deorum, capite velato primam ante aciem Diis manibus
- 4 se devoverit: ut in confertissima se hostium tela iaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semita, aperiret.

CAPVT XV.

Bellum Sabinum.

- 1 **A** Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub Tito Tatio afinitatis, quodam contagio belli se Latinis ad-
- 2 iunxerant. Sed Curio Dentato Consule, omnem eum tractum, qua Nar ambit, fontesque Velini, Hadriatico tenus mari, igne ferroque
- 3 vastavit. Qua victoria, tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut in

in utro plus esset, nec ipse posset æstimare,
qui vicerat.

CAPVT XVI.

Bellum Samniticum.

Precibus deinde Campaniæ motus, non pro 1
se, sed, quod est speciosius, pro sociis Sa-
mnites invadit. Erat fœdus cum utrisque per- 2
cussum: sed hoc Campani sanctius, & prius,
& omnium suorum deditioe fecerant. Sic
ergo Romanus bellum Samniticum tanquam
sibi gessit. Omnium non modo Italia, sed 3
toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ
plaga est. Nihil mollius cælo: denique bis
floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Li-
berī Cererisque certamen dicitur. Nihil ho-
spitalius mari. Hic illi nobiles portus, Ca- 4
ieta, Misenus, & repentes fontibus Baiæ: Lu-
crinus & Avernus, quædam maris otia. Hic 5
amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Mas-
sicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius, Æt-
næi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, 6
Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pom-
peji, & ipsa caput urbium Capua, quondam
inter tres maximas, Romam, Carthaginem-
que numerata. Pro hac urbe, his regionibus 7
populus Romanus Samnites invasit, gentem,
si opulentiam quæris, aureis & argenteis armis,
discolori veste, usque ad ambitum armatam:
si fal-

si fallaciam, saltibus fere & montium fraude
 grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis le-
 gibus, humanisque hostiis in exitium Urbis
 agitatum: si pertinaciam, sexies rupto fœde-
 8 re, cladibusque ipsis animosorem. Hos ta-
 men quinquaginta annis per Fabios & Papi-
 ros patres, eorumque liberos, ita subegit ac
 domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut ho-
 die Samnium in ipso Samnio requiratur: nec
 facile appareat materia quatuor & viginti tri-
 9 umphorum. Maxime tamen nota & illustris
 ex hac gente clades, apud Caudinas furculas,
 Verurio Posthumioque Consulibus, accepta
 10 oct. Clauso enim per insidias intra eum sal-
 tum exercitu, unde non posset evadere, stu-
 pens occasione tanta dux hostium Pontius,
 Herenniam patrem consuluit, & ille, *mitte-
 ret omnes, vel occideret*, sapienter, ut senior,
 11 suaserat. Hic armis exutus mittere sub iu-
 gum maluit; ut nec amici forent beneficio,
 12 & post flagitium hostes magis. Itaque &
 Consules statim magnifice voluntaria deditio-
 ne turpitudinem fœderis dirimunt, & ultio-
 nem flagitans miles, Papirio duce, (horribile
 dictu!) strictis ensibus per ipsam viam ante pu-
 gnam fuit: & *in congressu arsisse omnium ocu-
 los*, hostis auctor fuit; nec prius finis cadibus
 datus, quam iugum & hostibus & duci capto
 reposuerunt.

CAP.

CAPVT XVII.

Bellum Etruscum & Samniticum.

Haestenus populus Romanus cum singulis ¹
 gentium: mox acervatim: tamen sic
 quoque par omnibus. Etruscorum duodecim
 populi, Umbri in id tempus intasti, antiquis-
 simus Italiae populus, Samnitium reliqui, in
 excidium Romani nominis repente coniurant.
 Erat terror ingens tot simul tantorumque po- ²
 pulorum: late per Etruriam infesta quatuor
 agminum signa volitabant. Ciminus inte- ³
 rim saltus in medio, ante invius, plane quasi
 Calidonium, vel Hercynius, adeo tunc terrori
 erat, ut Senatus Consuli denunciaret, ne tan- ⁴
 rum periculi ingredi auderet. Sed nihil ho-
 rum terruit ducem, quin, fratre praemisso, ex-
 ploraret accessus. Ille per noctem pastorio
 habitu speculatus omnia, refert totum iter.
 Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum ⁵
 periculo explicavit. Nam subito inconditos
 atque palantes aggressus est; captisque supe-
 rioribus iugis, in subiectos suo iure detonuit.
 Ea namque species fuit illius belli, quasi in ⁶
 terrigenas e caelo ac nubibus tela mitterentur.
 Nec incruenta tamen illa victoria: nam op- ⁷
 pressus in sinu vallis alter Consulum Decius,
 more patrio devotum Diis manibus obtulit ca-
 put: solemnemque familiae suae consecratio-
 nem in victoriae pretium rededit.

(L. Ann. Florus.)

B

CAP.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.

- 1 Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine; sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ Regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriae quondam, & Apuliae, totiusque Lucaniae caput, quum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsius Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui, ad prospectum maris positum, maius theatrum: quod quidem causa miseræ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos forte celebrabant, quum adremigantem littori Romanam classem inde vident: atque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant: *qui enim, aut unde Romani?*
- 5 nec satis. Aderat sine mora querelam ferens legatio. Hanc quoque fœde per obscœnam turpemque dictu contumeliam violant: ex
- 6 hinc bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis confurgerent, omni-

omnibusque vehementior Pyrrhus: qui semi-
 græcam ex Lacedæmoniis conditoribus civi-
 tatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri,
 Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id
 tempus elephantis, mari, terra, viris, equis,
 armis, addito insuper ferarum terrore, venie-
 bat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvii 7
 um Lirim, Lævino Consule, prima pugna:
 quæ tam atrox fuit, vt Erentanæ turmæ præ-
 fectus Obsidius investus in Regem, turbave-
 rit, cœgeritque, proiectis insignibus, prælio
 excedere. Actum erat, nisi elephantis con- 8
 versi in spectaculum belli procurrissent: quo-
 rum quum magnitudine, tum deformitate, &
 novo odore sibi belluas, amplius quam erant,
 suspicarentur, fugam stragemque late dede-
 runt. In Apulia deinde apud Asculum me- 9
 lius dimicatum est, Curio, Fabricioque Con-
 sulibus: iam quippe belluarum terror exoleve-
 rat, & Cajus Minucius quartæ legionis hastatus,
 unius proboscide abscissa, mori posse belluas
 ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta 10
 sunt, & in turres vibratæ faces tota hostium
 agmina ardentibus ruinis operuere: nec ante
 cladi finis fuit, quam nox dirimeret; postre-
 musque fugientium ipse Rex a satellitibus hu-
 mero faucibus in armis fuit referretur. In Lu- 11
 cania suprema pugna sub Arusinis, quos vo-
 cant, campis, ducibus iisdem, qui superius:
 sed tunc ad totam victoriam exitum, quem

- 12 datura virtus fuit, casus dedit. Nam produ-
 ctis in primam aciem rursus elephantis, unum
 ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus
 avertit: qui quum per stragem suorum percur-
 rens, stridore quereretur, mater agnovit, &
 quasi vindicaret, exsiluit: tum omnia circa
 13 quasi hostilia gravi timore permiscuit: ac sic
 eadem feræ, quæ primam victoriam abstule-
 rant, secundam parem fecerant, tertiam sine
 14 controversia tradidere. Nec vero tantum ar-
 mis, & in campis, sed consiliis quoque &
 domi intra Urbem cum rege Pyrrho dimica-
 tum est. Quippe post primam victoriam Rex
 callidus, intellecta virtute Romanâ, statim de-
 speravit armis: seque ad dolos contulit.
 15 Nam interemptos cremavit: captivosque in-
 dulgenter habuit, & sine pretio restituit.
 Missisque deinde legatis in Urbem, omni mo-
 do annixus est, ut in amicitiam reciperetur.
 16 Sed bello & pace, foris & domi, omnem in
 partem Romana virtus tum se approbavit: nec
 alia magis, quam Tarentina victoria, ostendit
 populi Romani fortitudinem, Senatus sapien-
 17 tiam, ducum magnanimitatem. Quinam
 illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo
 prælio obritos accepimus? omnium vulne-
 ra in pectore: quidam hostibus suis immor-
 tui: omnium in manibus enses: & relictæ in
 vultibus minæ: & in ipsa morte ira vivebat.
 18 Quod adeo Pyrrhus miratus est, ut diceret:
 O quam

O quam facile erat, orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis! Quæ autem eorum, qui superfuerunt, 19 in reparando exercitu festinatio? quum Pyrrhus, *Video me, inquit, plane Herculis sydere procreatum, cui quasi ab angue Lernæo, tot caesa hostium capita de sanguine suo renascuntur.* Quis autem ille Senatus fuit? quum 20 perorante Appio Cæco, pulsus cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti Regi suo, quid de hostium sede sentirent? *Urbem templum sibi visam, Senatum Regum confessum esse, confiterentur.* Qui porro ipsi duces? 21 vel in castris: quum medicum, venale regis Pyrrhi caput offerentem, Curius remisit: Fabricius oblatam sibi a Rege imperii partem repudiavit. vel in pace: quum Curius fistilia sua 22 Samnitico præferret auro: Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum consularem virum quasi luxuriam, censoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, mi- 23 litia, victorem populum Romanum fuisse? unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimasque regiones in ditionem redegisse? Aut quid adeo fidem su- 24 peret, quam si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, tota tremante Campania, Lirim, Fregellasque populatus, prope captam Urbem a Prænestina

- arce prospexit: & a vicesimo lapide, oculos
 trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit.
 25 Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, &
 in Græciam suam trans mare ac terras fugato,
 pax & quies: & tanta de opulentissimis tot
 gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non
 26 caperet. Nec enim temere ullus pulchrior
 in Urbem, aut speciosior triumphus intravit.
 27 Ante hunc diem nihil, nisi pecora Volscorum,
 greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta
 Samnitum arma vidisses: tum si captivos aspi-
 ceres; Molossi, Thessali, Macedones, Brutis,
 Apulus, atque Lucanus: si pompam, au-
 rum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque
 28 delicæ. Sed nihil libentius Populus Roma-
 nus aspexit, quam illas, quas timuerat, cum
 turribus suis belluas: quæ non sine sensu capti-
 vitatis, submissis cervicibus, victores equos
 sequebantur.

CAPVT XIX.

Bellum Picenum.

- 1 **O**mnis mox Italia pacem habuit. Qui
 enim post Tarentum auderent? nisi quod
 2 ultro persequi socios hostium placuit. Do-
 miti ergo Picentes, & caput gentis Asculum,
 Sempronio ducæ: qui tremente inter prælium
 campo, Tellurem Deam, promissa æde, pla-
 cavit.

CAP.

CAPVT XX.

Bellum Sallentinum.

Sallentini Picentibus additi, caputque regio-¹
nis Brundisium in clyto portu, Marco Ari-
lio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pre-²
tium templum sibi pastoris Pales ultro po-
poscit.

CAPVT XXI.

Bellum Volsinense.

Postremi Italicorum in fide mansere Volsini,¹
opulentissimi Etruscorum, implorantes
opem adversus servos quondam suos: qui li-²
bertatem, a dominis datam, in ipsos erexe-
runt: translataque in se Republicam domina-
bantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgi-³
te, pœnas dederunt.

CAPVT XXII.

De Seditiõibus.

Hæc est secunda ætas populi Romani, &¹
quasi adolescentia; qua maxime viruit,
& quodam flore virtutis exarsit, ac feruit.
Ita, quæ inerat quædam adhuc ex pastoribus
feritas, quiddam spirabat indomitum.
Inde est, quod exercitus Posthumium Impe-²
ratorem, inficiantem quas promiserat prædas,

B 4

facta

facta in castris seditione, lapidavit: quod sub Appio Claudio noluit vincere hostem, quum
 3 posset: quod duce Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti Consulis fascēs: inde, quod clarissimos principes, quum adversarentur voluntati suæ, exfulatione multavit: ut Coriolanum, colere agros iubentem; (nec minus ille ferociter iniuriam armis vindicasset, nisi quod iam inferentem signa filium mater
 4 Veturia lacrimis suis exarmavit:) ut ipsum Camillum, quod inique inter plebem & exercitum divisisse Vejentem prædam videretur. Sed hic melior obsessis, in capta Urbe consenuit; & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius æquo bonoque certatum est; adeo ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

CAPVT XXIII.

1 Prima discordia ob impotentiam scæneratorum: quibus, in terga quoque, serviliter lævientibus, in Sacrum montem plebs armata secessit: ægreque, nec nisi Tribunos impetrasset, Menenii Agrippæ, facundi & sapientis viri, auctoritate revocata est. Exstat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, qua *disfedis*se inter se quondam humanos dixit artus, quod, omnibus opere fungentibus, solus

solus venter immunis ageret; deinde moribundos a seijunctiōe rediisse in gratiam, quando sensissent, quod eius operâ, redactis in sanguinem cibus, irrigarentur.

CAPVT XXIV.

Secundam in Urbe media, decemviratus li- 1
bido conflavit. Allatas a Græcia leges,
decem principes lecti, iubente populo conscripserant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota iustitia: cum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros 2
Appius eo insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & Regum, & iuris, quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam iudicio filiam 3
trahi in servitute[m] videret Virginius pater; nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit: admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

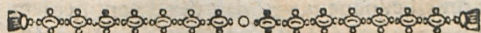
CAPVT XXV.

Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut plebeji cum patriciis iungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canulejo Tribuno plebis, exarsit.

CAPVT XXVI.

1 **Q**uartam honorum cupido, ut plebeji quoque
 2 magistratus crearentur. Fabius Ambustus
 3 duarum pater, alteram Sulpicio patricii sanguinis
 4 dederat, alteram plebejo Stoloni: hæc
 5 quodam tempore, quod licitoria virgæ sonum
 6 ignotum penatibus suis expaverat, a sorore
 7 fatis insolenter irrita, iniuriam non tulit. Ita-
 8 que nactus tribunatum, honorum & magistra-
 9 tum consortium, quamvis invito Senatui ex-
 10 tortis. Verum in his ipsis feditionibus, prin-
 11 cipem populum non immerito suspexeris. Si-
 12 quidem nunc libertatem, nunc pudicitiam,
 13 tum natalium dignitatem, honorum decora
 14 & insignia vindicavit; interque hæc omnia,
 15 nullius acrior custos, quam Libertatis fuit;
 16 nullaque in pretium eius potuit largitione cor-
 17 rumpi; quum, ut in magno, & indices maiore
 18 populo, interim perniciosi cives existerent.
 19 Suprium Cassium, Agraria lege; Maelium, lar-
 20 gitione suspectum regia dominationis, præsen-
 21 ti morte multavit: ac de Spurio quidem sup-
 22 plicium pater ipsius sumpsit: hunc Quintii
 23 Dictatoris imperio, in medio foro magister
 24 equitum Servilius Ahala confodit. Manlium
 25 vero Capitolii vindicem, quia plerosque de-
 26 bitorum liberaverat, altius se & incivilius ef-
 27 ferentem, ab illa, quam defenderat, arce de-
 28 iecit. Talis domi ac foris; talis pace bello-
 29 que Populus Romanus, fratrum illud Adole-
 30 scen:

scientiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Proœmium.

Domita subactaque Italia, Populus Romanus prope quingentesimum annum agens, quum bona fide adoleuisset; si quod est robur, si qua iuuentas; tum ille vere robustus, & iuuenis, & par orbi terrarum esse cepit. Ita, (mirum, & incredibile dictum) qui prope quingentis annis domi luctatus est, (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam; totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

CAPVT II.

Primum bellum Punicum.

Igitur victor Italiæ Populus, quum a terra fretum usque venisset, more ignis, qui obuias populatus incendio silvas, interueniente flumine abruptitur, paulisper substitit. Mox quum

videret opulentissimam in proximo prædam,
 quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi
 revulsam; adeo cupiditate eius exarsit, ut qua-
 tenus nec mole iungi, nec pontibus posset,
 armis belloque iungenda, & ad continentem
 3 suam revocanda bello videretur. Sed ecce ul-
 tro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio
 defuit; quum de Pœnorum impotentia, fœde-
 rata Sicilia civitas Messana quereretur. Affecta-
 bat autem ut Romanus, ita Pœnus Siciliam;
 & eodem tempore, paribus uterque votis ac
 4 viribus, imperium orbis agitabat. Igitur spe-
 cie quidem socios iuvandi, re autem sollici-
 tante prædâ; quanquam territaret novitas rei,
 (tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille
 pastorius populus, vereque terrester, ostendit
 nihil interesse virtutis, equis an navibus, terra
 5 an mari dimicaretur. Appio Claudio Confu-
 le primum fretum ingressus est, fabulosis in-
 fame monstris, æstuque violentum: sed adeo
 non est exterritus, ut illam ipsam ruentis æstus
 6 violentiam pro munere amplecteretur: statim-
 que ac sine mora Hieronem, Syracusanum Re-
 gem, tanta celeritate vicit, ut ille ipse se prius
 7 victum, quam hostem videret, fateretur. Du-
 illi Cornelioque Consulibus, etiam mari con-
 gredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas
 classis comparatæ, auspicium fuit. Intra enim
 sexagesimum diem, quam cæsa silva fuerat,
 centum sexaginta navium classis in anchoris
 stetit;

stetit; ut non arte factæ, sed quodam munere Deorum conversæ in naves atque mutatæ arbores viderentur. Prælii vero forma mirabilis: quum illas celeres volocresque hostium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longe illis nauticæ artes, detorquere remos, & ludificari fugâ rostra. Iniectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoste derisæ, coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quod gaudium fuit? quum Duilius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi a cœna rediret, prælucere funalia, præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leve huius prælii damnum fuit. Alter Consulum interceptus Asina Cornelius: qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit: perfidiæ Punicæ documentum. Calatino Dictatore fere omnia præsidia Pœnorum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum: sed eximia virtute Calpurnii Flammæ, Tribuni militum, evasimus: qui lecta trecentorum manu infestum & infestum ab hostibus tumulam occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu,

Thermopylarum & Leonida famam adæqua-
 vit: hoc illustrior noster, quod expeditioni
 tantæ superfuit & supervixit, licet nihil scripse-
 rit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum 15
 iam Sicilia suburbana esset populi Romani pro-
 vincia; serpente latius bello, in Sardiniam an-
 nexamque Corsicam transit: ubi & sic Olbia 16
 urbis excidio incolas terruit: adeoque omnes
 terra, mari Pœnos expugnavit, ut iam victoriæ
 nihil, nisi Africa ipsa, restaret. Marco Atti- 17
 lio Regulo duce iam in Africam navigabat bel-
 lum: nec deerant, qui ipso Ponici maris no-
 mine ac terrore deficerent, augente insuper
 Tribuno Mannio merum: in quem, nisi pa-
 ruisset, securi districta, Imperator metu mor-
 tis navigandi fecit audaciam. Mox ventis re- 18
 misque properatum est: tantusque terror ho-
 stici adventus Pœnis fuit, ut apertis pene por-
 tis Carthago caperetur. Prima belli præmi- 19
 um fuit civitas Clypea: prima enim a Panico
 littore quasi arx & specula procurrit. Et hæc,
 & trecenta amplius castella vastata sunt. Nec 20
 cum hominibus, sed cum monstris quoque di-
 micatum est; quum quasi in vindictam Afri-
 cæ nata, miræ magnitudinis serpens, posita
 apud Bragadam castra vexaret. Sed omnium 21
 victor Regulus, quum terrorem nominis sui la-
 te circumtulisset; quumque magnam vim
 iuventatis, ducesque ipsos, aut cecidisset, aut
 haberet in vinculis; classemque ingenti præ-
 da

da onustam, & triumpho gravem, in Urbem
 præmississet; iam ipsam belli caput Carthaginem
 urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat.
 Hic paululum circumacta fortuna est; tan-²²
 tum, ut plura essent Romanæ virtutis insignia:
 cuius fere magnitudo calamitatibus approba-
 tur. Nam conversis ad externa auxilia ho-²³
 stibus; quum Xanthippum illis ducem Lace-
 dæmon misisset, a viro militiæ peritissimo vin-
 cimur. Tum fœda clade, Romanisque usta
 incognita, vivus in manus hostium venit for-
 tissimus Imperator. Sed ille quidem par tan-
 tæ calamitatis fuit. Nam nec Punico carce-²⁴
 re infractus est, nec legatione suscepta: quip-
 pe diversa, quam hostes mandaverant, cen-
 suit; ne pax fieret, ne commutatio captivo-
 rum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad²⁵
 hostes suos reditu, nec ultimo, sive carcere,
 sive crucis supplicio deformata maiestas, imo
 his omnibus admirabilior, quid aliud quam
 victus de victoribus, atque etiam, quia Car-
 thago non cesserat, de fortuna triumphavit?
 Populus autem Romanus multo acrior infesti-²⁶
 orque pro ultione Reguli quam pro victoria
 fuit. Metello igitur Consule spirantibus al-²⁷
 tius Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud
 Panormum sic hostes cæcidit, ut nec amplius
 eam insulam concitarent. Argumentum in-²⁸
 gentis victoriæ, centum circiter elephantorum
 captivitas; sic quoque magna præda, si gre-
 gem

gem illum non bello, sed venatione cepisset.
 29 Appio Claudio Consule, non ab hostibus, sed
 a Diis ipsis superatus est, quorum auspicia con-
 temperat: ibi statim classe demersa, ubi ille
 precipitari pullos iusserat, quod pugnare ab
 30 his vetaretur. Marco Fabio Buteone Con-
 sule, classem hostium in Africo mari apud Ægi-
 murum, iam in Italiam ultro navigantem,
 31 reæcidit. Quantus ô tunc triumphus tempe-
 state intercudit, quum opulentâ prædâ classis,
 adversis aëta ventis, naufragio suo Africanæ &
 Syrtis, omnium imperia gentium, insularum
 32 littora, implevit! Magna clades, sed non sine
 aliqua principis populi dignitate; interceptam
 tempestate victoriam, & triumphum periisse
 naufragio; & tamen, quum Punicæ prædæ om-
 33 nibus promontoriis insulisque frustrarentur
 & fluitarent, populus Romanus & sic trium-
 phavit. Lutatio Catulo Consule tandem bel-
 34 lo finis impositus, apud insulas, quibus no-
 men Ægates. Nec maior alias in mari pug-
 na; quippe com meatibus, exercitu, propu-
 gnaeulis, armis gravis hostium classis, & in
 ea quasi tota Carthago: quod ipsum exitio fuit.
 35 Romana classis prompta, levis, expedita, & quo-
 dam genere castrensis: ad similitudinem pug-
 nae equestris, sic remis, quasi habenis ageba-
 tur: & in hos vel in illos mobilia rostra, spe-
 36 ciem viventium præferebant. Itaque mo-
 mento temporis laceratæ hostium rates, to-
 tum

tum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excindendis hostium moribus non quæreretur. Supervacuum visum est, in arcem murosque sævire, quum iam in mari esset deleta Carthago.

CAPVT III.

Bellum Ligusticum.

Peracto Punico bello, secuta est brevis sane, & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide cessantium armorum, tunc primum post Numam clausa porta Jani fuit: sed statim ac sine mora patuit. Quippe iam Ligures, iam Insubres Galli, nec non & Illyrii laceſſebant: sic deſub Alpibus, id eſt, deſub iſſis Italiae faucibus, gentes, Deo quodam aſſidue incitante, ne rubiginem ac ſitum ſcilicet arma ſentirent: denique utrique quotidiani, & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant: nec aliter utraque gente, quam quaſi cote quadam, populus Romanus ferrum ſuæ acuebat virtutis. Ligures imis Alpium iugis adhaerentes, inter Varum & Marcum flumen, implicitosque dumis ſilveſtribus, maior aliquanto labor erat invenire, quam vincere. Tuti locis, & fuga, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia, quam bella, faciebat. Itaque quum

quum diu multumque eluderet Salyus, Deciates, Oxybius, Euburiates, Ingaunus, tandem Fulvius latebras eorum ignibus sepsit: Babius in plana deduxit: Posthumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur.

CAPVT IV.

Bellum Gallicum.

- 1 **G**allis Insuabibus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plusquam humana erant: sed experimento deprehensum est, quippe, sicut primus impetus eis maior, quam virorum est, ita sequens minor, quam familiarum. Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam simile cum nivibus suis: quæ mox ut caluere pugna, statim in sudorem
- 2 eant: & levi motu, quasi sole, laxantur. Hi sæpe & alias, sed Britomaro duce, *non prius soluturos se baltea, quam Capitolium ascendissent*, iuraverant. Factum est: victos enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox Ariovisto duce, *vovère de nostrorum militum præda Marti suo torquem*. Intercepit Jupiter votum: nam de torquibus eorum aureum tropæum Jovi Flaminio erexit. Viridomaro Rege *Romana arma Vulcano* promiserant: aliorum vota ceciderunt. occiso enim Rege, Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Jovi arma suspendit.

CAP.

CAPVT V.

Bellum Illyricum.

Illyrii, seu Liburni sub extremis Alpium ra- 1
 dicibus agunt, inter Arsiam, Titiumque flu-
 men, longissime per totum Adriani maris lit- 2
 tus effusi. Hi, regnante Teutana muliere, 2
 populationibus non contenti, licentiæ scelus
 addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea, 3
 quæ deliquerant, iure agentes, nec gladio qui-
 dem: sed ut victimas, securi percutiunt: præ-
 fectos navium igni comburunt, idque quo in-
 dignius foret, mulier imperabat. Itaque Cnæo 4
 Fulvio Centimalo duce, late domantur. Stri-
 ctæ in principum colla secures, legatorum
 Manibus litavere.

CAPVT VI.

Bellum Punicum secundum.

Post primum Punicum bellum vix quadri- 1
 ennii requies: ecce alterum bellum, mi-
 nus quidem spatio (nec enim amplius, quam
 decem & octo annos, habet) sed adeo cladi-
 um atrocitate terribilius, ut si quis conferat
 damna utriusque populi, similior victo sit po- 2
 pulus qui vicit. Urebat nobilem populum 2
 ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa,
 quæ iubere consueverat. Hinc ultionem puer
 Annibal ad aram patri iuraverat: nec ora-
 batur.

3 batur. Igitur in causa belli Saguntus deleta
 est; vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fidei-
 que erga Romanos magnum quidem, sed tri-
 4 ste monumentum: quam in libertatem com-
 muni fœdere exceptam, Annibal, causas no-
 vorum motuum quærens, & suis & ipsorum
 manibus evertit, ut Italiam sibi rupto fœdere
 5 aperiret. Summa fœderum Romanis religio
 est: itaque ad auditum sociæ civitatis obsidi-
 um, memores icti cum Pœnis quoque fœderis,
 non statim ad arma præcurrunt, dum prius
 6 more legitimo queri malant. Iterum iam no-
 vem mensibus fessi fame, machinis, ferro,
 versa denique in rabiem fide, immanem in fo-
 ro excitant rogum: tum desuper se suosque
 cum omnibus opibus suis ferro & igni cor-
 7 rumpunt. Huius tantæ cladis auctor Annibal
 poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux
 legationis, *Quæ, inquit, mora est? Fabius:*
In hoc ego sinu bellum pacemque porto: utrum
eligitis? Sæclamantibus, *Bellum. Bellum*
igitur, inquit, accipite: & excusso in media
 curia togæ gremio, non sine horrore, quasi
 8 plane sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus
 belli initio fuit: nam quasi has inferias
 sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publi-
 co parricidio incendioque mandassent; ita
 Manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate
 Africa, ducum & Regum, qui id gessere
 9 bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi se-
 mel

mel
 fa P
 tum
 ign
 me
 fab
 des
 int
 re
 ex
 nu
 præ
 pu
 cæ
 Ti
 ni
 tu
 na
 fo
 &
 Ti
 lis
 va
 lu
 bi
 fu
 du
 m
 m
 il

mel se in Hispaniâ movit illâ gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas; destinatumque Romanis iam diu fulmen Saguntino igne conflavit: statim quodam impetu raptâ, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cælo missa, descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc, Scipione duce, fufus exercitus: saucius etiam ipse venisset in manus hostium Imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Hic erit Scipio, qui in exitum Africæ crescit, nomen ex malis eius habiturus. Ticino Trebia succedit: hic secunda belli Punici procella defævit, Sempronio Consule: tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, quum se ignibus prius oleoque fovissent (horribile dictu!) homines a meridie & Sole venientes nostra nos hyeme vicerunt. Thrasymenus lacus tertium fulmen Annibalidis, Imperatore Flaminio: ibi quoque ars nova Punicæ fraudis: quippe nebulâ lacus, palustribusque virgultis tectus eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de Diis possumus queri: imminentem quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & Aquilæ prodire nolentes, & commissam aciem secutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discer-

- ousus, & mota vehementius arma fecerunt.
 15 Quartum, id est, pœne ultimum vulnus im-
 perii, Cannæ; ignobilis Apuliæ vicus: sed
 magnitudine cladis emerfit, & quadraginta
 milliam cæde parta nobilitas. Ibi in exiti-
 um infelicis exercitus, dux, terra, cælum, dies,
 16 tota denique rerum natura consensit. Siqui-
 dem non contentus simulatis transfugis Anni-
 bal, qui mox terga pignantium ceciderunt,
 insuper callidissimus Imperator, patentibus in
 campis, observato loci ingenio, quod & Sol
 ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus
 ab Oriente semper quasi ad constitutum, ita
 instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc
 omnia obversis, quasi secundum cælum
 17 tenens, vento, pulvere, Sole pugnaret. Ita-
 que duo maximi exercitus cæsi ad hostium sa-
 tietatem, donec Annibal diceret militi suo;
Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occi-
 sus est: dubium uter maiore animo. Paulum
 18 spuduit, Varro non desperavit. Documenta
 cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus: pons
 de cadaveribus, iussu ducis, factus in torren-
 te Vergelli; modii duo annulorum Carthagi-
 nem missi, dignitasque equestris taxata men-
 19 surâ. Dubium deinde non erat, quin ulti-
 mum illum diem habitura fuerit Roma, quin-
 tumque intra diem epulari Annibal in Capi-
 tolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse
 Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quem-*
admodum scires vincere, sic uti victoria scisset.
 Tum

Tur
 fatu
 la,
 abst
 mal
 tum
 citu
 fit:
 den
 Car
 tes
 spin
 Ar
 era
 rata
 Sen
 in l
 sibi
 imi
 fece
 Ma
 in p
 lig
 pier
 um
 pe
 lidu
 gna
 &
 Fab

Tum quidem illum, ut dici vulgo solet, aut²⁰
 fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens ma-
 la, & averſi a Carthagine Dii, in diverſum
 abſtulerunt. Quum victoria poſſet uti, frui²¹
 maluit: relictaque Româ, Campaniam Taren-
 tumque peragrare: ubi mox & ipſe, & exer-
 citus ardor elanguit; adeo ut verum dictum²²
 ſit: *Capuam Annibali Cannas fuiſſe.* (Siqui-
 dem invictum Alpibus, indomitum armis,
 Campaniæ (quis crederet?) Soles, & repen-
 tes fontibus Bajæ, ſubegerunt. Interim re-²³
 ſpirare Romanus, & quaſi ab inferis emergere.
 Arma non erant: detracta ſunt templis: de-
 erat inventus: in ſacramentum militiæ liber-
 rata ſervitia: egebat ærarium: opes ſuas libens²⁴
 Senatus in medium protulit: nec præter quod
 in bullis ſingulisque annulis erat, quicquam
 ſibi auri reliquere. Eques ſecutus exemplum,²⁵
 imitataque equitem tribus: denique vix ſuf-
 fecere tabulæ, vix ſcribarum manus, Lavino
 Marcelloque Conſulibus, quum privati opes
 in publicum deferrentur. Quid autem in de-²⁶
 ligendis magiſtratibus, quæ centuriarum ſa-
 pientia, quum iuniores a ſenioribus conſili-
 um de creandis Conſulibus petivere? Quip-
 pe adverſus hoſtem toties victorem, tam cal-
 lidum, non virtute tantum, ſed ſuis etiam pu-
 gnare conſiliis oportebat. Prima redeuntis,²⁷
 & ut ſic dixerim, reviviſcentis imperii ſpes
 Fabius fuit: qui novam de Annibale victori-

am commentus est, non pugnare. Hinc il-
 li cognomen novum, & Republicæ salutare,
Cunctator. Hinc illud ex populo, ut *Imperii*
 28*scutum* vocaretur. Itaque per Samnium to-
 tum, per Falernos Gauranosque saltus sic ma-
 ceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non
 29poterat, mora comminueretur. Inde Clau-
 dio Marcello duce etiam congredi ausus est.
 Cominus venit, & pepulit in Campania sua,
 30& ab obsidione Nolæ urbis excussit. Ausus
 & Sempronio Graccho duce, per Lucaniam
 sequi, & premere terga cedentis: quamvis
 tunc (o pudor!) manu servili pugnaret. Nam
 hucusque tot mala compulerant. Sed liberta-
 te donati. Fecerat de servis virtus Romanos.
 31O horribilem in tot adversis fiduciam! o sin-
 gularem animum ac spiritum populi Romani!
 tam arctis afflictisque rebus, quum de Italia sua
 dubitaret, ausus est tamen in diversa respice-
 32re, quumque hostes in iugulo per Campaniam
 Apuliamque volitarent, mediamque de Italia
 Africam facerent; eodem tempore & hunc sus-
 tinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispani-
 am, divisa per terrarum orbem arma mittebat.
 Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit.
 Tota enim insula in una urbe superata est.
 33Grande illud, & ante id tempus, invictum cap-
 put Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio
 34defenderentur, aliquando cesserunt. Longe
 illi triplex murus, totidemque arces, portus ille
 mar-

marmoreus, & fons celebratus Arethusæ: nisi
 quod hætenus profuere, ut pulchritudini vi-
 ctæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus ar- 35
 ripuit: nihil illi gentium feritas, Infanorum-
 que (nam sic vocantur) immanitas montium
 profuere. Sævitur in urbes, urbemque ur 36
 bium Caralim, ut gens contumax, vilisque
 mortis, saltem desiderio patrii soli domareretur.
 In Hispaniam missi Cnæus & Publius Scipio 37
 nes, pæne totam Pænis eripuerant; sed insi-
 diis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt,
 magnis quidem illi præliis, quum Punicas opes
 cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum, ferro
 castra metantem, alterum, quum evasisset in
 turrim, cinctum facibus opprefferunt. Igi- 38
 tur in ultionem patris ac patruï missus cum
 exercitu Scipio, cui tam grande de Africa no-
 men fata decreverant, bellatricem illam, viris
 armisque nobilem Hispaniam, illam seminari-
 um hostilis exercitus, illam Annibalis erudi-
 tricem, (incredibile dictu) totam a Pyrenæis
 montibus in Herculis columnas & Oceanum
 recuperavit: nescias citius, an felicius. quam 39
 velociter, quatuor anni fatentur: quam faci-
 le, vel una civitas probat: eodem quippe, quo
 obsessa est, die, capta est: omenque Africanæ
 victoriæ fuit, quod tam facile victa est Hispa-
 na Carthago. Certum est tamen, ad proffi- 40
 gandam provinciam maxime profecisse singu-
 larem ducis sanctitatem: quippe qui captivos
 (L. Ann. Florus.) C pue:

- pueros, puellasque præcipuæ pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur.
- 41 Hæc inter diversa terrarum populus Romanus: nec ideo tamen Italiæ visceribus inhærentem submovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur.
- 42 Jam tamen eum plerisque oppidis & regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: iam & Capua, sedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cuius amissio tantum Pæno duci dolorem dedit, ut inde totis
- 43 viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum ac Deorum! Compulsus ad ultimos metus, ab inepto non destitit: & de sua Urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit; sed parte exercitus sub Apio Consule relicta, parte Flaccum in urbem secuta, absens simul, præsensque pugnabat.
- 44 Quid ergo miramur, moventi castra a tertio lapide Annibali, iterum ipsos Deos, Deos in-
- 45 quam, (nec fateri pudebit) restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem submoveri; neque cælo, sed ab Urbis ipsius mœnibus & Capitolio, ferri
- 46 videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimo

mum se Italiae recepit sinum, quum Urbem tan-
 tum non adoratam reliquisset. Parva res di-47
 ctu, sed ad magnanimitatem populi Romani
 probandam satis efficax: quod illis ipsis, qui-
 bus obsidebatur, diebus, ager, quem Anni-
 bal castris infederat, venalis Romae fuit, hastae
 que subiectus, invenit emptorem. Voluit48
 Annibal contra fiduciam imitari; subiecitque
 argentarias Urbis tabernas: nec sector inven-
 tus est: ut scias, etiam praefagia satis fuisse.
 Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore49
 etiam Deorum: siquidem Asdrubal, frater
 Annibalis, cum exercitu novo, novis viribus,
 nova belli mole veniebat. Actum erat pro-50
 cul dubio, si vir ille se cum fratre iunxisset:
 sed hunc quoque castrametantem Claudius Ne-
 ro cum Livio Salinatore debellat. Nero in51
 ultimo Italiae angulo submovebat Annibalem.
 Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas
 nascentis Italiae fauces, signa converterat. Tan-52
 to, id est, omni, qua longissima Italia, solo in-
 teriacente; quo consilio, qua celeritate Con-
 sules castra coniunxerint, inopinanterque ho-
 stem collatis signis compresserint, neque id
 fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Cer-53
 te Annibal, re cognita, quum proiectum fra-
 tris caput ad sua castra vidisset, *Agnosco*, inquit,
infelicitatem Carthaginis. Haec fuit illius vi-
 ri, non sine praefagio quodam fati imminentis,
 prima confessio. Jam certum erat, Anniba-54
 lem

lem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus, magni æstimabat, asperissimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam tota mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiae suæ clades in Africam vindicare. Quas ille (Dii boni!) Asdrubalis copias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantaque utriusque castra facibus illatis una nocte deleuit? denique iam non a tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut inhærentem atque incubantem Italiae extorqueret Annibalem. Non fuit maior sub imperio Romano dies, quam ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi, ille Italiae, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Stererunt diu mutua admiratione defixi: ubi eode pace non convênit, signa eecinere. Constat utriusque confessione, *nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari.* Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis, exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal cessit: præmiumque victoriæ Africa fuit, & sequeutus Africam statim terrarum orbis.

CAP.

CAPVT VII.

Bellum Macedonicum primum.

Post Carthaginem vinci neminem puduit. 1
 Secutæ sunt statim Africam gentes, Ma-
 cædonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia,
 quodam quasi æstu & torrente fortunæ. Sed 2
 primi omnium Mæcedones, affectator quon-
 dam imperii populus: itaque quamvis tunc
 Philippus regno præsideret, Romani tamen
 dimicare sibi cum Rege Alexandro videban-
 tur. Mæcedonicum bellum nomine amplius, 3
 quam spectatione gentis fuit. Causa cæpit a
 4
 frædere Philippi, quo Rex iampridem domi-
 nantem in Italia Annibalem sibi sociaverat:
 postea crevit, implorantibus Athenis auxili-
 um contra Regis iniurias, quum ille ultra ius
 victoriæ in templa, aras, & sepulcra ipsa sæ-
 viret. Placuit Senatui opem tantis ferre sup- 5
 plicibus. Quippe iam gentium Reges, duces,
 populi, nationes, præsidia sibi ab hac urbe pe-
 tebant. Primo igitur, Lavino Consule, po- 6
 pulus Romanus Ionium mare ingressus, tota
 Græciæ littora veluti triumphanti classe pera-
 gravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardinia, Hi- 7
 spaniæ, Africa præferebat; & manifestam vi-
 ctoriam nata in prætoria puppe laurus polli-
 cebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus, 8
 Rex Pergamenorum: aderant Rhodii, nauti-
 cus populus; qui navibus a mari, Consul a

- 9 terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis victus Rex, bis fugatus, bis exutus castris: quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu: quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, 10 ultra mortem patebant. Enimvero, Flamínio duce, invios antea Chaonum montes Aoumque amnem per abrupta vadentem, id est, ipsa 11 Macedonia claustra penetravimus. Introisse victoria fuit: nam nunquam postea ausus con- gredi Rex, ad tumulos, quos Cynoscephalas 12 vocant, uno, ac ne hoc quidem iusto prælio, opprimitur. Et illi quidem Consul pacem de- dit, regnumque concessit: mox, ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam, & grassantem sub Nabide suo Lacedæmona compescuit. 13 Græciæ vero veterem statum reddidit, ut le- gibus viveret suis, & avita libertate frueretur. 14 Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc forte Nemeæ in theatro, quinquennali- bus ludis a præcone caneretur? quo certavere plausu? quid florum in Consulem profunde- runt? Et iterum iterumque præconem repe- 15 re illam vocem iubebant, qua libertas Achaïæ pronuntiabatur: nec aliter illa consulari sen- tentia, quam modularissimo aliquo tibiærum aut fidium cantu, fruebantur.

CAPVT VIII.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

Macedoniam statim, & Regem Philippum 1
 Antiochus excepit, quodam casu, quasi
 industria, sic adgubernante fortuna, ut quem-
 admodum ab Africa in Europam, sic ab Eu-
 ropa in Asiam, ultro se suggerentibus causis,
 imperium procederet, & cum terrarum orbis
 situ, ipse ordo victoriarum navigaret. Non 2
 aliud formidolosius fama bellum fuit: quip-
 pe quum Persas, & orientem, Xerxem atque
 Darium cogitarent; quando perfossi inuii mon-
 tes, quando velis opertum mare nunciaretur.
 ad hoc cœlestes minæ territabant, quum humo- 3
 re continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed
 hic fauentis Asiæ suæ numinis timor erat.
 Nec sane viris, opibus, armis, quicquam co- 4
 piofius Syriæ: sed in manus tam ignavi Regis
 inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho specio-
 sius, quam quod a Romanis victus est. Im- 5
 pulere Regem in id bellum, illinc Thoas Æto-
 liæ princeps, inhonoratam apud Romanos que-
 rens aduersus Macedones militiæ suæ societa-
 tem: hinc Annibal, qui in Africa victus, pro-
 fugus, & pacis impatiens, hostem populo Ro-
 mano toto orbe quærebat. Et quod illud fuis- 6
 set periculum, si se consiliis eius Rex tradidis-
 set, id est, si Asiæ viribus usus fuisset miser
 Annibal? Sed Rex suis opibus, & nomine re-

- 7 gio fretus, fatis habuit bellum movere. Europa iam dubio procul iure ad Romanos pertinebat: hic Lyfimachiam urbem, in littore Thracio positam a maioribus suis, Antiochus ut hæreditario iure reposcebat: hoc velut sidere,
- 8 Asiatici belli mora tempestat. Et maximus Regum contentus fortiter indixisse bellum, quum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asia, occupatis statim insulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubæam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tentoriis, sub ipso freti murmure, quum interfluente tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hyemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo Regem iam sua luxuria debellatum, populus Romanus, Acilio Glabrione Consule, in insula aggressus, ipso statim adventus sui nuncio coëgit ab insula fugere. Tum præcipientem apud Thermopylas assecutus, locum trecentorum Laconum speciosa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistantem, mari ac terra cedere coëgit. Statim & e vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam Rex prælium nec spectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota lacer-

ceratur. Ne sibi placeant Athenæ; in Anti-13
 ocho vicimus Xerxem; in Æmilio Themisto-
 clem æquavimus; Ephesiis Salamina pensavi-
 mus. Tum consule Scipione, cui frater, il-14
 le modo victor Carthaginis Africanus, volun-
 taria legatione aderat, debellari Regem placet:
 & iam toto cesserat mari: sed nos imus ulte-
 rius. Mæandrum ad annem, montemque 15
 Sipylum, castra ponuntur. Hic Rex, incredi-
 bile dictu! quibus auxiliis, quibus copiis con-
 federat: trecenta millia peditum; equitum,
 falcatorumque curruum non minor numerus.
 Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, au-16
 ro, purpura, argento, & suo ebore fulgenti-
 bus, aciem utrimque vallaverat. Sed hæc 17
 omnia præpedita magnitudine sua: ad hoc
 imber, qui subito superfusus, mira felicitate
 Persicos arcus corruperat: primum tre-
 pidatio, mox fuga, dehinc triumphus fue-
 runt. Victo & supplici pacem atque partem
 regni dari placuit, eo libentius, quod tam
 facile cessisset.

CAPVT IX.

Bellum Ætolicum.

Syriatico bello successit, ut debebat, Ætoli- 1
 cum. Victo quippe Antiocho, Romanus
 faces Asiatici belli persequabatur. Ergo Ful- 2
 vio Nobiliori mandata ultio est. Hic proti-
 nus

- nus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi,
 3 machinis quatit. Secuta deditio est. Ade-
 rant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: &
 meminerasimus auxilii: sic placuit ignoscere.
 4 Serpsit tamen latius in proximos bellum, om-
 nemque late Cephaleuiam, Zacynthon: &
 quicquid insularum in eo mari inter Cerau-
 nios in montes iugumque Maleum, Ætolici bel-
 li accessio fuerunt.

CAPVT X.

Bellum Histricum.

- 1 **H**istri sequuntur Ætolos: quippe bellantes
 eos nuper adiuuerant: & initia pugnae
 prospera hosti fuerunt, eademque exitii causa,
 2 Nam quum Cnæi Manlii castra cepissent, opi-
 maeque praedae incubarent; epulantes, ac lu-
 dibundos plerosque, ac ubi essent, praepoculi-
 3 lis nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic
 cum sanguine & spiritu male partam revomue-
 re victoriam. Ipse rex Apulo, equo imposi-
 tus, quum subinde crapula & capitis errore
 lapsaret, captum sese vix & aegre, postquam
 experrectus est, didicit.

CAPVT XI.

Bellum Gallogræcum.

Gallogræciam quoque Syriaci belli ruina 1
 convolvit: fuerant inter auxilia Regis An-
 tiochi. An fuissent, an cupidus triumphi 2
 Manlius eos visos simulaverit, dubium est.
 Certe negatus est victori triumphus; quia cau-
 sam belli non approbavit. Caterum gens 3
 Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio
 est, mixta, & adulteratæ reliquiæ Gallorum,
 qui Brenno duce vastaverant Græciam: mox
 Orientem secuti, in media Asiæ parte sederunt.
 Itaque ut frugum semina mutato solo degene- 4
 rant, sic illa genuina feritas eorum Asiatica
 amenitate mollita est. Duobus itaque præ- 5
 liis fusi fugatique sunt: quamvis sub adventu
 hostis relietis sedibus, in altissimos se montes
 recepissent, quos Tolostobogi, Tectosagique
 iam insederant. Utrique fundis sagittisque
 æti, in perpetuam se pacem dederunt. Sed 6
 alligati miraculo quodam fuere, quum cate-
 nas morsibus & ore tentassent, quum offo-
 candas invicem fauces præbuissent. Nam 7
 Orgiagontis Regis uxor a Centurione stuprum
 passa, memorabili exemplo custodiam evasit,
 revulsamque militis caput ad maritum suum
 retulit.

CAPVT XII.

Bellum Macedonicum secundum.

1 **D**um alia aliaque gentes, Syriatici belli
 sequuntur ruinam, Macedonia se rursus
 2 erexit. Fortissimum populum memoria &
 recordatio suæ nobilitatis agitabat: & succes-
 ferat Philippo filius Perse; qui semel in perpe-
 tuum victam esse Macedoniam, non putabat ex
 3 gentis dignitate. Multo vehementius sub hoc
 Macedones, quam sub patre, confurgunt: quip-
 pe Thracæ in vires suas traxerant: atque ita in-
 dustriam Macedonum, viribus Thracum; fero-
 ciam Thracum, disciplinâ Macedonum tempe-
 4 raverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm
 regionum suarum summo speculatus Hæmo,
 positus per abrupta castris, ita Macedoniam
 suam armis ferroque vallaverat, ut non reli-
 quisse aditum, nisi a cælo venturis hostibus
 5 videretur. Nam, Marcio Philippo Consule,
 eam provinciam ingressus populus Romanus,
 exploratis diligenter accessibus, per Astrudem
 paludem, per acerbos dubiosque tumulos, il-
 la, quæ volucris quoque videbantur inuia,
 6 accessit: Regemque securum, & nihil tale me-
 ruentem, subita belli irruptione terruit. Cu-
 ius tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem
 in mare iusserit mergi, ne periret: classem
 7 cremari, ne incenderetur. Paulo Consule,
 quum maiora & crebra essent imposita præsi-
 dia,

dia, per alias vias Macedonia depreſa eſt; ſumma quidem arte & induſtria ducis, quom
 aliã minatus, aliã irrepreſſer. Cuius adventus 8
 ipſe adeo terribilis Regi fuit, ut intereſſe non
 auderet, ſed gerenda ducibus bella mandave-
 rit. Abſens ergo victus, fugit in maria, inſu- 9
 lamque Samothracen, fretus celebri religione,
 quaſi templa & aræ poſſent defendere, quem
 nec montes ſui, nec arma potuiſſent. Nemo 10
 Regum diutius amiſſæ fortunæ conſcientiam
 retinuit. Supplex quum ſcriberet ad Impera-
 torem ab illo, quo confugerat, templo, no-
 menque epiſtolæ notaret ſuum, *Regem* addi-
 dit. Sed nec reverentior captæ maieltatis ali- 11
 us Paulo fuit. Quum in conſpectum veniſſet
 hoſtis, in templum recepit, & conviviiſ adhi-
 buit, liberosque admonuit ſuos, ut fortunam,
 cui tantum liceret, revererentur. Inter pul- 12
 cherrimos hunc quoque populus Romanus de
 Macedonia duxit atque vidit triumphum:
 quippe cuius ſpectaculo triduum impleverit.
 Primus dies ſigna tabulasque: ſequens arma, pe- 13
 cuniasque tranſvexit: tertius captivos, ipſum-
 que Regem, attonitum adhuc, tanquam ſubi-
 to malo ſtupentem. Sed multo prius gaudi 14
 um victoriæ populus Romanus, quam epiſto-
 lis victoris perceperat: quippe eodem die, quo
 victus Perſes in Macedonia, Romæ cognitum
 eſt. Duo iuvenes candidis equis apud Jutur 15
 nã lacum pulverem & cruorem abluebant:

hi nunciavere, Castorem & Pollucem fuisse
 creditum vulgo, quod gemini fuissent: inter-
 fuisse bello, quod sanguine maderent: a Ma-
 cedonia venire, quod adhuc anhelarent.

CAPVT XIII.

Bellum Illyricum.

- 1 **M**acedonici belli contagio traxit Illyrios.
 Ipsi quidem ut Romanum a tergo distrin-
 gerent, a Perse Rege conducti pecunia, mili-
 tavere. Sine mora ab Anicio Pratore subi-
 2 guntur. Scordam caput gentis delesse suffe-
 cit: statim secuta deditio est. Denique hoc
 bellum ante finitum est, quam geri Romæ nunciaretur.

CAPVT XIV.

Bellum Macedonicum tertium.

- 1 **Q**uodam fato, quasi ita convenisset inter
 Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque
 vincerentur, eodem tempore utriusque arma
 2 moverunt: sed prior iugum excutit Macedo,
 aliquanto, quam ante, gravior, dum contem-
 3 nitur. Causa belli prope erubescenda: quippe
 regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis
 Andronicus invaserat: dubium liber an servus;
 mercenarius certe: sed quia vulgo ex simili-
 tudine Philippi, *Pseudophilippus* vocabatur-
 regi

regiam formam, regiam nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa 4
contemnit populus Romanus, Juventio Præ-
tore contentus, virum non Macedonicis mo-
do, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus
validum, temere tentavit: invictusque a ve-
ris Regibus, ab illo imaginario & scenico Re-
ge superatur. Sed Consule Metello, amif-
sum cum legione Prætozem, plenissime ultus
est. Nam & Macedoniam servitute multavit: 5
& ducem belli deditum ab eo, ad quem con-
fugerat, Thraciæ Regulo, in Urbem in cate-
nis reduxit: hoc quoque illi in malis indul-
gente fortuna, ut de eo populus Romanus,
quasi de vero Rege, triumpharet.

CAPUT XV.

Bellum Punicum tertium.

Tertium cum Africa bellum, & tempore 1
exiguum, (nam quadriennio patratum
est) & in comparatione priorum minimum la-
bore: (non enim tam cum viris, quam cum
ipsa urbe pugnatum est:) sed plane maximum
eventu: quippe eo tandem Carthago finita
est. Atque si quis trium temporum momen- 2
ta consideret, primo commissum bellum, pro-
fligatum secundo, tertio vero confectum est.
Sed huius causa belli, quod contra fæderis le- 3
gem adversus Numidas quidem semel para-
set

set classẽm & exercitum, frequens autẽm Ma-
 4 sinissã fines territabat. Sed huic bono socio-
 que Regi favebatur. Quam bellum federet,
 de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili
 odio delendam esse Carthaginem, & quam
 5 de alio consuleretur, pronuntiabat: Scipio
 Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ ur-
 bis, luxuriari felicitas Urbis inciperet. Me-
 6 dium Senatus elegit, ut urbs tantum loco mo-
 veretur. Nihil enim speciosius videbatur,
 quam esse Carthaginem, quæ non timeretur.
 7 Igitur Manilio Censorinoque Consulibus, po-
 pulus Romanus aggressus Carthaginem, spe
 pacis iniecta, traditam a volentibus classẽm,
 8 sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis
 principibus, *si salvi esse vellent, ut migrarent*
finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate
 9 adeo movit iras, ut extrema mallerent. Com-
 ploratum igitur publice statim, & pari voce
 clamatum est, Ad arma: seditque sententia,
 quoquo modo rebellandum: non quia spes ul-
 la iam superesset, sed quia patriam suam mal-
 lent hostium, quam suis manibus, everti.
 10 Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intel-
 ligi potest, quod in usum novæ classis testã do-
 mosque resciderunt: in armorum officinis au-
 rum & argentum pro ære ferroque conflatum
 est: in tormentorum vincula matronæ crines
 11 suos contulerunt. Mancino deinde Consule,
 terra marique fervebat obsidio. Operis por-

tus nudatus; & primus, & sequens, iam & tertius murus; quum tamen Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fata-¹² le Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Republica, finem belli reposcebat. Hunc Paulo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat, hoc scilicet fato, ut, quam urbem concusserat avus, nepos eius everteret. Sed ut quam maxime morti-¹³ feri esse morsus solent morientium bestiarum: sic plus negotii fuit cum semiruta Carthagine, quam integra. Compulsis in unam arcem¹⁴ hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quia nemo illos hac evadere posse credebat. Inde quasi ena-¹⁵ ta subito classis erupit: quum interim iam diebus, iam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis novissime re-¹⁶ bus, quadraginta se millia virorum dederunt: quod minus credas, duce Asdrubale. Quanto¹⁷ fortius sæmina, & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, a culmine se domus in medium misit incendium, imitata Reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta¹⁸ sit, ut de cæteris taceam, vel ignium mora probari

bari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extinguere, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut, quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

CAPUT XVI.

Bellum Achaicum.

- 1 Quasi saeculum illud everisionibus urbium
 currebat, ita Carthaginiensium ruinam statim
 Corinthus excepit, Achaiae caput. Graecia de-
 us, inter duo maria, Ionium & Aegaeum,
 quasi spectaculo exposita. Haec (facinus in-
 dignum!) ante oppressa est, quam in nume-
 2 rum certorum hostium referretur. Critolaus
 causa belli: qui, libertate a Romanis data,
 adversus ipsos usus est: Legatosque Romanos,
 dubium an & manu, certe oratione violavit.
 3 Igitur Metello, ordinanti tum maxime Ma-
 cedoniam, mandata est ultio: & hinc Achai-
 cum bellum: ac primam Critolai manum Me-
 tellus Consul, per patentes Elidis campos,
 4 toto cecidit Alpheo. Et uno praesidio peractum
 erat bellum: iam & urbem ipsam terreat
 obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus di-
 5 micasset, ad victoriam Mummius venit. Hic
 alterius ducis Diai late exercitum sub ipsis
 Isthmi faucibus fudit, geminosque portus san-
 6 guine infecit. Tandem ab incolis deserta ci-
 vitas, direpta primum, deinde tuba praeci-
 nente

nente deleta est. Quid signorum, quid vestium, quid-ve tabularum raptum, incensum atque proiectum est? Quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quod, quicquid Corinthii aris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam & aris notam 7 pretiosiore[m] ipsa opulentissimæ urbis fecit iniuria: quia incendio permittis plurimis statuis atque simulacris, aris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

CAPUT XVII.

Res in Hispania gestæ.

Vt Carthaginem Corinthus, ita Corinthum 1 Numantia secuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Post illa 2 duo clarissimarum urbium incendia, late atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffudisse quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos 3 universæ consurgere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publice: alioquin ita undique mari Pyrenæoque vallata est, ut ingenio sirus nec adiri quidem potuerit. Sed 4 ante a Romanis obsessa est, quam se ipsa cognosceret; & sola omnium provinciarum vi-

- 5 res suas, postquam victa est, intellexit. In hac prope ducentos per annos dimicatum est, a primis Scipionibus, in Caesarem Augustum, non continue nec cohaerenter, sed prout causa lacefferant: nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispania: inde contagio & series causaque bellorum. Prima per Pyrenæum iugum signa Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: præliisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri, in ipsa sua victoria, oppressi Punica fraude cecidissent, terra marique vi-
- 7 tores. Igitur quasi novam integramque provinciam ultor patris & patrum Scipio ille, mox Africanus, invasit: isque statim, capta Carthagine & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit: omne citra ultraque Iberum subiecit imperio: primusque Romanorum ducum victor ad
- 8 Gades & Oceani ora pervenit. Plus est provinciam retinere, quam facere: itaque per partes iam huc, iam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes iugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est, robur Hispaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem centum & quinquaginta urbium everfione multavit. Metellus

lus ille, qui ex Macedonia cognomen meruerat, quum & Contrebiam memorabili cepisset exemplo & Nertobriges, maiori gloria pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos: de quibus Scipio ille posterior, singulari certamine, quum Rex fuisset provocatus, optima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latius, Celticos Lusitanosque, & omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis: peragratoque victor Oceani littore, non prius signa convertit, quam cadentem in maria Solem, obrutumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu & horrore, deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis, nec immerito. Quippe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus vir astu & audacia, si res cessisset, Salondicus: qui hastam argenteam qua tiens, velut cælo missum, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra Consul adisset, iuxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Cæterum Lusitanos Viriatus crexit, vir calliditatis acerrimæ: qui ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus: non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Ibe-

1 Iberum & Tagum, igni, ferroque populatus;
 castra etiam Prætorum, & præsidium aggressus,
 Claudium Unimanum pene ad interne-
 cionem exercitus cecidit, & insignia trabeis
 & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus
 17 suis trophæa fixit: tandem etiam Fabius Ma-
 ximus Consul opprefferat: sed a successore
 Pompilio violata victoria est: quippe qui con-
 ficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & ex-
 tremam deditioris agitantem, per fraudem, &
 insidias, & domesticos percussores aggressus,
 hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter
 vinci non potuisse.

CAPVT XVIII.

Bellum Numantinum.

1 **N**umantia, quantum Carthaginis, Capuæ,
 Corinthi opibus inferior; ita virtutis no-
 mine & honore par omnibus, summumque, si
 viros astimes, Hispaniæ decus: quippe quæ
 2 sine muro, sine turribus, modice edito in tu-
 mulo apud flumen Durium sita, quatuor mil-
 libus Celtiberorum, quadraginta millium ex-
 21 ercitus, per annos quatuordecim sola susti-
 nuit; nec sustinuit modo, sed sævius aliquan-
 to perculit, pudendisque foederibus affecit.
 Novissime quum invictam esse constaret, opus
 quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat.
 3 Non temere, si fateri licet, ullius causa belli
 in-

iniustior. Sedigenſes ſocios & conſanguineos, Romanorum manibus elapſos, exceperant: habita pro eis deprecatio nihil valuit: quum 4
ſe ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi ſœderis pretium, iuſſi *arma depone-
nere*. Hoc ſic a barbaris acceptum, quaſi manus abſcinderentur. Itaque ſtatim, Megara viro fortiffimo duce, ad arma converſi, Pompejum prælio aggreſſi, ſœdus tamen maluerunt, quum debellare potuiſſent. Hoſtilium 5
deinde Mancinum: hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quiſquam ſuſtineret. Tamen cum hoc quoque ſœdus malueret, contenti armorum manubiis, quum ad interneſionem ſavire potuiſſent. Sed non minus 7
Numantini, quam Caudini illius ſœderis, flagrans ignominia ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præſenti flagitii deditione Mancini expiavit: cæterum duce Scipione, 8
Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acrius in caſtris, quam in campo, 9
noſtro cum milite, quam cum Numantino, præliandum fuit. Quippe aſſiduis & iniu- 10
ſtis & ſervilibus maxime operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui ſanguine nollent, iubebantur. Ad hoc ſcorta, calones, ſarcinæ, niſi ad uſum neceſſariæ, amputantur. Tanti eſſe exerci 11
tum,

tum, quanti imperatorem, vere proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quodque nemo visurarum se unquam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisquam videret. ¹² Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed quum Scipio veram vellet & sine exceptione, victoriam, eo necessitatum compulsi, ut destinata morte in praelium ruerent, quum sese prius epulis, quasi inferiis, implevissent, carnis semicrudæ, & celiæ: sic vocant indigenam ex ¹³ frumento potionem. Intellectum ab Imperatore consilium: itaque non est permessa pugna morituris. Quum fossâ, atque loricâ, quatuorque castris circumdatos, fames premeret; ab duce orantes praelium, ut tanquam viros occideret, ubi non impetrabant, placuit eruptio: sic ¹⁴ conserta manu plurimi occisi. & quum urgeret fames, aliquantis per inde vivere: novissime consilium fugæ sedit: sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo ¹⁵ scelere, per amorem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furoremque conversi, postremo mori hoc genere destinarunt: duces suos, seque, patriamque, ferro & veneno, ¹⁶ subiectoque undique igne peremerunt. Macte fortissimam, &, meo iudicio, beatissimam in ipsis malis civitatem! asseruit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum, sua ¹⁷ manu, ætate tam longa, sustinuit. Novissime,
me,

me, maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

CAPVT XIX.

Transitio.

Hactenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus: reliqua sæculi, ut grandia æque, ita vel magis turbida & fœda; crescentibus cum ipsa magnitudine imperii, vitiis: adeo ut si quis hanc tertiam eius ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, *aureos*, (sicut Poëta canunt) iure meritoque fateatur: centum sequentes, *ferreos* plane & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus cælum ipsum gloria ascendit, Gracchanas, Drusianasque cædes, ad hoc Servilia bella miscuerunt: & ne quid turpitudini desit, Gladiatoria. Denique, in se ipse conversus, Marianis, atque Syllanis, novissime Pompeji, & Cæsaris manibus, quasi per rabiem, & furorem, & nefas, semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter se sunt
(*L. Ann. Florus.*) D omnia

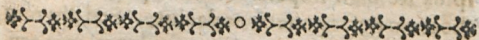
6 omnia atque confusa: tamen quo melius appareant, simul &, ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur: priusque, ut cœpimus, iusta illa, & pia cum exteris gentibus bella, memorabimus: ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium scelera, turpesque & impias pugnas revertemur.

CAPVT XX.

Bellum Asiaticum.

- 1 **V**ictâ ad occasum Hispaniâ, populus Romanus ad Orientem pacem agebat; nec pacem modo, sed inusitata & incognita quadam felicitate, relicta regiis hæreditatibus opes,
- 2 & tota insimul regna veniebant. Attalus, Rex Pergamenorum, Regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit: *Populus Romanus honorum meorum hæres esto*: in bonis Regis fuerant.
- 3 Adita igitur hæreditate, provinciam populus Romanus, non quidem bello, nec armis; sed, quod est æquius, testamenti iure retinebat.
- 4 Sed hanc, difficile dictu est, utrum facilius amiserit, an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox iuvenis, urbes, Regibus parere consuetas, partim facile sollicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Colophonem,
- 5 vi recepit. Crassi quoque Prætoris cecidit exercitum, ipsumque cepit: sed ille memor & fami-

familiæ, & Romani nominis, custodem sui
 barbarum virgulâ excæcat: in exitium sui,
 quod volebat, ita concitat. Mox a Perperna 6
 domitus, & captus, & per deditioem in vin-
 culis habitus. Aquilius Asiatici belli reli- 7
 quias confecit, mixtis (nefas!) veneno fon-
 tibus ad deditioem quarundam urbium.
 Quæ res ut maturam, ita infamem fecit victo-
 riam: quippe quum, contra fas Deum mores-
 que maiorum, medicaminibus impuris, in id
 tempus sacrosancta Romana arma violasset.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Bellum Iugurthinum.

Hæc ad Orientem: sed non ad Meridia-
 nam plagam eadem quies. Quis spe-
 raret post Carthaginem aliquod in Afri-
 ca bellum? Atqui non leviter se Numidia con-
 cussit: & fuit in Iugurtha, quod post Anniba-
 lem timeretur. Quippe Rex callidissimus popu-
 lum Romanum armis inclytum, & invictum,
 opibus aggressus est: & citra spem omnium
 fortuna cessit, ut Rex, fraude præcipuus, frau-
 de caperetur. Hic avo Masinissa, & Micipsa 3
 patre per adoptionem, quum interficere fra-
 tres

tres statuisset, agitated regni cupiditate, nec il-
 los magis, quam Senatum populumque Ro-
 manum, quorum in fide & clientela regnum
 4 erat, metueret: primum scelus mandat insi-
 diis: potitusque Hiempsalis capite, quum se
 in Adherbalem convertisset, isque Romam pro-
 fugisset, missa per legatos pecunia traxit in sen-
 tentiam suam Senatum. Et hæc fuit de no-
 5 bis eius prima victoria. Missos deinde, qui
 regnum inter illum Adherbalemque divide-
 rent, similiter aggressus, quum in Scauro
 ipsos Romani imperii mores expugnasset, in-
 6 choatum nefas perfecit audacius. Sed diu non
 latent scelera: corruptæ nefas legationis eru-
 pit: placuitque bello persequi parricidam.
 7 Primus in Numidiam Calpurnius Bestia Con-
 sul immittitur: sed Rex, peritus, fortius ad-
 versus Romanos aurum esse, quam ferrum, pa-
 8 cem emit. Cuius flagitii reus, quum inter-
 veniente publica fide a Senatu accerferetur, pa-
 ri audacia & venit, &, competitorem impe-
 rii Masinissæ Massivam, immisso percussore,
 9 confecit. Hæc altera contra Regem fuit cau-
 sa bellandi: igitur sequens ultio mandatur
 Albino. Sed huius quoque (pro dedecus!)
 ita corrumpit exercitum, ut voluntaria nostro-
 rum fuga vinceret Numida, castrisque poti-
 retur: addito etiam turpi fœdere, in pretium
 salutis, quod prius emerat, dimisit exercitum.
 10 Eodem tempore in ultionem non tam impe-
 rii

rii Romani, quam pudoris, Metellus asurgit; qui callidissime hostem nunc precibus, nunc minis; iam simulata, iam quasi vera fuga eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit; ceterum Thalam, gravem armis, thesauroque Regis, diripuit. Tunc urbibus exutum Regem, & iam finium suorum, regni que fugitivam, per Mauros atque Geruliam sequebatur. Postremo Marius auctis admodum copiis, quum pro obscuritate generis sui capite censos sacramento adegisset, iam fufum & faucium Regem adortus, non facilius tamen vicit, quam si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capfam in media Africa sitam, anguib; arenisque vallatam, mira quadam felicitate superavit: & saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccessoque, penetravit. Mox non ipsum modo, sed Bocchum quoque Mauritanix Regem, iure sanguinis Numidiam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui, ubi diffusus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri timet, pretium fœderis, atque amicitix, Regem facit. Sic fraudulentissimus Regem, fraude soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus: tandemque operum catenis Iugurtham in triumpho populus

1 Romanus aspexit: sed ille quoque, quamvis victus, & victus, vidit Urbem; quam venalem, & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem: & quum ille non evaserit, certum erat eam non esse perituram.

CAPVT II.

Bellum Allobrogicum.

1 Sic ad meridiem populus Romanus. Multo atrocius, & multipliciter, & magis a Septentrione, scævum. Nihil hac plaga infestius. Atrox cælum, perinde ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, a dextris atque 2 lavis, & medio Septentrionis, erupit. Prima trans Alpes arma nostra sensere Salyi; quum de incursionibus eorum fidelissima atque amicissima civitas Massilia quereretur. 4 Allobroges deinde, & Arverni, quum adversus eos similes Æduorum querelæ opem & auxilium nostrum flagitarent. Varusque victoriæ testis, Isaraque, & Vindelicus amnes, 5 & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho, quam Rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnauerat. Utriusque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest,

est, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, faxeas erexere tures, & desuper exornata armis hostilibus trophæa fixere: quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam exprobravit.

CAPUT III.

Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum.

Cimbri, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Gallia profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quaerebant: exclusivique Gallia & Hispania, quum in Italiam remigarent, misere legatos in castra Silani; inde ad Senatum, petentes, *ut Martius populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: cæterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur.* Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus. nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt: omnes fugati exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non ausus congregi statim, militem tenuit in castris, donec invi-

6 Ita illa rabies, & impetus, quem pro virtute
 barbari habent, confenesceret. Recessere igitur
 increpantes, & (tanta erat capiendæ Ur-
 bis fiducia) consulentes, *si quid ad uxores su-
 as mandarent.* Nec segnius, quam minati
 fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est,
 7 claustra Italiæ, ferebantur. Marius mira sta-
 tim velocitate, occupatis compendiis, præve-
 nit hostem: prioresque Theutonos, sub ipsis
 Alpium radicibus, assecutus, in locum, quem
 Aquas Sextias vocant, quo, fidem numinum!
 8 prælio oppressit? Vallum fluviumque medi-
 um hostes tenebant: nostris aquarum nulla
 copia, consulto-ne id egerit imperator, an er-
 rorem in consilium verterit, dubium: certe
 necessitate aucta virtus, causa victoriæ fuit.
 Nam flagitante aquam exercitu, *Viri*, inquit,
 9 *estis, en illic habetis.* Itaque tanto ardore
 pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, ut
 victor Romanus de cruento flumine non plus
 aquæ biberit, quam sanguinis Barbarorum.
 10 Certe Rex ipse Theutobochus, quaternos se-
 nosque equos transilire solitus, vix unum, quum
 fugeret, ascendit: proximoque in saltu com-
 prehensus, insigne spectaculum triumphi fuit:
 quippe vir proceritatis eximiæ super trophæa
 11 ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonis,
 in Cimbros convertitur. Hi iam (quis cre-
 deret?) per hiemem, quæ altius Alpes levat,
 Tridentinis iugis in Italiam provoluti ruina
 de-

descenderant. Atesim flumen non ponte, nec 12
 navibus, sed quadam stoliditate barbarica pri-
 mum corporibus aggressi, postquam retinere
 amnem manibus & clypeis frustra tentaverant,
 ingesta obrutum silva transfluere: &, si sta-13
 tim infesto agmine Urbem petiissent, grande
 discrimen esset: sed in Venetia, quo fere tra-
 ctu Italia mollissima est, ipsa soli cœlique ele-
 mentia robur elanguit: ad hoc panis usu, car-
 nisque coctæ, & dulcedine vini mitigatos,
 Marius in tempore aggressus est. Iam diem 14
 pugnae a nostro imperatore petierunt, & sic
 proximum dedit. In patentissimo, quem Rau-
 dium vocant, campo procurrere. Millia in-
 de ad sexaginta ceciderunt: hinc trecentis mi-
 nus: per omnem diem conciditur barbarus.
 Istic quoque imperator addiderat virtuti do-15
 lum; secutus Annibalem, artemque Cannarum:
 primum, nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus
 occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos
 & ora ferretur; tum acie conversa in Orientem, ut,
 quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum,
 ac repercussu, quasi ardere cœlum videretur.
 Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum
 ipsis, fuit: quum obiectis undique plaustris, atque
 carpentis, altæ desuper quasi e turribus, lanceis
 contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum
 fuit, quam pugna. Nam quum missa ad Marium legatione, 16

libertatem ac sacerdotium non impetrassent,
 (nec fas erat) suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo e crinibus suis facto, ab arboribus, iugisque plaustrorum pependerunt. Bæorix rex in acie dimicans, impigre nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos infederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fuga ignobili & latrociniiis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italiæ, asfertique imperii nuntium, non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit; sed per ipsos, si credere fas est, Deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis, iuvenes laureati Prætoris literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *Victoria Cimbrica feliciter*, dixit. Quo quid admirabilius, qui insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodemque momento, quum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe plaudebat.

CAPVT IV.

Bellum Thracium.

Post Macedonas, si Diis placet, Thracæ rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum; nec in proximas modo provincias

con-

contenti incurrere, Theſſaliam, atque Dalma-
 tiam; in Adriaticum mare uſque venerunt:
 eoque fine contenti, quaſi interveniente natura,
 contorta in ipſas aquas tela miſerunt. Nihil ²
 interim per id omne tempus reſiduum crudeli-
 tatis fuit in captivos ſaevientibus: litare Diis
 ſanguinem humanum: bibere in oſſibus ca-
 pitum, & cuiusquemodi ludibrio ſœdare mor-
 tem tam igni quam fumo: partus quoque gra-
 vidarum extorquere tormentis. Sæviffimi o ³
 mnium Thracum Scordifci fuere: ſed callidi-
 tas quoque ad robur acceſſerat. Silvarum & ⁴
 montium ſitus cum ingenio conſentiebant:
 itaque non fuſus modo ab his, aut fugatus,
 (ſed ſimile prodigio) omnino totus interce-
 ptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius ⁵
 vagos, & libera populatione diſfuſos, intra
 ſuam repulit Thraciam. Druſus ulterius egit,
 & vetuit transire Danubium. Minutius toto
 vaſtavit Hebro, multis quidem amiſſis, dum per
 perfidum glacie flumen equitatur. Piſo Rho- ⁶
 dopen Caucaſumque penetravit. Curio Da-
 ciâ tenuis venit: ſed tenebras ſaluum expavit.
 Appius in Sarmatas uſque pervenit; Lucullus
 ad terminum gentium Tanaim, lacumque
 Mæotim. Nec aliter cruentiffimi hoſtium, ⁷
 quam ſuis moribus, domiti: quippe in capti-
 vos igne ferroque ſævitum eſt. Sed nihil Bar-
 baris atrocius viſum eſt, quam quod, abſciſſis
 D 6 mani-

manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ iubebantur.

CAPVT V.

Bellum Mithridaticum.

- 1 Ponticæ gentes ad Septentrionem in mare sinistrum iacent, a Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum Rex antiquissimus Ætas: post Artabazes, a septem Persis oriundus: inde Mithridates omnium longe maximus; quippe quum quatuor Pyrrho, decem & septem anni Annibali sustulerint; ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. *Causam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum, attrectari terminos suos a Nicomede Bithynico: cæterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, &, si posset, Europæ cupiditate flagrabat.*
- 2 Spem ac fiduciam dabant nostra vitia: quippe quum civilibus bellis disiungeremur, invitabat occasio: nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius.
- 3 Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repente, quasi captato tempore, in lassos simul atque districtos, subitus turbo Pontici belli, ab ultima veluti specula Septentrionis erupit.
- 4 Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit.

A sia

Asia deinde pari terrore correpta est. Nec
 cunctanter ad Regem ab urbibus nostris, po-
 pulisque descitum est. Aderat, instabat, læ-
 vitia quasi virtute utebatur. Nam quid atro- 7
 cius uno eius edicto, quum omnes, qui in
 Asia forent, Romanæ civitatis homines inter-
 fici iussit? Tum quidem domus, templa &
 aræ, humana omnia atque divina iura violata
 sunt. Sed hic terror Asiæ Europam quoque 8
 Regi aperiebat: itaque missis Archelao Neo-
 ptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ
 pro nobis stetit, cæterum Cyclades, Delos,
 Eubœa, & ipsum Græciæ decus Athenæ, te-
 nebantur. Italiam iam, ipsamque urbem Ro- 9
 mam regius terror affabat. Itaque Lucius
 Sylla festinat, vir armis optimus: parique vio-
 lentia ruentem ulterius hostem, quadam quasi
 manu, repulit: primumque Athenas urbem 10
 (quis crederet?) frugum parentem, obsidio-
 ne, ac fame ad humanos cibos compulit. Mox
 subruto Piræei portu, sex quoque & amplius
 muris, postquam domuerat *in gratissimos*, ut
 ipse dixit, *hominum*, in honorem tamen mor-
 tuorum, sacris suis famæque donavit. Mox 11
 quum Eubœâ, atque Bœotiâ, præsidia Regis
 dispulisset, omnes copias, uno apud Charo-
 neam, apud Orchomenon altero bello disipa-
 vit: statimque in Asiam transgressus, ipsam
 opprimit: & debellatum foret, nisi de Mithri-
 date triumphare cito, quam vere, maluisset.

12 Ac tunc quidem hunc Asiae statum Sylla de-
 derat. Ictum cum Ponticis foedus: recepit
 Bithyniam Regi Nicomedi, Ariobarzani Cap-
 padociam: ac sic erat Asia rursus nostra, ut
 13 coeperat: Mithridates tantum repulsus: itaque
 non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quip-
 pe Rex Asia & Europa quodammodo inescan-
 tus, non iam quasi alienam, sed quia amife-
 14 rat, quasi raptam belli iure repetebat. Igitur
 ut extincta parum fideliter incendia maiore
 flamma reviviscant; ita ille de integro, auctis
 maiorem in modum copiis, tota denique re-
 gni sui mole, in Asiam rursus mari, terra, flu-
 15 minibusque veniebat. Cyzicum nobilis ci-
 vitas, arce, mœnibus, portu, turribusque mar-
 moreis, Asiaticæ plagæ littora illustrat: hanc
 ille, quasi alteram Romam, toto invaserat bel-
 16 lo: sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius
 fecit, docens adventare Lucillum, qui (hor-
 ribile dictu!) per medias hostium naves utre
 suspensus, & pedibus iter adgubernans, vi-
 dentibus procul quasi marina pistrix evaserat.
 17 Mox clade conversa, quum ex mora obsiden-
 tem Regem fames, & ex fame pestilentia ur-
 geret, recedentem Lucillus assequitur: adeo-
 que cecidit, ut Granicus & Ælapus amnes,
 18 cruenti redderentur. Rex callidus, Romanæ-
 que avaritiæ peritus, spargi a fugientibus sar-
 cinas & pecuniam iussit, qua sequentes mo-
 raretur. Nec felicior in mari, quam in terra,
 fuga:

fuga: quippe centum amplius navium classem, apparatusque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage lacera- vit, ut navalis belli instar efficeret: plane quasi Lucullus quodam cum fluctibus procel- lisque commercio, debellandum tradidisse Re- gem ventis videretur. Attrita iam omnes va- 20 lidissimi regni vires erant; sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas 21 gentes, totum p̄ne Orientem ac Septentrio- nem ruina sua involvit. Iberi, Caspii, Alba- ni, & utraque sollicitabantur Armenia: per- que omnia & decus, & nomen, & titulos Pompejo sua fortuna quarebat. Qui ubi no- 22 vis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex aliis prodire Reges; nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora cõirent, statim ponte navibus factò, omnium ante se primus transit Euphratem: Regemque fugi- 23 entem media noctus Armenia (quanta felici- tas viri!) uno prælio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & Luna in partibus; quippe quasi commilitans, quum a tergo se hostibus, a facie Romanis præbisset, Pontici per erro- rem longius cadentes umbras suas, quasi ho- stium corpora, petebant. Et Mithridates qui 24 dem nocte illa debellatus est: nihil enim post- ea valuit, quanquam omnia expertus, more anguivum, qui obruto capite, postremum cau- da minantur, Quippe quum effugisset hostem 25

Col.

Colchos, Siciliae quoque littora, & Campaniam nostram subito adventu terrere voluit, Colchis tenuis iungere Bosphorum, inde per Thraciam, Macedoniam & Graeciam transilire: sic Italiam necopinatus invadere tantum cogitavit: nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere praeventus, male tentatum veneno spiritum ferro expulit. Cnæus interim Magnus rebelles Asiae reliquias sequens, per diversa gentium terrarumque volitabat. Nam sub Orientem secutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem iussit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari stellis secutus, Colchos cecidit: ignovit Iberiae: pepercit Albanis. Regem Colchorum Orodem, positus sub ipso Caucaeso castris, iussit in plana descendere: Artthocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albania sua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in meridiam verso agmine, Libanum Syriae, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per thuris & balsami sylvas Romana circumtulit signa. Arabes, si quid imoperaret, praesto fuere. Hierosolymam defendere tentavere Judaei: verum hanc quoque intravit; & vidit illud grande impiae gentis arcanum patens, sub aureo vitem caelo: disidentibusque de regno fratribus, arbiter factus, regna-

regnare iussit Hircanum: Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompejo duce populus Romanus totam, qua latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui foedus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum, Pompejanis domita, vel oppressa signis, tenebatur.

CAPUT VI.

Bellum Piraticum.

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est, Cilices invaserant maria: sublatisque commerciis, rupto foedere generis humani, ne maria bello, quasi tempestate, praecluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquieta Mithridatis praелиis Asia: dum sub alieni belli tumultu, exterique Regis invidia, impune grassantur: ac primum duce Isidoro, contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, Epirum & Achaïam, sinumque Maleum, quod a spoliis *Aureum* ipsi vocavere, latrocinabantur: missusque in eos Publius Servilius, quamvis leves & fugaces myoparons gravi & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas

- mas urbes eorum, & diutina præda abundantes, Phaselin, & Olympon evertit, Isaurumque ipsam arcem Ciliciæ: unde conscius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adamavit.
- 6 Non ideo tamen tot cladibus domiti, terra se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resluerunt: & aliquanto latius, quam prius. Sic ille quoque ante felix, dignus nunc victoria Pompejus visus est; & Mithridaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem, semel & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe quum classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfatis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus: Plotius Siculo.
- 9 Gratilius Ligusticum sinum: Pompejus Gallicum obsedit: Torquatus Balearicum: Tibertius Nero Gaditanum fretum, qua primum
- 10 maris nostri limen aperitur. Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium; Pompeji iuvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægæum & Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato; sic obditis navibus, quasi portam,
- 11 obseravit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, penin-

peninsulas, quicquid piratarum fuit, quadam
 indagine inclusum & oppressum est. Ipse ¹²
 Pompejus in originem fontemque belli Cili-
 ciam versus est: nec hostes detrectavere certa-
 men, non ex fiducia; sed quia oppressi erant,
 ausi videbantur: sed nihil tamen amplius,
 quam ut ad primum ictum concurrerent.
 Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, ¹³
 abiectis statim telis remisque, plausu undique
 pari, quod supplicantium signum fuit, vitam pe-
 tiverunt. Non alias tam incruenta victoria ¹⁴
 usi unquam sumus: sed nec fidelior in poste-
 rum reperta gens ulla est. Idque prospectum
 singulari consilio ducis, qui maritimum ge-
 nus a conspectu longe removit maris, & me-
 diterraneis agris quasi obligavit. Eodemque ¹⁵
 tempore & usum maris navibus recuperavit,
 & terra homines suos reddidit. Quid prius
 in hac mirere victoria? velocitatem, quod
 quadragesimo die parta est? an felicitatem,
 quod ne una quidem navis amissa est? an ve-
 ro perpetuitatem, quod amplius piratæ non
 fuerunt?

CAPVT VII.

Bellum Creticum.

Creticum bellum, si vera volumus noscere, ¹
 nos fecimus, sola vincendi nobilem insu-
 lam cupiditate: favisse Mithridati videbatur:
 hoc

- 2 hoc placuit armis vindicare. Primus invasit insulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriae spe atque fiducia, adeo, ut plures catenas in navibus, quam arma, portaret.
- 3 Dedit itaque poenas vecordiae. Nam plerasque naves intercepte hostes: captivaeque corpora religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redegit, & Cnosum, & Erythraeam, &, ut Graeci dicere solent, *urbium matrem* Cydoneam: adeoque saepe in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, alii deditionem suam ad Pompejum absentem mitterent. Et quam ille res in Asia gerens, eo quoque praefectum misisset Antonium; in aliena provincia inclitus fuit: eoque infestior Metellus in hostes ius victoris exercuit: victisque Lathene & Panare Cydoneae ducibus, victor rediit: nec quicquam amplius tamen de tam famosa victoria, quam cognomen *Creticum*, reportavit.

CAPUT VIII.

Bellum Balearicum.

- 1 Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat; altero ex liberis eius Cretico facto, mora non fuit, quin alter

alter quoque *Balearicus* vocaretur. Balceares
 per idem tempus insulæ piratica rabie corru-
 perant maria. Homines feros atque silvestres
 mireris ausos a scopulis suis saltem maria pro-
 spicere. Ascendere etiam inconditas rates, 3
 & prænavigantes subinde inopinato impetu
 terruere. Sed quum venientem ab alto Ro- 4
 manam classem prospexissent, prædam putan-
 tes, ausi etiam occurrere: & primo impetu, in-
 genti lapidum saxorumque nimbo classem
 operuerunt. Tribus quisque fundis præliatur: 5
 certos esse quis mireretur icus, quum hæc sola
 genti arma sint: id unum ab infantia studium.
 Cibum puer a matre non accipit, nisi quem
 ipsa monstrante percussit. Sed non diu lapi- 6
 datione terruere Romanos: postquam comi-
 nus ventum est, expertique rostra, & pila ve-
 nientia, pecudum in morem clamore sublato,
 petierunt fugâ littora: dilapsique in proximos
 tumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

CAPVT IX.

Expediit in Cypron.

Aderat fatum insularum: igitur & Cypros 1
 recepta sine bello. Insulam veteribus di- 2
 vitiis abundantem, & ad hoc Veneri sacram,
 Ptolomæus regebat. Sed divitiarum tanta erat 3
 fama, nec falso, ut victor gentium populus,
 & donare regnis consuetus, Publio Clodio
 Tri-

Tribuno duce, focii vivique Regis confiscatio-
 nem mandaverit. Et ille quidem ad rei fa-
 mam veneno fata præcipit: cæterum Porcius
 Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum o-
 stium invexit: quæ res latius ararium populi
 Romani, quam ullus triumphus, implevit.

CAPUT X.

Bellum Gallicum.

1 **A**siâ Pompeji manibus subacta; reliqua;
 quæ restabant in Europa, fortuna in Cæ-
 2 sare transtulit. Restabant autem immanif-
 simi gentium Galli, atque Germani: & quam-
 vis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, ha-
 buit Britannia. Primus Galliæ motus ab Hel-
 vetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum
 siti, non sufficientibus terris, venere sedes pe-
 titum; incensis mœnibus suis: hoc sacramen-
 3 tum fuit, ne redirent. Sed petito tempore
 ad deliberandum, quum inter moras Cæsar,
 Rhodani ponte rescisso, abstulisset fugam:
 statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas,
 4 quasi greges in stabula pastor, deduxit. Se-
 quens longeque cruentior pugna Belgarum;
 quippe pro libertate pugnantium. Hic quum
 multa Romanorum militum insignia, tum il-
 lud egregium ipsius ducis, quod nutante in fu-
 gam exercitu, rapto fugientis e manu scuto,
 in primam volitans aciem, manu prælium re-
 stitu-

stituit. Inde cum Venetis etiam navale bel- 5
lum; sed maior cum Oceano, quam cum ipsis
navibus, rixa: quippe illæ rudes & informes,
& statim naufragæ, quum rostra sensissent.
Sed hærebat in vadis pugna, quum æstibus so-
litis cum ipso certamine subductus Oceanus
intercedere bello videretur. Illæ quoque ac- 6
cessere diversitates pro gentium locorumque
natura. Aquitani, callidum genus, in spe-
luncas se recipiebant; iussit includi: Morini
dilabebantur in silvas; iussit incendi. Nemo 7
tantum feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt:
Induciomarus Treviros, Ambiorix convoca-
vit Eburones: utrique, absente Casare, con-
iuratione facta, invenere legatos: sed ille for- 8
titer a Dolabella submotus est, relatumque
Regis caput: hic, insidiis in valle dispositis,
dolo perculit: itaque & castra direpta sunt,
& aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sa-
bino legato ibi amisimus. Nec ulla de Re-
ge mox ultio: quippe perpetuâ trans Rhenum
fugâ latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec 9
enim fas erat, ut liber esset receptator hostium
atque defensor. Sed prima contra Germanos 10
illius pugna, iustissimis quidem ex causis.
Hædui enim de incursionibus eorum quere-
bantur. Quæ Ariovisti superbia? Quum le- 11
gati dicerent, *Veni ad Casarem. Quis est
autem Casar? & Si vult, veniat,* inquit:
& *Quid ad illum, quid agat nostra Germa-
nia?*

- 12 *unia? num ego me interpono Romanis?* Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim, etiam in principiis, scriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant maiora, eo magis gladiis ferroque patuerunt.
- 13 Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quod elatis super caput scutis, quum se testudine barbarus tegetet, super ipsa Romani scuta salierunt: & inde in iugulos gladiis descendebant. Iterum de Germano Tenederi querebantur. Hic vero iam Cæsar ultro Mosulam navali ponte transgreditur, ipsumque Rhenum: & Hercyniis hostem quærit in silvis: sed in saltus & paludes genus omne diffugerat: tantum pavoris incussit intra ripam subito Romana vis.
- 15 Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte factò, penetratus est. Sed maior aliquanto trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi iugo, captum viderent, fugâ rursus in silvas ac paludes: & quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere, qui vincerentur. Omnibus terra marique captis, respexit Oceanum: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata, Britanniam transit, mira celeritate: quippe quum tertia vigilia Morino solvisset a portu, minus quam medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora, & trepidantia ad conspectum rei novæ carp-

penta volitabant: itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma, & obsides accepit a trepidis: & ulterius iisset, nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe maiore, auctisque admodum copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdemque rursus Britannos, Calidonas secutus in silvas, unum quoque e Regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provincia, sed nomini studebatur) cum maiore, quam prius, præda reuectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium, eademque novissima coniuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit, ille corpore, armis, spirituque terribilis, nomine etiam quasi terrore composito, Vercingetorix, ille festis diebus, & comitialibus, quum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad ius pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Caesar, Ravennæ delectum agens: & hieme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei felicissimæ temeritatis? Per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias & nives exedita manu emerfus, occupat Galliam; & ex distantibus hibernis castra contraxit; & ante in media Gallia fuit, quam ab ultima timetur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes

(L. Ann. Florus.)

E

Ava:

Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium iuventute subnixam flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arverorum, tota belli moles fuit: quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem, vallo, sudibus, & fossa, inductoque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentique lorica circumdatam, primum fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo, gladiis, sudibusque concidit: novissime in deditioem redegit. Ipse ille Rex, maximum victoriæ decus, supplex quum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua proiecit: *Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.*

CAPVT XI.

Bellum Parthicum.

Dum Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus a Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus: caret solatio clades. Adversis & Diis, & hominibus, cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Et tribunus plebis Metellus, exeuntem ducem hostilibus diris devoverat: &

& cum Zeugma transisset exercitus, rapta sub-
 bitis signa turbinibus hausit Euphrates: & 4
 quum apud Nicephorum castra posuisset, mis-
 si ab Orode Rege legati denunciavere, *Percus-*
sorum cum Pompejo fœderum, Syllaque, me-
minisset. Regiis inhians ille thesauris, nihil, 5
 ne imaginario quidem iure; sed *Seleucia se*
responsurum esse, respondit. Itaque Dii, fœ- 6
 derum ultores, nec insidiis, nec virtuti hosti-
 um defuerunt. Jam primum, qui solus & 7
 subvehere commeatus, & munire poterat a
 tergo, relictus Euphrates: tum simulato trans-
 fugæ cuidam Mezeraë Syro creditur, dum in
 mediam camporum vastitatem eodem duce du-
 ctus exercitus, undique hosti exponeretur.
 Itaque vix dum venerat Carras, quum undique 8
 præfecti Regis, Sillaces & Surenas, ostendêre
 signa auro sericisque vexillis vibrantia. Tum
 sine mora circumfusi undique equitatus, in mo-
 dum grandinis atque nimborum densa pariter
 tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus ex-
 ercitus. Ipse in colloquium sollicitatus, signo 9
 dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi
 Tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari
 ferro occupassent. Sic quoque relatum caput
 ludibrio hosti fuit. Filium ducis, pæne in 10
 conspectu patris, eisdem telis operuere. Re-
 liquiæ infelicis exercitus, quo quemque rap-
 puit fuga in Armeniam, Ciliciam, Syriam-
 que distractæ, vix nuncium cladis retulerunt.

1 Caput eius recisum cum dextera manu, ad Regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut, cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum & exsangue corpus auro ureretur.

CAPVT XII.

Anacephalaosis.

1 **H**æc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus, orbe
 2 toto arma circumtulit. Cuius ætatis superiores centum anni, sancti, pii, & ut diximus, *aurei*; sine flagitio, sine scelere, dum sincera
 3 adhuc & innoxia pastoræ illius sectæ integritas, dumque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos a Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali Regis Asiatica hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompejum, secutumque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisivisse, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicasse
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus, totoque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Sicilia, & Africa contento fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italia sua, quam eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furoribus civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corripit: mox Asiatica Pergameni Regis hæreditas. Illæ opes atque divitiæ afflixere sæculi mores: mersemque vitiis suis, quasi sentina, Rempublicam pessumdedere. Unde enim populus Romanus a Tribunis agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Appulejana seditio. Unde regnaret iudiciariis legibus divulsus a Senatu eques, nisi ex avaritia, ut vestigalia Reipublicæ, atque ipsa iudicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit? Jam ut speciosiora vitia tan- gamus, non-ne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atque inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus appara-

- tus conviviorum, & sumptuosa largitio; nonne ab opulentia, paritura mox egestatem?
- ¹³ Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde, nisi ex nimis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompejum, furialibus in exitium Reipublicæ facibus armavit. Hos igitur
- ¹⁴ populi Romani omnes domesticos motus, separatos ab externis iustisque bellis, ex ordine prosequemur.

CAPUT XIII.

Seditiositas tribunicia potestatis.

- ¹ Seditio omnium causas Tribunicia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cuius in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem, agrariis, frumentariis, iudiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam iustum, quam recipere plebem ius suum a patribus? ne populus gentium victor, orbisque
- ² possessor, extorris aris ac focis ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad ius libertatis æquandæ magis efficax, quam ut Senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: & misera Respublica in
- cxi.

exitium suum merces erat. Nam & a Senatu in equitem translata iudiciorum potestas, vectigalia, id est, imperii patrimonium, supprimebat: & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium everfione? qui ipsi pars populi erant, & tamen relictas sibi a maioribus sedes, ætate, quasi iure hæreditario, possidebant.

CAPVT XIV.

Seditio Tiberii Gracchi.

Primam certaminum faciem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia facile princeps. Sed hic, sive Manciniana deditio, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis: sive æquo & bono ductus, quia depulsam agris suis Plebem miseratus est, quacunque mente, rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra conscendit: nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, & Tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, ius potestatis, iniecta manu depulit Rostris: adeoque præsentis metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic Triumvir creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitio-

mitiorum prorogari sibi vellet imperium, ob-
 7 verat, cædes a foro cæpit. Inde quum in Ca-
 pitolium profugisset, plebemque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasica, concitato in arma populo, quasi iure oppressus est.

CAPVT XV.

Seditio Caji Gracchi.

- 1 Statim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit Cælius Gracchus: qui quum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret; & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; iamque nimius, & potens altero tribunatu, secunda plebe volitaret: obrogare auso legibus suis Minucio Tribuno, fretus, comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Inde proximorum cæde pulsus, quum se in Aventinum recepisset; inde quoque obvia Senatus manu, ab Opinio Consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis: & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce degressus, cum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi enim, facta irruptione, populus fustibus saxisque coopertum, in ipsa quoque morte laceravit.

CAPVT XVII.

Drusiana seditio.

1 Postremo Livius Drusus non tribunatus modo viribus; sed ipsius etiam Senatus auctoritate, totiusque Italiæ consensu, easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum constavit incendium, ut ne prima illius flamma posset sustineri: & subita morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum propagaret. Iudiciaria lege Gracchi diviserant populum Romanum, & bicipitem ex una fecerant civitatem: Equites Romani, tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunasque principum haberent in manu, interceptis vêtigalibus, peculabantur suo iure Rempublicam: Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus maiestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso æmulatio accesserat) equitem Servilius Cæpio, 5 Senatum Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant: cæterum sic urbe in una, quasi in binis castris dissidebatur. Prior

Cæ-

Cæpio, in Senarum impetu facto, reos ambi-
 tus Scaurum & Philippum, principes nobili-
 tatis elegit. His motibus ut resisteret Drusus, 6
 plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem so-
 cios ad plebem spe civitatis erexit. Erat vox
 ipsius: *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi*
si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.
 Aderat promulgandi dies; quum subito tanta 7
 vis hominum undique apparuit, ut hostium
 adventu obfessa civitas videretur. Ausus ra- 8
 men obrogare de legibus. Consul Philippus:
 sed apprehensum faucibus viator non ante di-
 misit, quam sanguis in ora & oculos redun-
 daret. Sic per vim lata, iussæque leges: sed 9
 pretium rogationis statim focii flagitare,
 quum interim imparem Drusum, ægrumque
 rerum temere motarum, matura, ut in tali dis-
 crimine, mors abstulit: nec ideo minus so-
 cii promissa Drusi a populo Romano reposcere
 armis desierunt.

CAPVT XVIII.

Bellum Sociale.

Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus 1
 invidiam: si verum tamen volumus, illud
 civile bellum fuit: quippe quum populus Ro-
 manus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscue-
 rit, & unum ex omnibus sanguinem ducat;
 corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus

2 est. Nec minore flagitio socii intra Italiam,
 3 quam intra urbem cives rebellabant. Itaque
 quum ius civitatis, quam viribus auxerant, so-
 cii iustissime postularent, ad quam spem eos
 4 cupidine dominationis Drusus erexerat; post-
 quam ille domestico scelere oppressus est, ea-
 dem fax, quæ illum cremavit, socios in arma
 5 & oppugnationem Urbis accendit. Quid hac
 clade tristius? quid calamitosius? quum omne
 Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque
 Campania, postremo Italia contra matrem ac
 6 parentem suam Urbem consurgerent: quum
 omne robur fortissimorum fidelissimorumque
 sociorum sub suis quosque signis haberent mu-
 7 nicipalia illa prodigia: Popedius Marfos, &
 Latinos Afranius; Umbros totus Senatus, &
 Consules; Samnium Lucaniamque Telesinus:
 quum Regum & gentium arbiter populus
 ipsam se regere non posset, ut victrix Asia Eu-
 8 ropæque a Corfinio Roma peteretur. Primum
 fuit belli in Albano monte consilium, ut fe-
 sto die Latinarum Julius Cæsar, & Martius
 Philippus Consules, inter sacra & aras immo-
 9 larentur. Postquam id nefas proditione dis-
 cussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipsa
 quidem ludorum frequentia trucidatis, qui
 tum aderant ab Urbe, legatis: hoc fuit impiï
 10 belli sacramentum. Inde iam passim ab omni
 parte Italia, duce & auctore belli discursante
 Popedio, diversa per populos & urbes signa

cecinerē. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit
 tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ecce Grumentum,
 ecce Fesulæ, ecce Carseoli, Reate, Nuceria,
 & Picentia; cædibus, ferro & igne vastantur.
 Fusæ Rutillii copiæ, fusæ Capionis. Nam ipse
 Iulius Cæsar, exercitu amisso, quum in Urbem
 cruentus referretur, miserabili funere mediam
 etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi
 Romani fortuna, & semper in malis maior,
 totis denuo viribus insurrexit; aggressique
 singuli populos; Cato discutit Etruscos;
 Gabinius Marfos; Carbo Lucanos; Syl-
 la Samnites. Strabo vero Pompejos omnia
 flammis ferroque populatus, non prius finem
 cædium fecit, quam Asculi everfione, mani-
 bus tot exercituum consularium, direptarum-
 que urbium Diis, litaretur.

CAPVT XIX.

Bellum Servile.

Vtæunque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est: quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum Servile bellum inter initia Urbis Herdonio Sabino duce in ipsa Urbe tentatum est: quum occupata tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsesum est, & a Consule captum: sed hic tumultus magis fuit, quam bellum. Mox imperio

E 7

per

per diversa terrarum occupato, quis crederet
 Siciliam multo cruentius servili, quam Puni-
 3 co bello, esse, vastatam? Terra frugum serax,
 & quodammodo suburbana provincia, latifun-
 dis civium Romanorum tenebatur. Hic ad
 cultum agri, frequentia ergastula, catenatique
 4 cultores, materiam bello præbuere. Syrus
 quidam nomine Eunus (magnitudo cladium fa-
 cit, ut meminerimus) fanatico furore simulato,
 dum Syriae Deæ comas iactat, ad libertatem
 & arma servos, quasi ruminum imperio con-
 5 citavit: idque ut divinitus fieri probaret, in
 ore abdita nuce, quam sulphure & igne sti-
 paverat, leniter inspirans, flammam inter ver-
 6 ba fundebat. Hoc miraculum primum duo
 millia ex obviis; mox iure belli refractis er-
 gastulis, sexaginta amplius millium fecit exer-
 citum: regiisque, ne quid malis deesset, de-
 coratus insignibus, castella, oppida, vicos,
 7 miserabili direptione vastavit. Quin illud quo-
 que, (ultimum belli dedecus) capta sunt ca-
 stra pratorum; nec nominare ipsos pudebit,
 castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Ita-
 que qui per fugitivarios distrahi debuissent,
 pratorios duces, profugos præliis, ipsi seque-
 8 bantur. Tandem Perperna Imperatore sup-
 plicium de eis sumptum est. Hic enim victos,
 & apud Ennam novissime obsessos, quam fame
 quasi pestilentia consumpsisset, reliquias latro-
 num compedibus & catenis religavit, cruci-
 bus.

busque punivit: fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vix dum respiraverat infula, quum statim a servis, & a Syro reditur ad Cilicem Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpurea, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimita, non minorem, quam ille fanaticus prior, conflat exercitum: acriusque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestus, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus cæsi; capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius Perpernae usus exemplo, interclusum hostem comitatibus ad extrema compulsi: communitasque copias armis, fame facile delevit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de duce quidem supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit: quippe dum circa deprehendendam eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda læcerata est.

CAPVT XX.

Bellum Spartacium.

Enimvero servilium armorum dedecus ferat: nam & ipsi per fortunam in omnia

ob-

obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt; & in bona libertatis nostræ adprantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, nescio: quippe quam servi militaverint, gladiatores imperaverint: illi infimæ sortis homines: hi pessimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, Oenomaus, effracto Lentuli ludo, cum triginta haud amplius eiusdem fortunæ viris eruperunt Capua; servisque ad vexillum vocatis, quum statim decem amplius millia coissent hominum, non modo effugisse contenti, iam vindicare volebant. Prima velut harena viris mons Vesuvius placuit. Ibi quum obsiderentur a Clodio Glabro, per fauces cavi montis virigineis delapsi vinculis, ad imas eius descendere radices: & exitu invio, nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere: inde alia castra. Deinceps Coram, totamque pervagantur Campaniam: nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam, atque Nuceriam. Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum iam esset iustus exercitus; e viminibus pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos: e ferro ergastulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus iusto deesset exercitui, domitis obviis gregibus, paratur equitatus: captaque de Prætoribus insignia & fasces ad ducem detulere.

Nec

Nec abnuat ille de stipendiario Thrace miles, 8
 de milite defertor, inde latro, deinde in ho-
 nore virium gladiator: qui defunctorum quo 9
 que prælio ducum funera imperatoriis cele-
 bravit exequiis, captivosque circa rogum ius-
 sit armis depugnare: quasi plane expiaturus
 omne præteritum dedecus, si de gladiatore
 munerator fuisset. Inde iam consulares quo 10
 que aggressus, in Apennino Lentuli exerci-
 tum percecit: apud Mutinam Caji Cassii ca-
 stra deleuit. Quibus elatus victoriis, de inva- 11
 denda urbe Romana (quod satis est turpitudi-
 ni nostræ) deliberavit. Tandem etiam totis 12
 imperii viribus contra mirmillonem consurgi-
 tur: pudoremque Romanum Licinius Crassus
 asseruit: a quo pulsi fugatique (pudet dicere)
 hostes, in extrema Italiæ refugerunt. Ibi cir- 13
 ca Bruttium angulum oclusi, quum fugam in
 Siciliam pararent, neque navigia suppetent,
 ratesque ex crateribus, & dolia connexa virgul-
 tis in rapidissimo freto frustra experirentur;
 tandem eruptione facta, dignam viris obiere 14
 mortem: & quod sub gladiatore duce oportuit,
 sine missione pugnatum est. Spartacus
 ipse in primo agmine fortissime dimicans,
 quasi Imperator occisus est.

CAPVT XXI.

Bellum civile Marianum.

- 1 **H**oc deerat unum populi Romani malis, iam
 ut ipse intra se parricidiale bellam domi
 stringeret; & in urbe media ac foro, quasi ha-
 rena, cives cum civibus suis, gladiatorio mo-
 2 re concurrerent. Æquiore animo utcumque
 ferrem, si plebeji duces; aut si nobiles, mali
 saltem, ducatum sceleri præbuisent: quum ve-
 3 ro, pro facinus, qui viri! qui imperatores! de-
 cora & ornamenta sæculi sui Marius, & Syl-
 la, pessimo facinori suam etiam dignitatem
 præbuerunt. Tribus, ut sic dixerim, sideri-
 bus agitatum est: primo & levi, & modico,
 4 tumultu magis, quam bello, intra ipsos armor-
 um duces subsistente favitia: mox atrocius,
 & eruentius, per totius viscera Senatus graf-
 5 sante victoria: ultimum non civicam modo,
 sed hostilem quoque rabiem supergressum est;
 quum armorum furor totius Italia viribus ni-
 teretur, eoque odiis favientibus, donec de-
 6 essent, qui occiderentur. Initium & causa
 belli, inexplabilis honorum Marii fames, dum
 decretam Syllæ provinciam Sulpiciâ lege sol-
 licitat. Sed impatiens iniuriæ statim Sylla le-
 giones circumegit: dilatoque Mithridate, Es-
 quilinâ, Collinaque porta geminum agmen
 7 Urbi infudit. Unde quum consulto Sulpi-
 cius, & Albinovanus obiecissent catervas, fu-
 des-

desque & saxa undique a mœnibus ac tela iacerentur: ipse quoque iaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex consulto Senatus adversariis hostibus indicatis, in præsentem Tribunum, aliosque diversæ factionis, iure sævitum est. Marium servilis fuga exemit; imo fortuna alteri bello reservavit.

Cornelio Cinna, Cnæo Octavio Consuli-
 bus, male obrutum resurrexit incendium: &
 quidem ab ipsorum discordia, quum de revo-
 candis, quos Senatus hostes iudicaverat, ad
 populum referretur. Cincta quidem gladiis
 concione, sed vincentibus, quibus pax & quies
 potior, profugus patria sua Cinna confugit ad
 partes. Redit ab Africa Marius, clade maior:
 siquidem carcer, careræ, fuga, exilium, horri-
 ficaverant dignitatem. Itaque ad nomen tan-
 ti viri late concurritur: servitia (pro nefas!)
 & ergastula armantur: & facile invenit exer-
 citum miser imperator. Itaque vi patri-
 am reposcens, unde vi fuerat expulsus, pot-
 erat videri iure agere, nisi causam suam
 sævitiâ corrumpere. Sed quum Diis ho-
 minibusque infestus rediret, statim primo
 impetu eliens & alumna Urbis Ostia, nefanda
 strage diripitur. mox in urbem quadruplici
 agmine intratur. divisere copias Cinna, Ma-
 rius, Carbo, Sertorius. Hic postquam ma-
 nus

- nus omnis Octavii depulsa Janiculo est; statim ad principum eadem signo dato, aliquanto saevius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica urbe, saevitur. Octavii Consulis caput pro Rostris exponitur; Antonii consularis in Marii ipsius mensis: Caesar, & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu: Babium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum: Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit: Merula flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respersit: Ancharius, ipso vidente Mario, confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot Senatus funera intra Kalendas & Idus Januarii mensis, septima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, si annum consularis impleffet?
- 18 Scipione & Norbano Quinto Consulibus, tertius ille turbo civilis insanix toto furore detonuit: quippe quum hinc octo legiones, inde quingentæ cohortes starent in armis, & inde ab Asia cum victore exercitu Sylla properaret. Et sane quum tam ferus in Syllanos Marius fuisset; quanta saevitia opus erat, ut Syllia de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbani fufus exercitus: statim omnes Scipionis copix, ostentata spe pacis,

cis, oppressa. Tum Marius iuvenis, & Car- 20
 bo Consules, quasi desperata victoria, ne in-
 ulti perirent, in antecessum sanguine Senatus
 sibi parentabant: obfessaque curia, sic de Se-
 natu quasi de carcere, qui iugularentur, edu-
 cti. Quid funerum in foro, in circo, in pa- 21
 tentibus templis? Nam Quinctus Mucius
 Scævola pontifex Vestales amplexus aras, tan-
 tum non eodem igne sepelitur. Lamponius 22
 atque Telesinus Samnitum duces, atrocius
 Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriamque
 populantur: & sub specie partium se vindi-
 cant. Apud Sacriportum, Collinamque por- 23
 tam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi
 Marius, hic Telesinus oppressi. Nec idem
 tamen cædium, qui belli, finis fuit. Stricti
 enim & in pace gladii, animadversumque in
 eos, qui se sponte dediderant. Minus est, quod 24
 apud Sacriportum, & apud Collinam portam
 septuaginta amplius millia Sylla concidit:
 bellum erat. Quatuor millia deditorum in-
 ermium civium in villa publica interfici iussit.
 Isti tot in pace, non plures sunt: quis autem 25
 illos potest computare, quos in Urbe passim,
 quisquis voluit, occidit? donec admonente Fur-
 fidio, *Vivere aliquos debere, ut essent, qui-*
bus imperarent: proposita est ingens illa ta-
 bula; & ex ipso Equestris ordinis flore ac Se-
 natus, duo millia electi, qui mori iuberentur:
 novi generis edictum.

Piget

- 26 Piget post hæc referre, ludibrio habita
fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Ve-
nuleji: Bæbium sine ferro, ritu ferarum, in-
ter manus laniatum: Marium ducis ipsius fra-
trem apud Catuli sepulchrum, oculis, mani-
bus, cruribusque defossis, servatum aliquan-
27 diu, ut per singula membra moreretur. Po-
sitis singulorum hominum fere pænis, muni-
cipia Italiæ splendidissima, sub hasta venie-
runt, Spoletium, Interamnium, Præneſte,
28 Florentia. Nam Salmone, vetus oppidum
socium atque amicum (facinus indignum!)
nondum expugnato, ut obsides iure belli, &
mox morte damnati duci iubentur: sic damna-
tam civitatem iussit Sylla deleri.

CAPUT XXII.

Bellum Sertorianum.

- 1 **B**ellum Sertorianum quid aliud, quam Sylla-
næ proscriptionis hæreditas fuit? hostile
potius, an civile dixerim, nescio: quippe quod
Lusitani Celtiberique Romano gesserint duce.
2 Exul & profugus feralis illius tabulæ, vir
summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, ma-
lis suis maria terrasque permiscuit: & iam
Africa, iam Balearibus insulis fortunam ex-
pertus, missusque in Oceanum, Fortunatas
insulas penetravit: tandem Hispaniam arma-
3 vir. Viro cum viris facile convenit. Nec
alias

alias magis apparuit Hispani militis vigor
 quam Romano duce. Quanquam ille non 4
 contentus Hispania, ad Mithridatem quoque
 Ponticosque respexit, Regemque classe iuvit.
 Et quid futurum fuit? satis tanto hosti uno 5
 Imperatore resistere res Romana non potuit:
 additus Metello Cnæus Pompeius: hi copias
 viri diu, & ancipiti semper acie attrivere: nec
 tamen prius bello, quam suorum scelere &
 insidiis, exstinctus est. Copias eius propeto 6
 ta Hispania persecuti, diu & ancipiti semper
 acie domuerunt. Prima per legatos certami- 7
 na habita, quum hinc Domitius, & Thorius;
 inde Herculeji proluderent: mox his apud Se-
 goviam, illis apud Anam flumen oppressis;
 ipsi duces cominus invicem experti, apud Lau-
 ronem, atque Sucronem æquavere clades.
 Tum illis ad populationem agrorum, his ad 8
 urbium excidia conversis, misera inter Roma-
 nos duces Hispania discordiæ pœnas dabat:
 donec oppresso domestica fraude Sertorio, vi- 9
 cto deditoque Perperna, ipsæ quoque in Roma-
 nam fidem venire urbes, Osca, Termes, Tu-
 tia, Valentia, Auxima, & in fame nihil non
 experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hi-
 spania. Victores duces externum id magis, 10
 quam civile bellum, videri voluerunt, ut tri-
 umpharent.

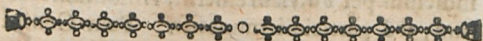
CAP.

CAPVT XXIII.

Bellum civile sub Lepido.

- 1 **M**arco Lepido, Quinto Catulo Consulibus,
civile bellum p̄ne citius oppressum est,
quam inciperet: sed quantum, lateque fax il-
2 lius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupi-
dus namque rerum novarum per insolentiam
Lepidus, acti tanti viri rescindere parabat; nec
immerito, si tamen posset sine magna clade
3 Reipublicæ. Nam quum iure belli Sylla Di-
ctator proscripsisset inimicos: qui supererant,
revocante Lepido, quid aliud quam ad bellum
vocabantur? Quumque damnatorum civium
bona, addicente Sylla, quamvis male capta,
iure tamen, repetitio eorum procul dubio la-
4 befactabat compositam civitatem. Expedie-
bat ergo quasi ægræ faucis que Reipublicæ re-
quiescere quomodocumque; ne vulnera cura-
5 tione ipsa rescinderentur. Ergo quum turbidis
concionibus, velut classico civitatem terruisset,
profectus in Etruriam, arma inde & exerci-
6 tum, urbi admovent. Sed iam Milvium pon-
tem, collemque Janiculum Lutatius Catulus,
Cnæusque Pompejus, Syllanæ dominationis
duces atque signiferi, alio exercitu infederant.
7 A quibus primo statim impetu retro pulsus,
hostisque a Senatu iudicatus, incruenta fuga
Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique mor-
bo

bo & poenitentia interiit. Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Bellum Catilinarium.

Catilinam luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere; Senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis Urbem, diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur optasse. Quæ omnia quibus (ò nefas!) sociis aggressus est? ipse patricius: sed hoc minus est: Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Antronii, Vargunteji, atque Longini: quæ familiæ? quæ Senatus insignia? Lentulus quoque quum maxime Prætor: hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus coniurationis, sanguis humanus: quem circumlatum pateris bibere: summum nefas; nisi amplius esset, propter quod biberunt. Actum erat de
(L. Ann. Florus.) F pul-

pulcherrimo imperio, nisi illa coniuratio in
 Ciceronem & Antonium Consules incidisset:
 6 quorum alter manu oppressit. Tanti sceleris
 indicium per Fulviam emerfit, vilissimum scorum,
 7 tum, sed parricidii innocens. Tum Consul
 habito Senatu, in presentem reum Cicero per-
 oravit: sed non amplius profectum, quam ut
 hostis evaderet, seque, palam professo, *incen-*
 8 *dium suum restincturum ruina* minaretur. Et
 ille quidem ad preparatum a Manlio in Etru-
 ria exercitum proficiscitur, signa illaturus ur-
 bi. Lentulus destinatum familiae suae Sibyl-
 linis versibus regnum sibi vaticinans, ad præ-
 stitutum a Catilina diem, urbe tota viros, faces,
 9 tela disponit. Nec civili conspiratione conten-
 tus, legatis Allobrogum, qui tum forte ade-
 rant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes fu-
 ror, nisi altera proditione Vulturcii, Prætoris
 10 literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio
 iniecta est barbaris manus. Palam Prætor in
 Senatu vincitur. De supplicio agentibus,
 Cæsar parcendum dignitati; Cato animadver-
 tendum pro scelere censebat. Quam senten-
 tiam secutis omnibus, in carcere parricidæ stran-
 11 gulantur. Quamvis parte coniurationis op-
 pressa, tamen ab incepto Catilina destitit: sed
 infestis ab Etruria signis Patriam petens, ob-
 12 vio Antonii exercitu opprimitur. Quam atro-
 citer dimicatum sit, exitus docuit: nemo ho-
 stium bello superfuit: quem quis in pugnan-
 do

do ceperat locum, eum, amissa anima, corpore tegebat. Catilina longe a suis inter hostium 1 3
 um cadavera repertus est; pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset.

CAPVT II.

Bellum Caesaris & Pompeji.

Iam pæne toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quam ut ullis externis 1
 viribus extingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in 2
 exitium faum armavit: ac Mariana quidem Cinnanaque rabies, intra Urbem præluserat, 3
 quasi experiretur. Syllana tempestas latius, intra Italiam tamen, detonuerat. Caesaris furor 3
 atque Pompeji Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique, quâ patebat, imperium, 4
 quodam quasi diluuiio & inflammatione corripuit: adeo ut non recte tantum *civile* dicatur, 4
 ac ne *socialis* quidem; sed nec *externum*: sed potius *commune quoddam ex omnibus, &* 5
plus quam bellum. Quippe si duces eius inspicias; totus Senatus in partibus: si exercitus; hinc undecim legiones, inde decem & 5
 octo, flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum; hinc Gallici Germanique delectus: inde Deiotarus, Ariobarzanes, 6
 Tarchondimotus, Cothus, omne Thraciæ Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ,

- 6 Ætoliæ, totiusque robur Orientis: si moram belli; quatuor anni, & pro clade rerum breve tempus: si locum & spacium, ubi comissum est; intra Italiam: inde se in Galliam Hispaniamque deflexit: reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliaque confedit: hinc in Ægyptum subito transfiliit: inde respexit Asiam: inde Africæ incubuit: postremo in Hispaniam regyavit, & ibi aliquando defecit.
- 7 Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quievit, quam in Urbe ipsa, medio Senatu, eorum, qui victi erant, odia
- 8 victoris sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem quæ omnium, nimia felicitas. Siquidem Quinto Metello, Lucio Afranio consulibus, quum Romana maiestas toto orbe polleret, recentesque victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompejanis theatris Roma cantaret: nimia Pompeji potentia apud
- 9 otiosos, ut solet, cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum: Cato adversus potentes semper obliquus, detrectare Pompejum, actisque eius obstrepere. Hinc dolor transversum egit: & ad præsidia
- 10 dignitati paranda impulit. Forte tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen auctiores opes: Cæsar eloquentia, & spiritu, ecce iam consulatu allevabatur: Pompejus tamen super utrumque eminebat. Sic igitur

Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompejo retinere cupientibus, omnibusque pariter potentia cupidis, de invadenda Republica facile convenit. Ergo quum mutuis vi-¹²ribus in suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompejus Hispaniam: tres maximos exercitus: & jam sic orbis imperium societate trium principum occupatur.

Decem annos traxit ista dominatio. Ex-³¹inde, quoniam mutuo metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, & morte Juliae, Cæsaris filiae, quæ nupta Pompejo, generi socerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompejo suspecta¹⁴ Cæsaris opes, & Cæsari Pompejana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque Consu-¹⁶libus, rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris Senatus, id est, Pompejus, agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximi comitiis haberetur. Consulatus absenti, quem decem Tribuni plebis, favente Pompejo, nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur: *Veniret, & peteret majorum more.* Ille contra flagitare decreta: *ac¹⁷ nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur.

- 18 His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit; cuius arces levibus præsiidiis Pompejus infederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt: tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompejum Brundisii opprimere potuisset; & ceperat: sed ille per obsessi claustra portus nocturna fuga coevasit. Turpe dictu! modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum a se mare, lacera & pæne inermi nave fugiebat. Nec Pompejus ab Italia, quam Senatus ab Urbe, fugatur prior: quam pæne vacuum metu Cæsar ingressus, Consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum; quia tardius aperiebant Tribuni, iussit effringi; censusque & patrimonium populi Romani ante rapuit, quam imperium.
- 22 Pulso fugatoque Pompejo, maluit prius ordinare provincias, quam ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam, annonæ pignora, per legatos habet. Nihil hostile erat in Gallia: pacem ipse fecerat: sed ad Hispanienses Pompeji exercitus transeunti per eam duci portas claudere causa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi iussit absenti. Græcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum
rum.

rumpere, & incendere machinas ausa, & congregi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat²⁵ bellum, victos terra marique perdomuit. Mox dedentibus sese ablata omnia, præter, quam potio-²⁶rem omnibus habebant, libertatem. An-²⁶ceps, variumque, & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnæi Pompeji Petrejo & Afranio: quos Ilerdæ castra habentes, apud Siccorim amnem obsidère, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione ver-²⁷ni fluminis com meatibus prohibetur: sic fame castra tentata sunt: obsessorque ipse quasi ob-²⁸sidebatur. sed ubi pax fluminis rediit; popu-²⁸lationibus & pugnæ campos aperuit: iterum ferox instat: & cedentes ad Celtiberiam consecutus, aggere & vallo, ac per hæc siti ad deditio-²⁹nem compulit. Sic citerior Hispania re-²⁹cepta est; nec ulterior moram fecit: quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur.

Aliquid tamen adversus absentem ducem³⁰ ausa fortuna est circa Illyricum & Africam; quasi de industria prospera eius adversis radiarentur. Quippe quum fauces Adriatici maris iussi³¹ occupare Dolabella & Antonius ille Illyrico, hic Curictico littore castra posuissent; iam maria late tenente Pompejo, repente legatus eius Octavius & Libo ingentibus copiis classico-³²rum circumvenit utrumque. Deditio-³² nem fa-

mes extorsit Antonio. Missæ quoque a Basilo in auxilium eius rates, quales inopia navium fecerat, nova Pompejanorum arte Cilicum, actis sub mare funibus, captæ quasi per inda-
 33 ginem. Duas tamen æstus explicuit. Una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandumque posteris exitum dedit. Quippe vix mille iuvenum manus, circumfusi undique exercitus. Per totum diem tela sustinuit: & quum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vultejo, mutuis ictibus in se concucurrit.

34 In Africa quoque pars & virtus & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatoque Varo iam superbus, subitum Jubæ regis adventum, equitatumque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga; sed pudor suasit, ut amissum sua temeritate exercitum, morte sequeretur.

35 Sed iam debitum pars fortuna flagitante,
 36 sedem bello Pompejus Epiron elegerat: nec Caesar moratur: quippe ordinatis a tergo omnibus, quamvis hiems media prohiberet
 37 tempestate, ad bellum navigavit: positisque ad Oricum castris, quum pars exercitus, ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundisii moram faceret; adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentave-

taverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius: *Quid times? Cæsarem vehis.* Contractis in unum undique copiiis, positisque cominus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, laceßere; nunc obsidione castrorum, quæ sedecim millium vallo obduxerat: (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrhachii irrita, (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret:) ad hoc assiduus in eruptionem hostium præliis; (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cuius in scuto centum atque viginti tela sedere:) iam vero direptione urbium sociarum; quum Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret.

Pompejus adversus hæc nestere moras, tergiversari, simul ut hostem interclusum undique inopia com meatuum tereret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium: milites ocium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, Urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc

- vel illinc, præter auxilia Regum, & Senatus,
- 45 Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia: fuga victimarum; examina in signis; interdiu tenebræ; dux ipse & nocturna imagine, theatri sui audiens plausum, in modum planctus circumsonare; & mane cum pullo
- 46 (nefas!) apud principia conspectus. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Caesaris fuit: inde classica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Crastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem, qua pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferbat.
- 47 Sed nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe quum Pompejus adeo equitum copia abundaret, ut facile circumventurus sibi Casarem videretur; circumventus ipse est.
- 48 Nam quum diu æquo Marte contenderent, iussuque Pompeji fusus a cornu erupisset equitatus; repente hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere imperum, ut illi esse pedites, hi venire in equis
- 49 viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est: nec ulla res magis exitio fuit, quam ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Caesar fuit, mediusque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ,
- alte-

altera cruenta, sed docta, & ad victoriam effi-
 cax, *Miles faciem feri*: altera ad iactationem
 composita; *Parce civibus*: quum ipse seque-
 retur. Felicem utcunque in malis Pompe-51
 jum; si eadem ipsum, quæ exercitum eius,
 fortuna traxisset? Superstes dignitatis suæ vi-
 xit, ut cum maiore dedecore per Thessalica
 Tempe equo fugeret, ut una navicula Lesbou
 applicaretur: pulsus Hedris in deserto Ciliciæ
 scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægy-
 ptum agitare; ut denique in Pelusio littore,52
 imperio vilissimi regis, consiliis spadonum,
 & ne quid malis desit, Septimii desertoris sui
 gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ libe-
 rorumque moreretur.

Quis non peractum esse cum Pompejo53
 crederet bellum? at quin acrius multo atque
 vehementius Thessalici incendii cineres reca-
 luere. Et in Ægypto quidem adversus Cæ-54
 sarem sine partibus bellum. Quippe quum55
 Ptolomæus, Rex Alexandriæ, summum civi-
 lis belli scelus peregisset, fœdusque amicitia
 cum Cæsare, medio Pompeji capite sanxisset;
 ultionem tanti viri Manibus quærente fortu-
 na, causa non defuit. Cleopatra, Regis so-56
 ror, affusa Cæsaris genibus, partem regni re-
 poscebat. Aderat puellæ forma, & quæ du-
 plicaretur ex illo, quod talis passa videbatur
 iniuriam: odium ipsius Regis, qui Pompeji57
 cædem, partium fato, non Cæsari, dederat:

haud dubie idem in ipsum ausurus, si expe-
 58disset. Quam ubi Cæsar restitui iussit in re-
 gnum, statim ab eisdem percussoribus Pom-
 peji obsessus in regia, quamvis exigua manu,
 ingentis exercitus molem mirâ virtute susti-
 59nuit. Ac primum ædificiorum proximorum,
 atque navalium incendio, infestorum hostium
 tela submovit; mox in pæninsulam Pharon
 subitus evasit: inde depulsus in maria, mira
 felicitate ad proximam classem enatavit: reli-
 cto quidem in fluctibus paludamento, seu fa-
 to, seu consilio, ut illud ingruentibus hosti-
 60um telis saxisque peteretur. Tandem rece-
 ptus a classicis suis, undique simul hostes ador-
 tus, debellata perfida gente, iusta generi Ma-
 nibus dedit: quippe & Theodotus magister,
 auctorque totius belli, & ne virilia quidem
 portenta, Pothinus atque Ganymedes, diver-
 sa per mare & terras fuga & morte consum-
 pti. Regis ipsius corpus obrutum limo reper-
 tum est in aureæ loriceæ honore.

61 In Asia quoque novus rerum motus a
 Ponto: plane quasi de industria captante for-
 tuna hunc Mithridatico regno exitum, ut a
 62Pompejo pater, a Cæsare filius vinceretur. Rex
 Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia,
 quam virtutis suæ, infeste in Cappadociam
 63agmine ruebat: sed hunc Cæsar aggressus,
 uno, &, ut sic dixerim, non toto prælio, ob-
 trivit; more fulminis, quod uno eodemque
 me-

momento venit, percussit, abcessit. Nec vana de se prædicatio est Casaris; *ante victum hostem esse, quam visum.*

Sic cum exteris. At in Africa cum civibus multo atrocius, quam in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quam oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio: quippe satis ample sonabant in Pompejani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritanix Rex Juba, videlicet ut latius vinceret Casar. Nihil ergo inter Pharsaliam, & Thapson, nisi quod amplior, eoque acrior Casarianorum impetus fuit, indignantium post Pompejum crevisse bellum. Denique, quod alias nunquam ante imperium ducis, sua sponte signa cecinerunt. Strages a Juba cæpit: eius elephanti bellorum rudes, & nuper a silva, consternati subito clangore: statim & exercitus in fugam, & duces fortius, quam ut fugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat: sed assecutis eum hostibus, gladium per viscera exegit: & *ubi esset*, quodam requirente, respondit hoc ipsum; *Bene se habet Imperator.* Juba quum sese recepisset in regiam, magnifice epulatus, postero die cum Perrejo, fugæ somite, super mensas & pocula interficiendum

dum se ei præbuit: ille & regi suffecit, & sibi: quum interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant.

70 Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris, Uticam, velut altera Africa claustra, servabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum
71 erat, mortem etiam lætus accivit. Nam postquam filiam comitesque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio reuelatum manu pectus semel iterumque per
72 cussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis: ille passus dum abscederent, rescidit plagas: secutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit.

73 Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus & partes: quantoque Africa supra Thessaliam, tanto Africam superabat Hispania. Plurimum quantum favoris partibus
74 dabat fraternitas ducum: & pro uno duos stare Pompejos. Itaque nusquam atrocius, nec
75 tam ancipiti Marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiusque legati conflixere: sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se navibus bellum: siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utramque
76 classem naufragio cecidit. Qui nam ille
hor.

horror, quum eodem tempore fluctus, procel-
læ, viri, naves, armamenta configerent? ad-
de situs ipsius formidinem; vergentia in unum,
hinc Hispaniæ, inde Mauritaniam littora: ma-
re & intestinum, & externum: imminentes-
que Herculis speculas: quum omnia undique
simul prælio, & tempestate sævirent. Mox⁷⁷
circa obsidiones urbium utrimque discursum
est: quæ miseræ inter hos atque illos duces so-
cietatis Romanæ pœnis dabant.

Omnia postrema certaminum Munda.⁷⁸
hic non pro cætera felicitate, sed anceps, &
diu triste prælium: ut plane videretur nescio
quid deliberare fortuna. Sane & ipse ante⁷⁹
aciem mæstior non ex more Cæsar: sive re-
spectu fragilitatis humanæ: sive nimiam pro-
sperorum suspectam habens continuationem:
vel eadem timens, postquam idem esse cœperat,
quod Pompejus. Sed in ipso prælio, quod nemo⁸⁰
unquam meminerat, quum diu pari Marte aci-
es nihil aliud quam occiderent, in medio ardore
pugnantium subito ingens inter utrosque silen-
tium; quasi convenisset. hic omnium sensus e-
rat. Novissime illud inustitatum Cæsaris oculis⁸¹
nefas, post quatuordecim annos probata vetera-
norum manus gradam retro dedit: quod essi-
nondum fugerat, apparebat tamen pudore ma-
gis, quam virtute, resistere. Itaque ablega-⁸²
to equo, similis furenti, primam in aciem pro-
currit. Ibi prensare fugientes, confirmare:
per

per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare.

- § 3 Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet: nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuisent.
- § 4 hoc aut & ipse credit, aut dux callidus arripuit in occasionem: & quasi in fugientem investus, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. nam hi dum se putant vincere, fortius sequi; Pompejani dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiesque victoribus, sic æstimari potest. hoc a prælio profugi quum se Mundam recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, ex congestis cadaveribus agger effectus est, quæ pilis iaculisque confixa inter se tenebantur: sædum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeji liberis, Cnæum prælio profugam, crure faucio deserta & avia petentem, Cæsonius apud Lauronem oppidum consecutus, pugnantem (adeo nondum desperabat)
- § 7 interfecit. Sextam fortuna in Celtiberiam interrim abscondit: aliisque post Cæsarem bellis reservavit.
- § 8 Cæsar in patriam victor invehitur. Primam de Gallia triumphum transmiserat Rhenus,

nus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptia: tunc in ferculis Nilus, Arsinoë, & ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, 89 & Ponto. Quartus Jubam & Mauros, & bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsos, & Munda nusquam. & quanto majora erant, de quibus non triumphabat! Hic 90 aliquando finis armis fuit. reliqua pax incruenta: pensatumque clementia bellum. Nemo casus imperio præter Afranium: fati ignoverat semel. & Faustum Syllam: didicerat generos timere. filiamque Pompeji cum patruelis ex Sylla: hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in 91 principem congesti honores: circa templa imagines; in theatro distincta radiis corona; suggestus in curia; fastigium in domo; mensis in cælo: ad hoc pater ipse patriæ perperuusque Disator: novissime, dubium an ipso volente, oblata pro Rostris ab Antonio Consule regni insignia. Quæ omnia velut insula 92 in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia: gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia.

Nec diutius dilatio donata est: sed Bru 93 tus & Cassius, aliique patricii consenserunt in cædem principis. Quanta vis fati! manave 94 rat late coniuratio: libellus etiam Casari datus:

tus:

tus: eodem die nec perlitare centum victimis potuerat: venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. ibi in curuli sedentem eum Senatus invasit; tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAPVT III.

Cæsar Augustus.

- 1 **P**opulus Romanus, Cæsare & Pompejo trucidatis, rediisse in statum pristinae libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompejus liberos, aut Cæsar heredem reliquisset:
- 2 vel, quod utroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentia, fax & turbo sequentis sæculi, super-
- 3 fuisset Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit; trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit mo-
- 4 venda Thessalia: dum Antonius varius ingenio, aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatras descendit in Regem: nam aliter salvus esse non potuit, nisi
- 5 confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum summa rerum rediit: qui sapientia sua atque solertia, percussum undique & perturbatum ordina-

dinavit imperii corpus: Quod ita haud dubie 7
 nunquam coire & consentire potuisset, nisi
 unius praesidis nutu, quasi anima & mente re-
 geretur. Marco Antonio, Publio Dolabella 8
 Consulibus, imperium Romanum iam ad Cae-
 sares transferente fortuna, varius & multiplex
 civitatis motus fuit: quodque in annua caeli
 conversione fieri solet, ut mota sidera tonent,
 ac suos flexus rempestate significant; sic cum
 Romanae dominationis, id est, humani gene-
 ris conversione, penitus intremuit, omnique
 genere discriminum, civilibus, terrestribus ac
 navalibus bellis, omne imperii corpus agita-
 tum est.

CAPVT IV.

Bellum Murinense.

Prima civilium motuum causa testamentum 1
 Caesaris fuit, cuius secundus haeres Anto-
 nius praelatum sibi Octavium furens, inexpia-
 bile contra adoptionem acerrimi iuvenis susce-
 perat bellum. Quippe quum intra decem & 2
 octo annos tenerum, obnoxium, & opportu-
 num iniuriae iuvenem videret, ipse plenae ex
 commilitio Caesaris dignitatis; lacerare furtis
 haereditatem, ipsum insectari probris, cunctis
 artibus cooptationem Juliae gentis inhibere
 non desineret; denique ad opprimendum iu- 3
 venem, palam arma moliri: & iam parato
 exer-

exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat: Octavius Cæsar, ætate & iniuria favorabilis, & nominis maiestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) Consulem aggreditur. obsidio Mutinæ liberat Brutum: Antonium exiit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus & saucius aquilam, a moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

CAPVT V.

Bellum Perusinum.

Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, persolvebat. Semper alias Antonii pessimum ingenium Fulvia gladio cincta virilis militiæ, vxor agitabat. Ergo depulso agris colonos incitando, iterum in arma ierat.

3 Hic vero iam non privatis, sed totius Senatus suffragiis iudicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros redegit, compulsiue ad extrema deditiois, turpi & nihil non experta fame.

CAPVT VI.

Triumviratus.

Quam solus etiam gravis paci, gravis Reipu- 1
 blicæ esset Antonius, quasi ignis incen-
 dio Lepidus accessit. Quid contra duos exer-
 citus necesse fuit venire in cruentissimi fœde-
 ris societatem? Diversa omnium nota incen-
 dia. Lepidum divitiarum cupido, quarum 2
 spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ul-
 tiones de his, qui se hostem iudicassent: Cæ-
 sarem inultus pater, & Manibus eius graves
 Cassius & Brutus agitabant. In hoc velut 3
 fœdus pax inter tres duces componitur. Apud
 Confluentes inter Perusiam, & Bononiam iun-
 gunt manus, & exercitus consalutant. Nul-
 lo bono more Triumviratus invaditur: op-
 pressaque armis Republica, redit Syllana pro-
 scriptio: cuius atrocitas nihil in se minus ha-
 bet, quam numerum centum quadraginta Se-
 natorum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, 4
 toto terrarum orbe fugientium: pro quibus
 quis pro dignitate rei ingemiscat, quum An-
 tonii Lucium Cæsarem avunculum suum, Le-
 pidus Lucium Paulum suum fratrem proscri-
 pserit? Romæ capita cæсорum proponere in 5
 Rostris iam usitatum erat: verum sic quoque
 civitas lacrymas tenere non potuit, quum reci-
 sum Ciceronis caput in illis suis Rostris vide-
 retur, nec aliter ad videndum eum, quam so-
 lebat

- 6 lebat ad audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam iusta cædes haberetur.

CAPVT VII.

Bellum Cassii & Bruti.

- 1 **B**rutus & Cassius sic Cæsarem, quasi Tarquinium Regem, depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maxime restitutam
- 2 voluerunt, illo ipso parricidio perdidere. Igitur cæde perfecta, quum veteranos Cæsaris, nec immerito, timerent: statim e curia in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus: sed ducem non habebant.
- 3 Igitur quam appareret, quæ strages Reipublicæ immineret, displicuit ultio cum Con-
- 4 sulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam & Macedoniam, concesserunt. Sic vindicta
- 5 Cæsaris dilata potius, quam oppressa est. Igitur ordinata magis, ut poterat, quam ut debebat, in Triumviros Republica, relicto ad Urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur.
- 6 Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompejo fuit, hare-

harenam insederant. Sed nec tum imminen-
 tia cladis destinatae signa latuere. Nam & 7
 assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra
 quasi iam sua circumvolabant: & in aciem
 prodeuntibus obuius Æthiops nimis aperte fe-
 rale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, 8
 quum allato lumine ex more aliqua secum agi-
 tarer, atra quædam imago se obtulit: &, *quæ
 esset*, interrogata; *Tuus*, inquit, *malus genius*.
 Hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit.
 Pari in meliora præfagio in Caesaris castris o- 9
 mnia aves, victimæque promiserant; sed nihil
 illo præsentius, quod Caesaris medicus somnio
 admonitus est, *ut Caesar castris excederet, qui-
 bus capi imminebat*: ut factum est. Acie 10
 namque commissa, quum pari ardore aliquam-
 diu dimicatum foret: & quamvis duces non
 essent præsentibus, quorum alterum corporis ægri-
 tudo, illum metus & ignavia subduxissent; sta-
 ret tamen pro partibus invicta fortuna & ul-
 toris, & qui vindicabatur: primum adeo an-
 ceptus fuit, & par utrimque discrimen, ut exi-
 tus prælii docuit. Capta sunt hinc Caesaris
 castra, inde Cassii.

Sed quanto efficacior est fortuna, quam 11
 virtus! & quam verum est, quod moriens effla-
 vit, non *in re*, sed *in verbo tantum esse virtu-
 tem*! Victoriæ illi prælio error dedit. Caf- 12
 sius inclinato cornu suorum, quum captis Cæ-
 saris castris, rapido impetu recipientes se equi-
 tes

- tes videret, fugere arbitratus, evadit in tumu-
 13 lum. inde pulvere & strepitu, etiam no-
 ste vicina, eximentibus gestæ rei sensum,
 quum speculator quoque in id missus, tardius
 renunciaret; transactum de partibus ratus, uni
 14 de proximis auferendum præbuit caput. Bru-
 tus quum in Cassio etiam suum animum per-
 didisset, ne quid ex constituti fide resignaret
 (ita enim par superesse bello convenerat) ipse
 quoque uni comitum suorum confodiendum
 15 præbuit latus. Quis sapientissimos viros non
 miretur ad ultimum non suis manibus usos?
 nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, ne
 violarent manus, sed in abolitione sanctissi-
 marum piissimarumque animarum, iudicio
 suo, scelere alieno, uterentur.

CAPVT VIII.

Bellum cum Sexto Pompejo.

- 1 Sublatis percussoribus Cæsaris, supererat
 Pompeji domus. Alter iuvenum in Hi-
 spania occiderat, alter fuga evaserat: contra-
 ctisque infelicitis belli reliquiis, quum insuper
 ergastula armasset, Siciliam, Sardiniamque ha-
 2 bebat. Jam & classe medium mare infederat,
 o quam diversus a patre! Ille Cilicas extin-
 xerat: hic secum piratas navales agitabat.
 3 Tanta mole belli penitus in Siculo freto iuve-
 nis oppressus est: magnique famam ducis ad
 infe-

inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit; Asiam- 4 que velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem misera- 5 bilior fuga: quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto Prætoris navis lumine, annulis in mare abiectis, pavens atque respectans, & tamen non timens ne periret.

CAPUT IX.

Bellum Parthicum duce Ventidio.

Quamvis in Cassio & Bruto partes sustulisset; 1 in Pompejo totum partium nomen aboleret; nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitii, quin periret: imo 2 omnia expertus ambitu & luxuria, primum hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit. Parthi clade Crassiana al- 3 tius animos erexerant, civilesque populi Romani discordias lati acceperant: itaque ut prima affulsit occasio, non dubitaverunt & erum- 4 pere, ultro quidem invitante Labieno: qui missus a Cassio Brutoque (quis furor scelerum!) (L. Ann. Florus.) G solli-

- sollicitaverat hostes in auxilium: & illi, Pacoro duce, regio iuvene, dissipant Antoniana præsidia. Saxa legatus, ne veniret in potestatem, a gladio suo impetravit. Denique ablata Syria, emanabat latius malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincentibus; nisi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias, ipsumque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem & Euphratem sinu late cecidisset.
- 6 Viginti amplius millium fuit: nec sine consilio ducis: qui simulato metu adeo passus est hostem castris succedere, donec absumto iactus spatio, adimeret usum sagittarum. Rex
- 7 fortissime dimicans cecidit. Mox circumlato eius per urbes, quæ desciverant, capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.

CAPVT X.

Bellum Parthicum cum Antonio.

- 1 **E**xpertis invicem Parthis atque Romanis, quum Crassus atque Pacorus utrimque virium mutuarum documenta fecissent, pari rursus reverentia integrata amicitia: & quidem ab ipso fædus Antonio cum Rege percussum.
- 2 Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine, Araxem & Euphratem sub imaginibus suis legi concupiscit; neque causa,
- nec

nec consilio, ac ne imaginaria quidem belli
inditione, quasi hoc quoque ex arte ducis
esset, obrepere; relicta repente Syria in Par-
thos impetum facit. Gens præter armorum
fiduciam callida, simulat trepidationem, &
in campos fugam: hic statim quasi victor se-
quebatur: quum subito nec magna hostium
manus, ex improvise, & iam in fessos via,
sub vespere, velut nimbus erupit, & missis
undique sagittis duas legiones operuerunt.
Nihil acciderat in comparisonem cladis, quæ
in posterum diem imminebat, nisi intervenis-
set Deum miseratio. Unus ex clade Crassia-
na Parthico habitu castris adequitat, & salute
Latine data, quum fidem ipso fecisset, quid
immineret, edocuit: *iam affuturum cum omni-
bus copiis Regem: irent retro, peterentque
montes: sic quoque hostem fortasse non defore:*
atque ita secuta est minor vis hostium quam
imminebat. Adfuit tamen; deletæque reli-
quæ copiarum forent, nisi urgentibus telis in mo-
dum grandinis, quadam sorte, quasi docti, pro-
cubuissent in genua milites, & elatis super ca-
pita scutis, casorum speciem præbuisent.
Tum Parthus arcus inhibuit: deinde Romani
quum se rursus extulissent, adeo res miracu-
lo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem;
*Ite & bene valet, Romani: merito vos victo-
res fama gentium loquitur, qui Parthorum
rela. fugistis.* Non minor ex aqua postea,
G 2 quam

quam ab hostibus, clades: infesta primum siti regio: tum quibusdam Salmacidis fluvius infestior: novissimeque iam ab invalidis & avide hauriebatur: quum noxiæ etiam dulces fuere. Mox & ardores per Armeniam; & nives per Cappadociam; & utriusque cæli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertia parte de sedecim legionibus reliqua; quum argentum eius passim dolabris concideretur; & subinde inter moras mortem a gladiatore suo efflagitasset egregius Imperator: tandem perfugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est: quasi vicisset, qui evaserat.

CAPUT XI.

Bellum cum Antonio & Cleopatra.

1 **F**uror Antonii, quatenus per ambitum non
 2 interierat, luxu & libidine exstinctus est. Quippe post Parthos, quum exosus arma in otio
 3 ageret, captus amore Cleopatræ, quasi bene
 4 gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc
 5 mulier Ægyptia, ab ebrio Imperatore pretium
 6 libidinum Romanum imperium petit. Et
 7 promisit Antonius: quasi facilior esset Partho
 8 Romanus. Igitur dominationem parare, nec
 9 tacite: sed patriæ, nominis, togæ, fascium
 10 oblitus, totus in monstrum illud ut mente,
 11 ita animo quoque, & cultu desciverat. Au-
 12 reum

reum in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut Regina Rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar 4 a Brundisio traiecerat, ut venienti bello occurreret positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, & Ambracii sinus cornua, infesta classe succinxerat. No- 5 bis quadringentæ amplius naves; ducentæ non minus hostium; sed numerum magnitudo pensabat. Quippe a senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus, atque tabulatis allevata, castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebatur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæ- 6 saris naves a triremibus in senos non amplius ordines creverant. Itaque habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexusque capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus iactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ulla re magis hostilium 7 copiarum apparuit magnitudo, quam post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facti, toto mari ferebatur: Arabumque & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia; purpuram aurumque in ripam assidue mota ventis maria revomebant. Prima dux 8 fugæ Regina, cum aurea puppe, veloque purpureo, se in alium dedit. Mox secutus Antoni-

- 2 tonius: sed instare vestigiis Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga: nec munita præfidiis utraque Ægypti cornua, Parætonium atque Pelusium, profuere: prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra. Nam pulchritudo infra
- 10 pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit a principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra Regum sic vocant)
- 11 recipit: ibi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus solio, iuxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte, quasi somno, soluta.

CAPVT XII.

Bella adversus gentes exterar.

- 1 **H**ic finis armorum civilium: reliqua adversus exterar gentes: quæ districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant.
- 2 Nova quippe pax: nec dum asuetæ frenis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper iugo resiliabant.
- 3 *Ad Septentrionem* conversa ferme plaga ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmtæ, Myfi, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani.

Noricis animos dabant Alpes atque ni- 4
ves, quo bellum non posset ascendere: sed om-
nes illius cardinis populos, Brennos, Sene-
nes atque Vindelicos, per privignum suum
Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit 5
callidarum gentium feritas, facile vel mulie-
res ostendere; quæ deficientibus telis, infan-
tes ipsos affictos humo in ora militum adver-
sa miserunt.

Illyrii quoque sub Alpibus agunt, imas 6
que valles earum, ut quædam quasi claustra,
custodiunt, abruptis torrentibus impliciti: in
hos expeditionem ipse sumpsit; fierique pon-
tes imperavit. Hic se & aquis & hoste tur- 7
bantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum
de manu rapuit: & in via primus, tunc agmi-
ne secuto, quum Illyricus multitudine pon-
tem succidisset, faucibus manibus ac cruribus,
speciosior sanguine, & ipso periculo augustior,
terga hostium percecidit.

Pannonii duobus saltibus, ac tribus flu- 8
viis, Dravo, Savo, Histroque vallabantur: po-
pulati proximos, intra ripas se recipiebant: in
hos domandos Vibium misit: cæsi sunt in
utrisque fluminibus. Arma victorum non ex 9
more belli cremata: sed capta sunt, & in pro-
fluentes data: ut cæteris, qui resistebant, vi-
ctoria nunciaretur.

Dalmata plerumque sub silvis agunt: in- 10
de in latrocinia promptissimi. Hos iam qui-
dem

dem Marcius incensa urbe Delminio quasi detruncaverat: postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat; (hic secundus orator.) Sed Augustus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque venis repurgare: quod alioquin genus omnium cupidissima, studiosa diligentia acquirat; ut illud in usus suos servare videatur.

13 *Mysi* quam feri, quam truces fuerint, quam ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile
14 dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos, inquit, estis?* Responsum invicem: *Romani, gentium domini.* Et illi, *Ita, inquit, fiet, si nos viceritis.* Accipit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, *ut caesorum extis ducum & litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim, nec tubam
16 sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatum motu corporis flammam, velut ardenti capite fundebat.

17 Ante hos *Thracum* maxime populus desciverat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplina, armis etiam Romanis assueverat: sed a Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendere: quippe quum catenas moribus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant.

Da-

Dacia montibus inhærent: Cotifonis regis¹⁸ imperio, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, de currere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem¹⁹ aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed submota, atque dilata est.

Sarmatae patentibus campis inequitant:²⁰ & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rarasque silvas habent. Tanta barbarie est, ut pacem non intelligant.

Germaniam quoque utinam vincere tanti²¹ non putasset! magis turpiter amissa est, quam gloriose acquisita: sed quatenus sciebat patrem²² suum Cæsarem, bis traiecto ponte Rheno, quæsisse bellum; in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quam imperia, ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus, pri²³ mos domuit Usipetes: inde Tenetheros percucurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in tropæi modum excoluit. Inde validissimas²⁴ nationes, Cheruscos Suevosque, & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti Centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumperant bellum, adeo certa victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerint.

Cherusci equos; Suevi aurum & argentum;
 Sicambri captivos elegerant: sed omnia retror-
 25sum. Victor namque Drusus equos, pecora,
 torques eorum, ipsosque, præda divisit, & ven-
 26didit: præterea in tutelam provinciarum, præ-
 sidia atque custodias ubique disposuit; per
 Mosam flumen; per Albim; per Visurgim.
 Nam per Rheni quidem ripam, quinquaginta
 27amplius castella direxit. Bonnam & Cesoni-
 am cum pontibus iunxit, classibusque firma-
 27vit. Invisum atque inaccessum in id tempus
 Hercynium saltum patefecit. Ea denique in
 Germania pax erat, ut mutati homines, alia
 terra; cælum ipsum mitius molliusque solito
 28videretur. Denique non per adulationem,
 sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo iuvene,
 ipsi, quod nunquam alias, senatus cognomen
 ex provincia dedit.

29 Sed difficilior est provincias obtinere;
 quam facere: viribus parantur, iure retinen-
 30tur. Igitur breve id gaudium. Quippe Ger-
 mani victi magis, quam domiti erant: mo-
 resque nostros magis, quam arma, sub impe-
 31ratore Druso suspiciebant: postquam vero il-
 le defunctus, Varii Quintilii libidinem ac su-
 perbiam, haud secus quam sævitiam, odisse
 cœperunt. Ausus ille agere conventum: &
 in castris ius dicebat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce pos-
 32set inhibere: at illi, qui iam pridem rubigine
 obli,

oblitos enses, inertesque mœrerent equos, ut
 primum togas, & sæviora armis iura vide-
 runt, duce Arminio arma corripunt: quum 33
 interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne
 prædictâ quidem, & prodita per Segestem
 unum principum, coniuratione commovere-
 tur. Itaque improvidum, & nihil tale me- 34
 tuentem improvise adorti, quum ille (o secu-
 ritas!) ad tribunal citaret; undique invadunt,
 castra rapiunt, tres legiones opprimuntur.

Varus perditas res eodem, quo Cannen- 35
 sem diem Paulus, & fato est & animo secu-
 tus. Nihil illa cæde per paludes, perque sil- 36
 vas cruentius: nihil insultatione barbarorum 37
 intolerantius, præcipue tamen in caesarum pa-
 tronos: aliis oculos, aliis manus amputabant:
 unius os sutum, recisa prius lingua, quam in
 manu tenens barbarus, *tandem*, inquit, *vipe-*
ra, sibilare desiste. Ipsius quoque consulis cor- 38
 pus, quod militum pietas humi abdiderat, effos-
 sum. Signa & aquilas duas adhuc barbari pos-
 sident: tertiam signifer prius, quam in ma-
 nus hostium veniret, evulsit; mensamque in-
 tra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude
 sic latuit. Hac clade factum, ut imperium, 39
 quod in littore Oceani non steterat, in ripa
 Rheni fluminis staret.

Hæc ad Septentrionem. *Sub Meridiano* 40
 tumultuatum magis, quam bellatum est. Mu-
 sulanios atque Gætulos accolæ Syrtium, Cossu
 duce

- duce compeſcuit: unde illi *Gatulici* nomen,
 41 Latius victoria patet. Marmaridas atque Ga-
 ramantas Curinio ſubigendos dedit. Potuit
 & ille redire *Marmaricus*; ſed modeſtior in
 æſtimanda victoria fuit.
- 42 *Ad Orientem* plus negotii cum *Armeniis*:
 huc alterum ex Cæſaribus nepotibus ſuis miſit.
 Ambo fato breves: ſed alter inglorius. Maſ-
 ſilia quippe Lucius morbo ſolvitur: in Syria
 Cajus ex vulnere, quum Armeniam ad Par-
 43 thos ſe ſubtrahentem recipit. Armenios, vi-
 cto rege Tigrane, in hoc unum ſervitutis ge-
 nus Pompejus aſſueverat, ut rectores a nobis
 acciperent. Intermiſſum ergo ius per hunc
 recuperatum, non incruento, nec inulto ta-
 44 men certamine. Quippe Domnes, quem rex
 Artaxatis præfecerat, ſimulata proditione, ad or-
 tus virum intentum libello, quem, ut theſau-
 45 rorum rationes continentem, ipſe porrexerat,
 ſtriſtus ac recreatus ex vulnere in tempus.
 Cæterum barbarus undique infeſto exercitu
 oppreſſus, gladio, & pyra, in quam ſe percuffus
 immiſit, ſuperſtiti etiamnum Cæſaris ſatis-
 fecit.
- 46 *Sub occaſu* pacata fere omnis *Hispania*,
 niſi quam Pyrenæi deſinentis ſcopulis inhæ-
 rentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ
 validiſſimæ gentes, Cantabri & Aſtures, im-
 47 munes imperii agitabant. *Cantabrorum* &
 peior, & altior, & magis pertinax in rebel-
 lan-

lando animus fuit; qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Sageſamam: castra posuit: inde partito exercitu totam in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quum infesta classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus Belgicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quam arma Romana ascensura esse crediderant. Tertio Arracillum oppidum magna vi repugnat. Captum tamen postremo fuit. Medulli montis obsidio (quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit, undique simul adeunte Romano) postquam extrema barbari vident; certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxeis, exprimitur, præcepere mortem: seque pars maior a captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antistium, Furnium, Agrippam legatos, hibernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus: hos obsidibus astrinxit: hos sub corona iure belli ve-

53 numdedit. Digna res lauro, digna curru fe-
 natui visa est: sed iam Cæsar tantus erat, ut
 posset triumphos contemnere.

54 *Astures* per idem tempus ingenti agmine
 a montibus suis descenderant. Nec temere
 sumptus, ut barbaris, impetus: sed positis ca-
 stris apud Asturam flumen, trifariam diviso
 agmine, tria simul Romanorum castra aggre-

55 di parabant. Fuisset & anceps, & cruentum,
 & utinam mutua clade certamen, tunc tam
 fortibus, tam subito, tam cum consilio veni-
 entibus, nisi Tigræcini prodidissent: a qui-
 bus præmonitus Carisus, cum exercitu adve-

56 niens oppressit consilia: sic quoque tamen
 57 non incruento certamine. Reliquias fusi
 exercitus validissima civitas Lancia excepit:
 ubi adeo certatum est, ut quum in captam ur-
 bem faces poscerentur, ægre dux impetrave-
 rit veniam, *ut victoriæ Romanæ stans potius*

58 *esset, quam incensa, monumentum.* Hic finis
 Augusto bellicorum certaminum fuit; idem
 59 rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides,
 & æterna pax; quam ipsorum ingenio, in
 pacis partes promptiore; tum consilio Cæsa-
 ris, qui fiduciam montium timens, in quos se
 recipiebant, castra sua, sed quæ in plano
 erant, habitare & incolere iussit. Ingentis

60 esse consilii illud observari cæpit. Natura re-
 gionis circa se omnis aurifera; minique &
 chry-

chryfocollæ, & aliorum colorum ferax. Itaque exerceri solum iussit. Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nosse cœperunt.

Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque, duntaxat intra Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intra Taurum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & virorem gentium populum Romanum reverebantur. Nam & *Scythæ* misere legatos, & *Sarmatæ*, amicitiam petentes: *Seres* etiam habitantesque sub ipso sole *Indi*, cum gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant: & tamen ipse hominum color ab alio venire cœlo fatebatur. *Parti* quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta clade *Crassiana* ultro signa retulere.

Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pœctio. Aususque tandem *Cæsar Augustus* septingentesimo ab Urbe condita anno, Janum Geminum claudere, bis ante se clausum: sub *Numa* rege; & victa primum *Carthagine*. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus

gibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingen-
 tia *Dictator perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus.
 Tractatum etiam in senatu, an quia condi-
 disset imperium, *Romulus* vocaretur: sed san-
 ctius & reverentius visum est nomen *Augusti*:
 ut scilicet iam tum, dum colit terras,
 ipso nomine & titulo conse-
 craretur.

V.
gen-
ctus.
ndi-
fan-
usti;

L V C I I
A M P E L I I

LIBER
MEMORIALIS,

PRAECIPVARVM
HISTORIARVM

SVMMA CAPITA

DOCTISSIME COMPLECTENS:

EX

BIBLIOTHECA

CL. SALMASII.

A. M. P. E. L. I.

L I B E R

M E M O R I A L I S

T R A C T A T U M

H I S T O R I A R U M

E V A N G E L I I

D O C T R I N A E

B I B L I O T H E C A E

C O N S T A N T I N O P O L I T A N E

LVCIVS AMPELIVS
MACRINO SVO SAL.)

Volenti tibi omnia nosse, scripsi hunc Librum
memorialem; ut noris, quid sit mundus,
quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel
quid genus humanum peregerit.

CAPVT I.

De Mundo.

MVNDVS est universitas rerum, in quo¹
omnia sunt, & extra quem nihil,
qui Græce dicitur κόσμος.

ELEMENTA mundi quatuor. Ignis, ex²
quo est cælum: Aqua, ex qua mare Ocea-
num: Aër, ex quo venti & tempestates: Ter-
ra, quam, propter formam eius, orbem ter-
rarum appellamus.

COELI regiones sunt quatuor: oriens, 3
occidens, meridies, septentrio.

Cæ:

- 4 Cælum dividitur in *circulos* quinque: *Arcticum*, & *Antarcticum*, qui ob nimiam vim
 5 frigoris inhabitabiles sunt: *Æquinoctialem*,
 cui subiacet regio, quæ *catacocaumene* dicitur,
 neque incolitur, ob nimiam vim ardoris:
 6 *Brumalem* & *Sæstivalem*, sub quibus habitatur;
 sunt enim temperatissimi, per quos obliquus
 circulus vadit, cum duodecim signis, in
 quibus Sol annum conficit cursum.

CAPVT II.

De duodecim signis.

- 1 **S**igna sunt in cælo duodecim.
- 2 **ARIES** beneficio *Liberi*: quod is, quum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, quum aquæ inopia esset, & exercitus eius siti affligeretur, aries eis
 3 aquam demonstravit: & ob id *Libero*, *Jovis*, *Ammon* est appellatus; eique fanum magnificentum fecit, ad eum locum, ubi aquam invenit; quod abest ab Ægypto & Alexandria millia passuum novem: Ob eam rem a *Jove* petiit, ut
 4 in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse, qui *Hellen* & *Phryxum* vexerit.
- 5 **TAVRVS** beneficio *Jovis*, quem *Jupiter* a *Neptuno* fratre per gratiam abduxit: qui sensum humanum figura *Tauri* continebat: Isque
 6 *Jovis* iussu *Europam*, Agenoris filiam, *Sidonia*

nia alludens decept, & eam Cretam depor-
tavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum
dignatus est immortalī memoria.

GEMINI; qui *Samothraces* nominantur 7
esse, quorum argumentum nefas est pronun-
tiare præter eos, qui in his præsto sunt. Alii 8
Castorem & Pollucem dicunt, quod hi prin-
cipes mare tutum a prædonibus præstitissent.
Sunt qui dicant, *Herculem & Theseum*, quod 9
similia athla sint adepti.

CANCER; *Carcinus*, receptus beneficio 10
Junonis, quod eius iussu, quum *Hercules* mis-
sus esset ad *Hydrum Lernæam*, quam nos *Ex-*
cetra dicimus, interficiendam; *Carcinus* in-
gressus, *Herculis* pedes & crura lanians, in-
commodiorem faciebat eum, quam ipsa *Ex-*
cetra. Idque malum *Hercules* difficillimum 11
habuit; *Carcinumque*, *Cancrum* ob id fa-
ctum, *Juno* sideribus est dignata.

LEO, *Leon*, qui educatus est *Nemeæ*, 12
Junonis consilio ad *Herculis* interitum missus,
in terra *Argiva* diu spelunca latitavit: quem 13
Hercules dicitur interfecisse cum *Molorcho* ho-
spite suo, cuius clavam ei tributam tum prin-
cipio est adeptus, qua *Leonem* interfecit, eius-
que pellem postea pro tegumento habuit. Ob 14
id factum *Junoni* odio esse cœpit, *Leonem-*
que cœlesti dignitate est honorata.

- 15 VIRGO, quam nos *iustitiam* dicimus, fuit
cum hominibus: Sed postquam homines ma-
lefacere cœperunt, *Jovis* eam inter signa po-
16suit. Sunt qui *Erigonem*, *Icari* filiam, Athe-
niensem dicunt, cuius patri *Liber* vinum de-
dit, ut hominibus ad suavitatem daret. qui-
bus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum oc-
17ciderunt. *Canis*, qui cum illo erat, vidit ho-
minem occisum, & cum ululatu ad *Erigonem*
rediit; quem ut mœstum & singularem vidit,
18sollicita proficiscitur cum eo. Venere ad lo-
cum, ubi *Icarius* iacebat. Vidit corpus pa-
tris: magna lamentatione in *Hymetto* monte
19sepelivit: Ipsa vero se suspendit laqueo. *Ca-*
nis ad pedes eius discumbens diutius, & sine
alimentis deficiens, post aquam anhelans in pu-
20teum se proiecit. Tum *Liber* a *Jove* petit,
quod suo imperio deficerent, ut inter siderum
21cursus poneretur *Virgo*. *Icarius* autem *Ar-*
cturus nominatus est; cuius stella, quum exo-
ritur, continuas tempestates facit: *Canis*
Canicula.
- 22 LIBRA, quam Græci *Zygon* appellant,
23virile nomen est adeptus. Is omni clemen-
tiæ iustitia *Mochos* dictus: qui primus dicitur
libræ pondus hominibus invenisse, quæ uti-
24lissima mortalibus æstimantur; ideoque in nu-
merum stellarum receptus est, & *Libra* est
dictus.

SCORPIVS, qui dicitur ad perniciem 25
Orionis in insula *Chio* in monte *Pelenæo* vo-
 luntate *Dianæ* natus. *Orion* autem dum ve- 26
 natur, visa *Diana*, stuprare eam voluit: Illa
Scorpionem subiecit, qui eum vita privaret.
Jupiter & *Scorpionem* & *Orionem* inter sive 27
 ra recepit.

SAGITTARIVS, *Crotopi* filius, nutrice 28
 us *Musarum*, quæ *Musæ* semper dilexerunt
 eum, quod plausu & lusu *Sagittarum* eas avo-
 caret. Alii *Chironem* dicunt, quod iustus & 29
 pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo *Æscu-*
lapius medicinam, *Achilles* cytharam, & alia
 multa.

CAPRICORNVS, cui nomen *Pan*. Quo 30
 tempore *Python* speluncas incolens in monte
Tauri, *Ægyptum* profectus est ad bellum,
Pan se in capræ figuram convertit. Igitur 31
 Dii immortales, postquam *Pythonem* digna
 pœna affecerunt, *Pana* astrorum memoria de-
 coraverunt.

AQVARIVS, qui putatur esse *Ganymedes*, 32
 dicitur *Deucalion* *Thessalus*, qui maximo ca-
 tacylismo cum uxore *Pyrrha* solus evasit; &
 hic pietatis causa inter sidera locatus est.

PISCES: ideo pisces, quia bello *Gigan-* 33
tum Venus perturbata in piscem se transfigu-
 ravit. Nam dicitur, & in *Euphrate* fluvio, 34
orum piscis in ora fluminis, *solumba* adfedis-
 dies plurimos; & exclusisse *Deam benignam*,
 & mi-

& misericordem hominibus ad bonam vitam.
 35 Utrique memoriæ causa *pisces* inter sidera locati.

CAPVT III.

De Sideribus.

- 1 **P**ræter duodecim signa *potentissima sidera* in
 2 cælo. *Septentriones* duo, *maior* & *minor*,
 qui numquam merguntur; ideoque navium
 cursus regunt, quorum alter *Cynosura* dicitur.
 3 *Bootes*, idem *Arcturus*. *Orion*, qui magnitu-
 dine sua dimidiam cæli obtinet partem. *Plei-*
ades, quæ Latine *Virgilie* dicuntur. *Hya-*
des, quæ a nobis *Sucula* dicuntur, quarum or-
 tus & occasus a nautis & ab agricolis obser-
 vantur. *Canicula*, cuius vis præcipue Solsti-
 tio est.
- 4 *Stella potentissima* in cælo sunt septem,
Saturnus, *Sol*, *Luna*, *Mars*, *Mercurius*, *Jupi-*
ter, *Venus*: quæ a Græcis *planeta*, a nobis
erratica dicuntur, quia ad arbitrium suum va-
 gantur, & motu suo hominum fata moderan-
 tur; item aduerso cursu contra cælum feruntur.

CAPVT IV.

*Quibus partibus sedeant XII. signa duodecim
 ventorum.*

- 1 **A**ries, in Africum: *Taurus*, in Circium: *Ge-*
mini, in Aquilonem: *Cancer*, in Septen-
 trione

trionem. *Leo*, in Thraciam: *Virgo*, in Ar- 2
 gesten: *Libra*, in Zephyron: *Scorpius*, in A-
 fricum. *Sagittarius*, in Austrum & Africum: 3
Capricornus, in Austrum: *Aquarius*, in Eu-
 rum & Notum: *Pisces*, in Eurum.

CAPVT V.

De Ventis.

Venti fiunt ex aëris motu & inclinatione. 1
 Sunt autem *generales* quatuor. *Eurus*, 2
 idem *Apeliotes*, idem *Vulturinus*, ab oriente:
 Ab occidente, *Zephyrus*, idem *Corus*, idem
Favonius: *Aquilo*, *Boreas*, *Aparcias* idem, a
 septentrione: *Notus*, idem *Libs* & *Auster*, &
Africus, a meridie.

Hi sunt quatuor *generales*: ceteri *specia-* 3
les adscribantur. Ut *Japyx* *Zephyro*, qui ab
Japygio, *Apuliae* promontorio, flat. *Leuco-*
notus *Noto*, quum serenior flat. *Caurus* *A-*
quiloni, quum vehementior *Gallias* perflat.
 Item *Etesia*, qui statis diebus flant per aëstatem.

CAPVT VI.

De Orbe Terrarum.

Orbis terrarum, qui sub cælo est, *quatuor* 1
regionibus incolitur. *Una pars* eius est, 2
 in qua nos habitamus: *Altera* huic contraria,
 quam qui incolunt, vocantur *Antichthonēs*.
 (L. Ann. Florus.) H Qua-

- 3 Quarum inferiores duæ ex contrario harum
sitæ, quas qui incolunt, vocantur *Antipodes*.
- 4 Orbis terrarum, *quem nos colimus*, in tres par-
tes dividitur, totidemque nomina: *Asia*, quæ
est inter Tanain & Nilum; *Libya*, quæ est
inter Nilum & Gaditanum finem; *Europa*,
quæ est inter fretum & Tanain.
- 5 *In Asia* clarissimæ gentes: Indi, Seres,
Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phry-
6 ges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. *In*
Europa clarissimæ gentes: Scythæ, Sarmatæ,
Germani, Daci, Mæsi, Thracæ, Macedones,
Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Gal-
7 li, Spani. *In Libya* gentes clarissimæ, Æ-
thiopes, Mauri, Numidæ, Pæni, Getuli, Ga-
ramantes, Nasamones, Ægyptus.
- 8 Clarissimi montes in orbe terrarum: Cau-
casus, in Scythia; Emodus, in India: Liba-
9 nus, in Syria. Olympus, in Macedonia: Hy-
mettus, in Attica: Taygetus, in Lacedæmo-
nia; & Citheron Eleon in Bœoria: Parnassus,
Acroceræunia, in Epiro: Mænalus, in Arca-
10 dia. Apenninus, in Italia: Eryx, in Sicilia:
Alpes, inter Galliam & Italiam: Pyrenæus,
inter Galliam & Spaniam: Atlas, in Africa:
Calpe, in freto Oceani.
- 11 Clarissima flumina in orbe terrarum: In-
dus, Ganges, Hydaspes, in India: Araxes,
in Armenia: Thermodon & Phasis, in Col-
chide: Tanais, in Scythia: Strymon & He-
brus,

brus, in Thracia: Sperchios, in Thessalia. Her. 1 2
 mus & Pactolus, auriferi: Mæander & Cay-
 strus, in Lydia: Cydnus, in Cilicia: Oron-
 tes, in Syria: Simois & Xanthus, in Phrygia. 1
 Eurotas, Lacedamone: Alpheus, in Elide: La- 1 3
 don, in Arcadia: Achelous & Inachus, in 2
 Epiro. Savus & Danubius, qui idem Ister co- 1 4
 gnominatur, in Mœsia: Eridanus & Tiberi- 2
 nus, in Italia: Timavus, in Illyrico: Rho-
 danus, in Gallia: Iberus & Batis, in Spania.
 Bagrada, in Numidia: Triton, in Getulia: 1 5
 Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in
 Parthia. Rhenus, in Germania.

Clarissimæ *insula* in *marino* undecim: 1 6
 Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Les-
 bos, Rhodos, duæ Baleares, Eubufus, Corfica,
 Gades. In *Oceano* ad orientem, Taprobane: 1 7
 Ad occidentem, Britannia: Ad septentrionem,
 Thyle: Ad meridiem, *Insulæ Fortunatæ*. Præ- 1 8
 ter has in *Ægæo mari*, *Cyclades* duodecim: De-
 los, Gyaros, Myconos, Andros, Peros, Pha-
 ros, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Do-
 nusa. Præter has *Sporades* innumerabiles, cæ-
 terum celeberrimæ: Ægina, Salamina, Coos,
 Chios, Lemnos, Samothracia. In *Ionio*, Echi- 1 9
 nades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Za-
 cynthos: In *Adriatico*, Ciriteæ circiter mille: 2
 In *Siculo*, Æoliæ octo: In *Gallico*, Stæchades
 tres: in *Syrtybus*, Cercina, & Menynx, &
 Gyrha.

CAPVT VII.

De Marium ambitu.

- 1 **M**are, quo cingimur, uniuersum uocatur
 2 *Oceanum*. Hoc quatuor regionibus ir-
 3 rumpit in terras. A septentrione, uocatur
 4 *Caspium*: Ab oriente, *Persicum*: A meridie,
 5 *Arabicum*, idem Rubrum & Erythræum: Ad
 6 occasum, *Magnum mare*, idem *Atlanticum*,
 7 quod commerciis totius generis humani per-
 8 agitur. Hoc intrat in fretum *Gaditanum* in-
 9 ter duos montes clarissimos, *Abylam* & *Cal-*
 10 *pen*, ob impositas *Herculis* columnas. Dein
 11 latissime simul & longissime fufum medium
 12 terrarum orbem inundat, & nomina acquirit.
 13 *Balearicum*, quod Hispaniam alluit: *Gallicum*,
 14 quod Gallias tangit: *Ligusticum*, quod Ligu-
 15 ribus infunditur. *Tuscum*, *Tyrrhenum*, idem
 16 *Inferum*, quod dextrum Italiae latus circuit;
 17 *Hadriaticum*, idem *Superum*, quod sinistrum
 18 Italiae latus circuit. *Siculum*, in quo Sicilia:
 19 *Creticum*, in quo insula est Creta. *Ionium*
 20 & *Ægeum*, quæ Achaïam, eandem Pelopon-
 21 neson, simul ambiunt; ut interueniente Isth-
 22 mo pæne insulam faciant. *Myrtoum* & *Ica-*
 23 *rium*, quæ adhærent Ægæo mari, illud a *Myr-*
 24 *tylo*, hoc ab *Icaro* cognominata. *Euxinum*,
 25 *Ponticum*, quod ingenti sinu Scythiis infundit-
 26 tur: *Hellesponticum* fauce transmissum, inter
 27 duas celeberrimas urbes, *Seston* Asiae, *Abydon*
 28 Eu-

Europæ: *Tanaïticum*, quo Asia alluitur. *Ægyptium* ab Ægypto; *Libycum* a Libya cognominatur: *Syrcticum*, a duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

CAPVT VIII.

Miracula Mundi.

Miracula quæ in terris sunt. Ab *Apollonia* Athamantia millia passus quinque, in monte *Nymphæo*, ibi ignis est, & de terra exit flamma. In silva *Panis symphonia* in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, unde pix exit, & bitumen. Quum manibus supplodas, pix alte attollitur, & quasi ab aqua bullescit.

Ambracia in Epiro in pariete sunt picti *Castor & Pollux & Helena*, manu *Autochthonis*, & nemo invenire potest, quis pinxerit. Arcis in Epiro, quod *Ipparon* appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem *Medea* ædificari imperasse fertur. Ibi picta sunt gubernacula *Argonautarum*, quæ cœpta navis. Ibi *Jovis* templum *Hyphonis*, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt, duo qui descenderunt, Jovem ipsum videre. *Leucade* mōns; unde se *Sappho* deiecit propter virum: in summo monte fanum est *Apollinis*, ubi sacra fiunt. Et quum homo inde desluit, statim excipitur lintribus.

- 6 *Sicyone* in Achaia, in foro ædes Apollinis est. In ea sunt posita *Agamemnonis* Clypeus & *Machæra*, *Ulyssis* Chlamys & *Thoracium*, *Tencri* sagittæ & arcus; *Adrasti* arca, quam deposuit, in qua quid sit, ignoratur, sed & olla ærea, in qua *Pelias* coctus dicitur. Item *Palamedis* cithara. Marti autem quoque corium remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, cauculus quem *Minerva* sortita est. De *Orestæ* cervice una proci parasiti palla pender: quam si quis halitu afflaverit, tota patefit. *Penelopæ* tela: ibi de terra oleum scaturit.
- 8 *Argis* Inachia Junonis templum magnifice ornatum, quod Asylum vocant. *Olympia* templum Jovis nobile; ubi athletæ initioantur. *Corintho* balænae costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est *Veneris*; in quo vas marmoreum *Laïdos*. *Bæotia* lacus sacer; ubi *Amphiaraus* devoratus in eo latus est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi a vento moveatur.
- 12 *Athenis* *Minervæ* ædes nobilis, cuius ad sinistram *Clypeus* appositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio *Dædali* est imago, ita collocata, quam si quis imaginem e Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem Dea habet hastam de gramine.

Ilio

Ilio lapis quadratus, ubi *Cassandra* fuit 13
alligata, quem si ante tangas aut fricueris, lac
demittit: ex altera autem parte similiter si fri-
ces, ac si sanguinem remittit. Juxta autem 14
mare, qui locus *Rhæte* vocatur, ibi est *Achillis*
& *Patrocli* vultus, & flumen *Scamandras*.

Epheso *Dianæ fanum* nobilissimum, ma- 15
ximum, pulcherrimumque orbis terrarum. In-
troitu dextrâ sinistrâ *postes marmorei* monolithi,
longi cubitis xx. qua super templum ascensu
sunt cxi. millia. *Samo* in templo *Iunonis* scy. 16
phus factus ex hедера, cuius capita foras iv,
arietina magna, cornibus miræ magnitudinis
contortis. *Pergamo* ara marmorea magna, al- 17
ta pedes xi. cum maximis sculpturis. Conti-
ner autem *gigantomachiam*.

Rhodo signum *Dianæ* marmoreum pulcer. 18
rimum: quod stat sub divo cælo, nec, quum
pluit, aquâ tangitur. *Argyro* est fanum *Vene-* 19
ris super mare: ibi est lucerna super candelabrum
posita, lucens ad mare sub divo cælo,
quam neque ventus aspergit, nec pluvia extin-
guir. Sed & *Herculis* ædes antiqua; ibi co- 20
lumna pender cavea ferrea rotunda, in qua con-
clusa *Sibylla* dicitur. Ibi iacent ossa *balanæ*,
quasi lapides quadrati. *Marmesie* (*) apud 21
Sipylum columnæ sunt iv. inter has columnas
est *Victoria* ferrea, pendens sine aliquo vinculo,
in aëre ludens. Sed quoties ventus aut plu-
via

H 4

(*) *Magnesie* legendum videtur.

- 22 via fuerit, non movet. *Ædis Dianæ Ephesæ*, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum *Icari* stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. *Rhodo* Colossi signum Solis altum super columna marmorea cum quadriga. Columna vero habet cubitos centum.
- 24 *Cypro* signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta.
- 25 Domus illic *Cyri* regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide prasino.
- 26 *Murus* intus medio *Babyloniæ*, quem *Memon* ædificavit lapide cocto, id est, calce & sulfure, ferro intermixtus, ut sunt iuncturæ. Latitudo eius cubitis xxx. altus cubitis cxxx.
- 27 cingitur millia passuum xxx. Hunc cepit *Semiramis*, filius eius perfecit. Pyramides in *Ægypto*, quas ædificavit. *Agartus* oppidum: ibi est *Nilus* fluvius ære factus, plexilis in cubitis ccc. cuius facies smaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cuius aspectu & bestię terrentur.
- 29 *Athenis* signum Jovis Olympii, *Alexandriæ* flumen *Nilum* maxime colunt.

CAPVT IX.

*Quot fuere Ioves, vel alii in loco Dii
Deaque.*

JOVES fueret tres. Primus in Arcadia *Æthe-* 1
ris filius, cui etiam *Ætherius* cognomen
fuit: Hic *primum Solem* procreavit. Secun- 2
dus abinde in Arcadia, qui *Saturnius* cognomi-
natur; qui ex *Proserpina Liberum patrem* pro-
creavit, *primum victorum*. Tertius *Cretæ,* 3
Saturni & Opis filius, *optimus maximusque*
est appellatus.

MARTES fuere duo. Primus ex *Enopo-* 4
ste, ut eam *Homerus* ait, & noster est *Mars*
Leucarpis & aliter *Marsenius*. Secundus ex
Jove & Junone.

SOLES fuere quinque. Primus *Jovis* fi- 5
lius. Secundus *Hyperionis*. Tertius *Nini* (*)
filius, cui *Ægyptus* est consecrata. Quartus, 6
qui *Rhodi* natus est, etius etiam *Zemintus* est
filius. Quintus *Colchi* filius, ex quo *Circe* &
Medea & Phaëton nati sunt.

VOLCANI fuere quatuor. Primus *Crio* 7
& *Joppe* natus. Secundus *Nili* filius. Ter-
tius *Saturni & Junonis*. Quartus in *Sicilia*
Meletis filius.

MERCVRII IV. Primus *Cæli & Diei* 8
filius: Secundus *Jovis & Cronie* filius, vel
H 5 Pro-

(*) leg. *Nili*.

- 9 *Proserpina*. Tertius *Croni* filius & *Maja*, qui est inventor *lyrae*. Quartus *Quilleni* filius, qui *Ægyptiis* literas, & numerum dixit.
- 10 APOLLINES quinque. Primus *Vulcani* & *Minerva*. Secundus ex *Corybante*. Tertius, *Jovis* filius ex *Latona*. Quartus, *Silenti* filius in *Arcadia*. Quintus, *Ammonis* filius, in *Libya* natus.
- 11 DIANAË III. Prima, *Jovis* vel *Croni* filia ex *Proserpina*, quæ est *Liberi* soror. Secunda, *Jovis* & *Latona*, *Apollinis* soror. Tertia, quæ vocatur *Ops*, de *Glauco*.
- 12 ÆSCVLAPII tres. Primus, *Apollo* dictus, *Vulcani* filius. Secundus, *Lai* filius. Tertius, *Aristeti* & *Alcippei* filius.
- 13 VENERES IV. Prima, *Hacdeli* (*) & *Diei* filia. Secunda, quæ ex spuma nata esse dicitur, & *Aëris* & *Oceani* filia. Tertia, quæ *Vulcano* nupsit, quæ cum *Marte* se miscuit: unde *Cupido* natus esse dicitur. Quarta, *Cypri* & *Syriæ* filia, quam *Adon* habuit.
- 15 MINERVAË quinque. Prima, *Vulcani* filia; unde *Athenarum* est civitas. Secunda, *Nili* filia, quam *Ægyptii* colunt. Tertia, *Jovis* filia, quæ in facillimis rebus se exercuit: Quarta, *Solis* filia, quadrigas iunxit. Quinta, *Pallantis* & *Titanidos* filia: Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui eius cupidus fuit. Unde & *Pallas* dicta est.

LIBE-

(*) leg. quæ Cæli.

LIBERI quinque. Primus ex *Jove* & *18*
Proserpina. Hic agricola, & inventor vini.
 Cuius soror *Ceres*. Secundus *Liber* ex *Me* *19*
rone, & *Flora*, cuius nomine fluvius est *Gra-*
nicus. Tertius de *Cabiro*, qui regnavit in *A-*
sia. Quartus ex *Saturno* & *Semela*, dicunt. *20*
 Quintus *Nisi* & *Hesione* filius.

HERCVLES sex. Primus *Jovis* & *Æthe-* *21*
ris filius: Secundus *Nili* filius, quem principem
 colunt *Ægyptii*: Tertium conditorem loci sui
Hellenes dicunt. Quartus *Croni* filius & *Carthe-* *22*
res, quem *Carthaginenses* colunt, unde *Car-*
thago dicta est. Quintus *Joab* filius, qui cum *23*
rege Medorum pugnavit. Sextus *Jovis* filius *24*
 ex *Alcumena*, qui *Atlanta* docuit.

CAPVT X.

De Imperiis.

Imperia ab ineunte ævi memoria fuerunt se- *1*
 tem. Primi rerum potiti sunt *Assyrii*, dein- *2*
 de *Medi*, postea *Persæ*. tum *Lacedæmones*, *3*
 dein *Athenienses*: post hos inde *Macedones*:
 sic deinde *Romani*.

CAPVT XI.

Reges Assyriorum.

NINVS Rex; qui primus exercitu prope to- *1*
 tam *Asiam* sub se redegit, & clarissimam
 H 6 urbem

- 2 urbem nominis sui cōdidit Ninon. BEL-
LVS Rex, *Jovis* filius, cuius posterī primū
Asiæ regnaverunt: per *Ægyptum* Libyā, per
3 *Darium* (*) Europæ. SEMIRAMIS, *Cir-*
cetis (***) Nymphæ filia, a columbis educta,
uxor *Nini* regis. Cuius post mortem regnum
Nini ampliavit; armis *Indiam* quoque parum
4 prospera expeditione tentavit. Hæc urbem
pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt,
Babylona constituit, supra flumen *Euphraten*.
5 *SARDANAPALVS*, qui ob nimias delicias &
luxuriam perditō regno, ne in potestatem ho-
stium veniret, cum exoletis suis venenum
bibit, & igni subiecto cum regia sua conflag-
gravit.

CAPVT XII.

Reges Medorum

- 1 *ARSACES* (***), primus Rex, qui everfas Af-
syrīorum opes luxuria *Sardanapali* trans-
tulit, eosque iustissime rexit. *ASTYAGES*,
2 vir fortis & iustus, qui per insidias victus a
Cyro est, & dissolutum est *Mediæ* regnum.

CAP.

(*) leg. *Danaum*.(***) leg. *Arbaces*.(**) leg. *Derceus*.

CAPVT XIII.

Reges Persarum.

CYRVS rex fortissimus, qui maiore parte I
 Asiæ subacta, Europam quoque irrupisset,
 ni a *Tomyre*, Scytharum regina, victus op-
 pressusque esset. **C**AMBYSES, filius æque 2
Cyri; qui, quum LXX millia hominum sube-
 gisset in Ægypto, & regem eius *Amasin*, Æ-
 thiopiam profectus, magna parte militum per
 famem amissa, irritus rediit. Urbem tamen
 ibi condidit Meroën. Is quia *Apin* sacrum 3
 bovem interfici iusserat, ira Deorum ex equo
 præceps supergladium suum ruit, extinctus-
 que est. **D**ARIVS rex, unus ex septem Per- 4
 sis hinnitu equi regnum assecutus, cum CCLXX,
 millibus Europam transivit. Victus ab Athe-
 niensibus ducenta millia apud Pseudomara-
 thona decessit. **X**ERXES, *Darii* filius, quum 5
 recessisset pater eius, aliquantis navibus ar-
 matis militibus in Europam transivit. Con- 6
 tabulato Hellesponto, & forato Atho monte,
 nequidquam aliud egit, quam ut Athenas in-
 cideret mari. Victus a Lacedæmoniis & A- 7
 theniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum
 fraude interfectus est.

CAPVT XIV.

Duces & reges Lacedæmoniorum.

- 1 **E**urysthenes & Procles gemini, qui genus ab
 Heraclidis deducentes primis, parte regna
 2 regnaverunt. *Lycurgus* legumlator, cui La-
 cedaemonii principes Græciæ per annos septem
 3 inuisi fuerunt. *Theopompus* & *Polydorus* Re-
 ges, qui Messenium bellum xx. annis gesse-
 4 runt. *Otbryades* vir bellator, qui Messenio
 bello, quo centeni, id est, quinquageni, con-
 certaverunt, & tropæum suo sanguine scripsit,
 tertiusque Messenio bello, ex oraculo Apol-
 linis, dux ab Atheniensibus per ludibrium mis-
 5 sus, pertæsus vota, militum animos concita-
 vit, ut tam diuturnum prælium victoria con-
 summarent. *Leonidas*, dux Persico bello, qui
 cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopy-
 6 las totam vim Persici belli morte sua ac suo-
 rum obtinuit. *Pausanias*, qui Persico bello
 7 *Mardonium*, præfectum *Xerxis*, cum pedestri-
 bus copiis apud *Asopium*, Bæoticiæ flumen, de-
 bellavit: mox prodicionis a rege suspectus idem
 8 *Mardonius*, ideoque accusatus, in asylum Mi-
 nervæ confugit, & ibi fame confectus est. *Le-
 ander* dux, qui dominantem toto mari classem
 Atticam apud Ægeos primus oppressit, & vi-
 ctis Atheniensibus xxx. tyrannos imposuit.
Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus,
 qui bello Punico primus Carthaginiensibus dux
 mis-

sus Regulam cepit. *Agefilaus*, cuius inventum est, in hostili, quam in sua terra, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastata ea, quum iam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit, quod decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare, quum posset.

CAPVT XIV.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium.

CECROPS rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulose, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. **ERICTHONIVS** rex, qui mysteria Eleusina constituit. **Celeus** cum *Euboleo* sacerdote, filiabus virginibus ministris, *Tripolemo* frugum præfecto: qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. **PANDION** rex, qui filias suas *Progen* & *Philomelam* Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi genres affinitate sociaret. **THESEVS**, *Ægei* filius, qui Minotaurum interfecit. **DEMOPHONTES**, eius filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. **CORDVS** rex, qui pro salute & victoria patriæ, secundum oraculum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit.

Pisistratus, vir fortis, & sapiens, qui adversus principes populari causa tyrannidem

inva-

8 inuasit, eamque iustissime administravit. *Armodius & Aristogeiton*, homines plebeji, qui *Hippiam & Hipparchum*, Pisistrati filios, sæpe dominantes, facta coniuratione oppræsserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis
 9 sunt constituti. *Miltiades* dux, qui LXXX. milia militum Persarum *Darii* regis, præfectis *Date & Tisapberne*, in saltu Marathonio su-
 10 peravit. *Aristides* Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio
 11 multatus est. *Cimon* dux, qui Persico bello *Xerxis* copias, pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud *Eurymedonta* flumen uno die vi-
 12 cit. *Alcibiades* dux, vir genere, copia, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte *Mercarios* reus factus, ad *Lacedæmonios* confugit *Peloponnesi* bello, & quum fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores
 13 Athenienses fecit. *Thrasylbulus*, qui triginta Magistratus *Lacedæmonios* tyrannidis dominatione sævientes facta coniuratione afflixit,
 14 & libertatem Atheniensibus reddidit. *Conon* dux, qui omnes *Lacedæmoniorum* copias apud *Cnidum* insulam cepit, & imperium maris *Athenis* restituit. *Dion*, qui octo onerariis navibus *Dionysum*, regem *Siciliæ*, centum rostratas habentem, dum in *Italiam* abest, regno
 15 expulit, occupatis *Syraculis*. *Hipicrates*, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pon-
 dere

dere & modo fecit. *Phocien*, qui vir bonus 17
 cognominatus est, neque ulla pecunia a Phi-
 lippo potuit sollicitari, ut ad eum discederet:
 qui, admonentibus amicis, ut liberis suis con-
 suleret: Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis
 sufficiet; si mali, nihil. *Chabrias* dux, qui 18
 gladiatoria arte pugnare militem docuit: Cy-
 pron & Naxon, & omnes Asiaticas insulas
 Athenis adiunxit, & circa Thion navali bello
 occidi maluit, quam abiectis armis enatare.
Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, 19
 ideoque ob insignem iustitiam status ccc. est
 honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in
 facie publica.

CAPUT XVI.

Reges Macedonum.

PHILIPPVS, *Amyntæ* filius, primus Mace- 1
 donum obtinuit *Thraciam*, redegitque in
 suam potestatem: & quum transire in *Asiam*
 vellet, sub ipso belli apparatu in theatro a *Pau-*
sania est interfectus.

ALEXANDER, *Philippi & Olympiadis* fi- 2
 lius, quum ex urbe Pella Macedonia cum xl.
 millibus militum in *Asiam* transisset, *Darium*
 regem Persarum primum apud Granicum flu-
 men, tum apud Issum Ciliciae, tertio apud Ar-
 abela, tribus praeliis, triginta peditum legio-
 num, equitum bis mille falcatorum curruum
 vicit,

- 3 vicit. Mox *regem Indorum*, & omnes *Asiae* gentes sub potestatem suam redegit, & nobilissimas urbes *Asiae cepit*, *Sarbastran*, *Susa*, *Babyloniam*, ubi etiam defunctus, dubium violentia, an veneno; quum tamen prius & *Africam* peragrasset usque ad *Jovem Ammonem*, & *Oceanum* primus omnium navigasset.
- 4 PHILIPPVS, qui post *Alexandrum* *Macedonem* septimo gradu *Macedoniae* regnavit, invictus in *Graciam* quum saepe dominaretur, a *Sulpicio* consule in *Phocide* victus est, mox a *Flaminio* in *Macedonia*, *Theffalia* apud *Cynoscephalas*, ubi, dato obside filio *Demetrio*,
- 5 regni parte multatus est. PERSES PHILIPPVS, *Philippi* filius, quum maximus copiis *Macedoniis* esset, & quum imperum in *Graciam* fecisset, cum inanibus elephantorum simulacris a *Marco* consule apud *Scyriam* paludem victus, praecipitatis in mare thesauris, profugit. mox ab *Aemilio Paulo* tota *Macedonia* fugatus, *Samothracam* confugit in asylum: unde, data fide quum se *Paulo* commisisset, ante currum eius in triumphum productus, mox libera custodia in *Albano* confenuit.
- 7 PSEVDOPHILIPPVS, vir plebeius & degener, quum ex similitudine formae *Philippi* filium se persuasisset, & *Macedonas* in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodia missus est *Romam*, ubi quum ex custodia aufugisset, concitata rursus *Macedonia*,

donia, Thraciam bello recepit. In arce regni
paludatus ius dixit: mox a *Caci* filio *Metello*
ingenti praelio victus, quum profugisset in Thra-
ciam, a regibus deditus, & in triumphum
deportatus.

CAPVT XVII.

Reges & Duces Romanorum.

Romulus, qui urbem condidit: *Numa Pom-* 1
pilius, qui sacra constituit. *Tullus Ho-* 2
stilius, qui Albam diruit: *Ancus Marcius*, qui
leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam
constituit. *Servius Tullius*, qui primum cen- 3
sum egit: *Priscus Tarquinius*, qui insignibus
magistratus adornavit. *Tarquinius Superbus*, 4
qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

CAPVT XVIII.

Clarissimi Duces Romanorum.

BRVTVS, qui pro libertate publica liberos 1
suos interfecit. VALERIVS PVBLICO- 2
LA, qui propter eandem libertatem adversus
Tarquintos bellum exercuit. Idem ius liber-
tatis dando populum ampliavit. MANLIVS 3
TORQVATVS, qui ad confirmandam castro-
rum disciplinam *filium* suum interfecit. QVIN- 4
TIVS CINCINNATVS, idem *Serranus*, cui
aranti dictatura delata est.

CA-

- 5 CAMILLVS, qui, Senonum gente deleta Gallorum, incensam ab eis urbem restituit.
- 6 FABII duo: quorum *alter* una pugna Etrufcos, Samnitas, Umbros, Gallosque subegit, Libertinos e tribubus repurgavit, ideoque *Maximus* cognominatus: *alter* FABIVS *Hannibalem* mora fregit, ex quo *Cunctator* est cognominatus. PAPIRIVS CVRSOR: hic Samnites, qui Romanos sub iugum pugnando miserant, victos ignominia pari affecit, & a velocitate *Cursor* est appellatus. CVRIVS, quum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fistilibus meis & aurum habentibus
- 9 imperare. FABRICIVS LVSCINVS, qui *Cornelium Rufinum*, consularem viram, senatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti possideret.
- 10 CLAVDIVS MARCELLVS, qui *Annibalem* primus in Campania prælio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites sine fuga cederent. SCIPIONES duo, quorum *alter prior*, AFRICANVS, qui *Annibalem* & in eo Africam debellavit; *alter* SCIPIO NUMANTINVS, qui Carthaginem & Numantium diruendo, in hac Africam, in illa Hispaniam fregit. QVINTVS NERO, qui, *Annibale* in Apulia relicto, venientem ab Hispania *Hasdrubalem* excepit, copiasque eius uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese quum *Annibali* iunxisset, dubitari non potest, paria
- eis

eis præstaturum non fuisse. PAULVS, qui 13
 quum Macedoniam vicisset, & Græciam liberasset, & opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies, amissis *duobus liberis*, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum quam in rempubl. sævisset.

Duo METELLI; quorum alter MACE-14
 DONICVS, devictis Macedonibus; qui Contre-
 biam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, ius-
 sis testamenta scribere, & vetitis redire, nisi
 vicissent, militibus, occupavit: alter NUMI-15
 DICVS, victa Numidia; qui quum perniciosas
 reipubl. leges ferret, *Apuleius* tribunus plebis
 totusque senatus in eas iurasset, maluit in exi-
 lium ire, quam iurare. *Huius filius*, PIVS 16
 cognominatus est, quod patrem in exilium se-
 cutus est.

CAIVS MARIVS, qui in Africa Numi-17
 dis, in Gallia Cimbris Teutonibusque supera-
 tis, a caliga pervenit usque septimum consula-
 tum. SYLLA, qui bello civili victoria per 18
 potius, Romanum primus invasit imperium,
 solusque deposuit. SERTORIUS, qui pro 16
 scriptus a *Sylla* quum in exilium profugisset,
 quam brevissimo tempore prope totam Hispa-
 niam redegit in suam potestatem, & ubique ad-
 versante fortuna insuperabilis fuit. LUCVL-20
 LVS, qui Asiæ provinciæ spoliis maximas opes
 est consecutus, & ædificiorum, tabellarumque
 picta:

- 21) *dictarum studiosissimus fuit. POMPEIUS, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mitridate, Cilicas toto mari dominantes, infra quadragesimum diem vicit, & magnam partem Asiae inter Oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit.*
- 22) CAIUS CAESAR, qui Gallias Germanicasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Eritanniam invenit, &
- 23) vicit. JULIUS CAESAR AVGVSTVS, qui, per pacatis omnibus provinciis, exercitus toto orbe terrarum disposuit, & *Romanum imperium*
- 24) *ordinavit. Post cuius consecrationem perpetua Caesarum dictatura dominatur.*

CAPVT XIX.

Romani, qui in Toga fuerunt illustres.

- 1) **M**anius Agrippa, qui disidentem populum
- 2) *senatui colligavit, atque conciliavit. Appius Caeus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis*
- 3) *regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum haberet, non est passus a tribunis in carcerem duci, quod diceret nefas, ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est*
- 4) *Gracchorum pater, qui in tribunatu, quum agrariis legibus seditiones excitaret, interfecti sunt.*

sunt. *Decimus Brutus Calpurnius*, qui *Gracchum* 5
 generum, agrariis legibus Reipubl. statum tur-
 bantem, cum *Opimio* consule oppressit. *M.* 6
Brutus, qui *Pompeji* partes secutus, mox a
Casare restitutus, in mortem ejus coniuravit,
 quod affectare nomen regium videretur. *Lu-* 7
cius Drusus, qui, agrariis legibus promulgatis,
 summum pro eo favorem consecutus, ne pro-
 missa perficeret, per insidias a *Philippo* Conf.
 domi suæ interfectus est. *Lutatius Catulus*, 8
 qui *Lepidum*, aetia *Syllæ* rescindere volentem,
 admoto exercitu, Italia fugavit, & solus omni-
 um sine sanguine bellum civile confecit. *Ca-* 9
to Censorius, qui totiens accusatus est, quoad
 vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est
 omnium rerum peritissimus, & ut *Sallustio Cri-*
spo videtur, Romani generis disertissimus *Ca-*
to Prætorius, qui bello civili partes 10
Pompeji secutus, mori maluit, quam superstes
 esse reipubl. servienti. *Scaurus*, qui vetuit fi- 11
 lium in conspectum suum venire, quia bello
 Cyprico deseruerat. *Scipio Nasica*, quia non 12
 rite inauguratus Consul videretur, consulatu
 se abdicavit; & domitis Dalmatis, oblatum
 a Senatu triumphum repudiavit; statuasque,
 quas sibi quisque in publico posuerat, in cen-
 sura sua sustulit. Censuit in Senatu tamen,
 Carthaginem non esse delendam: propterea
 optimus iudicatus. *Cornelius Cethegus*, qui 13
fratrem suum Cethegum, quod cum *Carilina*
 con-

14coniurasset, morte multandum censuit. *Tullius Cicero*, qui in consulari suo *Catiline* coniurationem fortissime oppressit.

CAPVT XX.

Qui pro salute se obtulerunt.

1 **H**oratus trigeminus, qui aduersus Curiatios
 Albanorum; qui de summo imperio di-
 2 micauerunt. *Fabii*, qui trecenti, quum omnes
 patriciæ stirpis essent, bellum Veiens peculi-
 3 riter sibi depoposcerunt. *Mucius Cordus*, qui
 4 ignibus manus imposuit. *Horatius Cocles*,
 qui, ponte rescisso Tiberis, armatus transiit
 5 navitans. *Trecenti* sub *Calpurnio Flamma*
 contra Pœnos: qui in Siciliensi saltu, mortuo
 exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut
 plane ccc Lacedæmoniorum apud Thermo-
 6 pylas gloriam adæquarent. *Duo Decii*; quo-
 rum alter Latino bello, alter Samnitico Diis
 7 manibus se devoverunt. *Fulvius Pontifex*;
 qui, urbe a Gallis Senonibus incensa, se ali-
 8 osque senes Diis manibus devovit. *Regulus*;
 qui tormenta Cathaginiensium maluit pati,
 quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse
 9 iurisiurandi fidem falleret. *Curcius*; qui se in
 hiatum terræ immisit, quum ex oraculo, quod
 optimum esset in urbe Romana, posceretur.
 10 *Spurius Posthumius*; qui a *Pontio Telesino*, Sam-
 nitum duce, sub iugum missus cum exercitu,
 auctor

auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. *Cajus Metellus P^{er} II* *tifex*, ardente templo Vestæ, Palladium extulit, & oculos amisit.

CAPVT XXI.

Qui spolia opima retulerunt.

ROMVLVS de *Acrono* *Ceninensium* rege. 1
COSSIVS **C**ORNELIVS de *Larthe To* 2
lumnio, *Vejentium* rege. **C**LAVDIVS **M**AR- 3
CELLVS de *Viroadomaro*, rege Gallorum.

CAPVT XXII.

Qui provocati ab hostibus manus contenderunt.

Manlius *Torquatus*, qui Gallo torquem de- 1
 traxit, eumque sibi circumdedit. *Vale-* 2
rius Corvinus; qui a Gallo provocatus quum
 pugnaret, corvus galeam eius insedit, & ho- 3
 stem perturbavit. *Scipio Æmilianus*, quum esset
 legatus ab *Lucullo* imperatore apud *Intercati-*
am, *Vaccæorum* urbem, provocatorem barbarum occidit. *Lucius Opimius*, sub *Lutatiao* 4
Catulo Consule, in saltu *Tridentino* provocatorem *Cimbrum* interfecit.

CAPVT XXIII.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

- 1 Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio
- 2 Asiaticus, Mummius Achaicus; Servilius
- 3 Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Mace-
- 4 donicus, Metellus Creticus; Caesar Germa-
- 5 nicus, Caesar Dacicus.

CAPVT XXIV.

Quot illustres Scipiones, qui magnis rebus ge-
stis cognominati sunt.

- 1 Scipio magnus Africanus, qui vicit Anniba-
- 2 lem. Scipio minor Numantinus, qui Nu-
- 3 mantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asia-
- 4 ticus, quia de Antiocho triumphavit. Scipio
- 5 Nasica, qui a senatu vir optimus est iudicatus.
- 6 Scipio, qui occiso Pompejo, partes restituit, &
- 7 victus se interfecit.

CAPVT XXV.

Secessiones plebis.

- 1 Secessiones plebis a patribus fuerunt quatuor.
- 2 Prima secessio propter impotentiam fœne-
- 3 ratorum, quum in montem plebs armata se-
- 4 cessit. Secunda propter impotentiam Decem-
- 5 virum, quum, interfecta filia sua, Virginius
- 6 Appium & totam eius factionem in Aventino

mona

monte circumvenit, effecitque, ut abdicato magistratu accusati, atque damnati, variis suppliciiis punirentur. *Tertia*, propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nubere, quam *Cannulejus* concitavit in monte Janiculo *Quarta* secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam *Sulpicius Stolo* concitavit.

CAPUT XXVI.

Seditiones.

Seditiones in urbe quatuor. *Prima* seditio, *Tiberii Gracchi*; quem, de iudicariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, *Scipio Nasica* facta manu in Capitolio oppressit. *Secunda* seditio, *Gracchi* fratris eius; quem ob similes largitiones novus motus excitantem *Opimius* consul, cum *Decimo Bruo Gallatio* focero eius convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. *Tertia* seditio, *Apuleji Saturnini* Tr. Pl. & *Glauciae* Consulibus; quos, comitia in campo caedibus perturbantes, *Marius* in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. *Quarta* seditio, fuit *Livii Drusi*, & *Quinti Cationis*, quum ille Senatus equestrem ordinem obsideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod *Drusus* civitatem omnibus Italicis pollicebatur; sed

rum a *Philippo* Consule in domo sua interfectus.

CAPVT XXVII.

Qui aduersus patriam nefaria inière consilia.

- 1 **C**oriolanus, ob asperiores annonas in exilium actus, Volscorum exercitu admoto, patriam expugnare voluit, sed *Veturia* matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est.
- 2 *Marcus Melius*, frumentaria largitione quum videretur, iussu *Quintii Cincinnati* Dictatoris a Magistro equitum in rostris occisus est.
- 3 *Spurius*, quum Agrariis legibus factione dominationem pararet.
- 4 *Manlius Capitolinus*, quum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpejo Saxo
- 5 præcipitatus est. *Catilina*, quum in eadem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii coniurasset, & in id facinus Allobrogas sollicitasset, a *Cicerone* in Senatu accusatus, ab *Antonio* in Apulia debellatus est.

CAPVT XXVIII.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

- 1 **P**opulus Romanus sub *Romulo* pugnavit cum *Sabinis*, prius propter virgines raptas:

ptas: Sub *Tullio* cum *Albanis*. PONTIVS 2
TELESINVS, dum Samnitum, qui ad Caudinas furculas Romanos sub iugum misit.

PYRRHVS, Rex Epirotarum; qui pro 3
Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastataque Campania ad vicesimum ad urbem peruenit; mox a *Curio* & *Fabricio* victus in patriam concessit: & quum Achajam armis sub 4
se redegisset, Macedoniam quoque *Antigono* regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & 5
militaris disciplinæ peritissimus fuit.

ANNIBAL, qui novem annorum, pa- 6
trem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispania vicit, & eversione Sagunti, rupto fœdere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit: *Scipionem* ad Ticinum, *Tiberium Claudium* 8
apud Trebiam, *Flaminium* apud Thrasymenum, *Paulum* & *Varronem* apud Cannas, *Gracchum* in Lucania, *Marcellum* in Campania superavit. (*)

CAPVT XXIX.

Status Populi Romani, quas commutationes babuerit.

Populus Romanus primum sub regibus fuit. 1
Deinde, post superbiam Tarquini, & il- 2
latum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tu-
telam

(*) Deest heic IUGURTHAE mentio, ad quam provocat *Ampelius* infra cap. 37.

- telam sui *consulibus tribunisque* commisit.
- 3 Deinde tribunitiis seditionibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus, *Decemviros*, legum ferendarum & Reipubl. constituendæ
 - 4 causa, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem detestatus, *rursus ad consules* rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompejum, & oppressa per vim libertate, sub *unius Cæsaris* potestatem
 - 6 redacta sunt omnia. Ex eo *perpetua Cæsarium dictatura* dominatur.

CAPVT XXX.

Initium Regni Mithridatis.

- 1 **C**yrus, Rex Persarum primus, imperium Me-
- 2 dis ademit. Duos filios reliquit, *Camby-*
- 3 *sen & Smerden*. Horum *Cambyses*, defuncto patre, quod major esset, *Smerden*, in folio sedentem, capite cælum pulsare, per somnium videns, occidendum eum curavit ipse:
- 4 & deinde, revertens ab Æthiopia, rebus fractis, quum in Ægyptum venisset, incolasque eius loci lætantes advertisset; ratus, illos adversis sui insultare, *Apin* in femine vulneravit, eodemque ietu occidit.
- 5 Interim *Magus* quidam *Smerdes*, *Patibiaræ* frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se *Cyri* professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi *Cambyse* nuntiatum

tum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo *Apin* interfecerat, vaginae reddere. Quod quum conaretur efficere, feminem suum vulneravit, & eam partem, qua *Apin* vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cuius morte postquam certior nuntius ad *Perfas* venit, *Potanes Pedimam* filiam suam, qua cum *Smerdes* consuetudinem habebat, edocuit, cum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, a *Cyro Smerdi* Mago ademptas aures. Ille falsum esse *Smerden* confirmavit.

Tunc septem nobilissimi *Perse* inter se coniuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, *Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megabojus, Gobies, Darius*. Deinde, *Mago Smerde* interfecto, constituerunt, uti, excepto posthac *Potane*, ex illis regnaret, cuius equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc *Hiberes*, agaso *Darii*, equum domini ad locum prædictum duxit: illic alia equa ab suo initur. Tunc equus *Darii* magnum hinnitum dedit. Ita *Darius* regnum obtinuit. A quo *ARTABANES* (*) originem ducit; quem conditorem regni *Mithridatis* fuisse, confirmat *Sallustius Crispus*.

I 4

CAP.

(*) al. Artabazes.

CAPVT XXXI.

Reges Parthorum.

- 1 **S**ELEVCVS, *Alexandri Macedonis amicus.*
- 2 Huius post mortem ABARRIDA, frater eius, iussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde *Nicator* est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarri-
- 3 dam, Seleuceiam, Laodiceam. ARSACES, forma & virtute præcipuus, cuius *posteri Arsacidae* cognominati sunt; qui pacem cum Syl-
- 4 la imperatore fecit. ORODES, qui sædus cum *Cn. Pompejo* percussit, *Crassum* cum legionibus apud Carras funesta clade delevit.
- 5 PACORVS; qui *filium suum eiusdem nominis* misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse a *Ventidio*, legato *Julii Caesaris*, occisus est.

CAPVT XXXII.

Reges Cappadocia & Armenia.

- 1 **T**IGRANES, qui iam scriptus (*) est; qui tertio Punico bello perdomuit sub *Man-*
- 2 *cino* Conf. & *Scipione Æmiliano*. BELLVS, rex Armenia; qui, quum impetum in Græciam fecisset, & *Pythii Apollinis* templum in-

(*) supra cap. 13, n. 21. infra c. 46, n. 18.

cendisset, tempestate & frigore exercitum amisit.

POLYCRATES, rex Cappadocia: qui 3
a *praefecto Darii* regis occisus est. EPAMI- 4
NON, eius filius, rex; qui Thebas Græco-
rum pugnando vicit.

PERIANDER Rex, qui *Corinthi regna-* 5
vit; omnia terra & mari Romanus subiuga-
vit. TIMOLEON, qui *Corinthi fratrem su-* 6
um regnantem interfecit. Idem & *Dionysi* 7
um, Siciliae regem, expulit, neque ipse ab
offerentibus regnum accepit, sed arcem quo-
que demolitus est. Hic, quam convitia mala
audiret, ait: Tota vita mea id egi, ut omnes
liberi essemus.

CAPVT XXXIIL.

Reges Asiae & Pergami.

EVME-
NES Carduenus, *Philippi Alexandri* 1
armiger bellicosissimus, sed parum pro-
spera fortuna usus, adeo tamen terribilis, ut,
vivente eo, nemo ausus sit Rex appellari.
ANTIOCHVS iam scriptus (*) est. EVME- 2
NES alius, qui Romanos Macedonico bello
iuvit cum milite suo. ATTALVS, qui pro 3
Romanis saepe pugnavit. Nam testamento
suo populum Romanum hæredem fecit.

1. 5

CAP.

(*) supra cap. 24, n. 3. infra c. 34, n. 2.

CAPVT XXXIV.

Reges Ponti & Bithynia.

- 1 PHARNACES, Rex Bithyniæ, filius *Mithridatis*; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est, milite patris sui Syriam inuasit, & adventu Cæsaris, antequam in congressum eius veniret, ipso terrore nominis sui victus
- 2 refugit in Pontum. PRUSIAS Rex, amicus populi Romani; ad quem *Annibal* victo *Antiocho* confugit, & quum a rege exposceretur
- 3 per legatos, veneno se liberavit. NICOMEDES, socius & amicus populi Romani: in cuius amicitia prima ætate *Cæsar* fuit. Qui moriens testamento & ipse Pop. Rom. hæredem dimisit.

CAPVT XXXV.

Reges Alexandria.

- 1 Post mortem *Alexandri* Macedonis regnaverunt Alexandria Ægyptam octo PTOLO-
- 2 MÆI nomine, multi clarissimi viri. PTOLOMÆVS EVERGETES: qui *Alexandrum*
- 3 apud Ozydacas obiecto clypeo protexit. PTOLOMÆVS, filius *Philadelphi*, literatissimus:
- 4 qui plurimos libros Græcos scripsit. PTOLOMÆVS SOTER: qui ingenti classe Rhodios
- 5 vicit. PTOLOMÆVS TRYPHON; qui seditiones

tiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Huius filius *Cydris* pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. *PROLOMÆVS*, *Pupillus* dictus: qui *Pompejum* tutorem a Senatu accepit, donec pubesceret, & postea *civili bello Pontino* interfectus est.

CAPVT XXXVI.

Duces & Reges Carthaginensium.

HANNO & MAGO, qui Punico bello *Cornelium* Conf. apud *Liparas* ceperunt. **HAMILCAR**, qui *BOCCOR* cognominatus est, primo Punico bello magnum partem *Hispaniæ* sub imperium Carthaginensium rediguit, relictis filiis quatuor, *Asdrubale*, *Annibale*, *Hamilcare*, & *Magone*. **ASDRUBAL**, frater **ANNIBALIS**; qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab *Hispania* veniens, antequam se fratri coniungeret, a *Claudio Nerone* exspoliatus est.

CAPVT XXXVII.

Reges Numidiæ.

SYPHAX: quem *Scipio Africanus* victum in triumphum traxit, regnoque eius imposuit *Masinißam*. **MASINIßA** Rex: qui *Scipionem*

nem aduersus Carthaginem & *Syphacem* equitatu adiuuit. Ab eo, inter præmia commilitii, Numidiæ regno donatus est. **IUGURTHA**: qui scriptus (*) est.

CAPVT XXXVIII.

Reges Mauritania.

- IUBA** Rex; qui *Curionem* legatum *Cæsaris* oppressit: mox, occiso *Pompejo*, *Catonis* & *Scipionis* partes firmare conatus, quum se in regiam recepisset, post magnificam cœnam
 2 interficiendum se dedit. **IUBA**, rex literatissimus; qui *Cæsaris Augusti* iussu regnavit: & magnificentissimam urbem *Cæsaream* condidit.

CAPVT XXXIX.

Qui aduersus Pop. Rom. arma sumserunt.

- TATIVS**, Rex Sabinorum: qui, occupata arce *Tarpeja*, in ipso foro cum *Romulo* decertavit, & interventu *Sabinarum* pacem
 2 cum *Romulo* fixit. **METIVS SVFFETIVS**, Rex Albanorum: qui contra cœdus, a *Fidenatibus* destitutus, & iussu *Tulli Hostilii* deligatus

(*) infra c. 47, n. 5. supra not. (*) ad c. 28.

gatus ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. PORSENNA, rex Etruscorum: § qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinius. TIRIDATES, qui Corbulone 4 Consulari viro victus & restitutus est.

CAPVT XL.

Bella civilia quot.

Civilia bella *quatuor* mota sunt in urbe a 1 Romanis. Civile bellum *primum* Sulpi- 2 tii *Tribunus* excitavit, quod subscriptam provinciam Mithridaticam *Sylla* in *Marium* transferre noluisse. *Secundum* bellum *Lepidus* 3 contra *Carulum*, ob metum Siciliae exspoliatae. *Tertium* bellum *Cesar* & *Pompejus*, Belli species magis, quam causa fuit, negatus a Senatu *Casari* consulatus. *Cæterum* utriusque æ- 5 mulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, quum secundum mores legemque maiorum dimisso exercitu venire in urbem *Cesar* deberet, & docere Senatum de rebus a se gestis, atque ita triumphum consequi: simulans, se gratiam timere *Pompeji*, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis a 6 Senatu iudicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modo ac triumphum, sed totum Populi Romani imperium redegit in suam

7. suam potestatem. *Quartum* bellum *Cæsar Augustus* adversus complures duces: contra *Pompejum* iuvenem bona paterna repetentem: mox adversus *Cassium* & *Brutum* in ultionem interempti patris: deinceps adversus *Antonium* & *Cleopatram* ultro bellum patriæ inferentes.

CAPVT XLI.

Quot genera bellorum.

- 1 **B**ellorum genera sunt quatuor. *Gentile*:
 2 quod cum externis geritur: ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæ-
 3 moniis. *Servile*, quod Romani adversus fugitivos gesserunt, & contra duces (*) eorum,
 4 *Spartacum*, *Crixum*, & *Oenomaum*. *Civile*, quo inter se certant, sicut *Marius* & *Sylla*, *Cæsar* & *Pompejus*, *Augustus* & *Antonius*. (**)

CAP.

(*) infra c. 45, n. 6.

(**) Quartum bellorum genus heic desideratur. Id vero est commune quoddam ex omnibus, & plus quam bellum. Sic
 FLORVS lib. IV, cap. II, n. 4.

CAPVT XLII.

Orde Belli Mariani.

Inexplebilis honoris *Marii* cupiditas, decre- 1
 tam *Syllæ* Ponticam provinciam voluit eri-
 pere per rogationem *Sulpicii* tribuni plebis.
Sylla indignatus continuo ad exercitum per- 2
 rexit, & eum urbi admovit; & in patriam
 ingressus, Capitolium occupavit. Quo ter-
 rore victus Senatus, *Mario* totique factioni
 eius interdixit. Profecto deinde in Asiam 3
Sylla, *Marius* exul quem profugisset, ac pri-
 mum Minturnis in palude latuisset, tum con-
 iectus in carcerem evasisset, interim *Cinna* &
Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione da-
 ta, *Marius* redit, & se cum *Cinna* adiunxit,
 victis Octavianis partibus. Septies consul 4
 creatus, sævissimis cædibus totam urbem fu-
 nestavit. *Sylla* interim victo *Mithridate* in 5
 urbem reversus, prope totam Italiam in armis
 invenit, sub *iuvene Mario*, *Marii* filio: sed 6
 omnes eius copias partim in Etruria ad Sacri-
 portum, partim ad Collinam portam, prostra-
 vit: & reliquias adversariorum eorum, qui
 se dederant, in villa publica trucidavit.
 Qui diffugerant, in tabula proscripsit, iure 7
 permissio, ut interficerentur.

Ordo

CAPVT XLII.

Ordo Belli inter Casarem & Pompejum.

- 1 **C**asar, & Pompejus, & Crassus, inita societate, imperium Romanorum possidebant. *Casar* Gallicos, *Crassus* Syriacos exercitus habebat. *Pompejus*, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post *Crassi* mortem apud Parthos *Musius Barbarus* *Asculanus*, *Quintus Lutatius Catulus*.

CAPVT XLIII.

De Bello Macedonico.

- 1 **P**opulus Romanus cum Macedonibus bellum
- 2 *ter* gessit. Sub *Flaminio* Consule regem eorum *Philippum* vicit: sub *Paulo*, *Persen* Philippi filium: Sub *Metello* Macedonico,
- 3 *Pseudophilippum*. Primi belli causa, quod de iniuriis Macedonum Græci querebantur: Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit *Perses*: Tertii, quod falso nomen regum Macedonum *Pseudophilippus* invasit.

CAPVT XLIV.

De variis Cladibus Populi Romani.

- 1 **E**trusco bello: quum *Porfenna* Rex Janiculum obsedit. Gallico bello: quum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. *Tarentino bello*:

bello: quum *Pyrrhus* ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. *Pu- 4*
nico bello: quum *Annibal*, Cannensi exercitu fuso, ad tertium lapidem castra posuit. *Cim- 5*
brico bello: quum *Cimbri* Tarentinas Alpes occupaverunt. *Servili bello*: quum *Spartacus*, *6*
Crixus, & *Oenomaus* gladiatores, populata prope Italia, quum ad incendendam urbem pergerent, in Lucania a *Crasso*, in Etruria a *Pompejo* Consule, opprimuntur.

CAPVT XLVI.

De tribus Punicis bellis.

Populus Romanus cum Carthaginensibus 1
 dimicavit. *Primum Punicum bellum* na- 2
 valibus copiis gestum est. *Causa* motus præ-
 tendebatur duplex. Altera, quod Carthagi- 3
 nenses Tarentinis adfuisse: Altera, quod
 Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent.
 Cæterum, revera præmium fuit Siciliae & Sar- 4
 diniae possessio, fertilissimarum insularum. *Ap- 5*
pius Claudius bellum in Siculo freto commi-
 sit: *Manlius* & *Regulus* in ipsa Africa profli-
 gaverunt: *Duilius* Consul apud Liparas in- 6
 sulas; *Lutatius Catulus* apud Ægates, merfis
 hostium classibus, consummaverunt.

Secundum Punicum bellum longe omni- 7
 um cruentissimum fuit. *Causa*, quod *Anni- 8*
 (L. Ann. Florus.) K bal

- 9 *bal* contra fœdus Saguntum evertisset. *Pri-*
ma clades huius belli apud Listernum, vulne-
 rato *Patre Scipione*: quem *Publius Scipio*, non-
 10 dum pubes, protexit ac liberavit. *Secunda*
 clades ad Trebiam, vulnerato *Flacco* Consule.
 11 *Tertia* apud Thrasymenum, vastato *Flaminii*
 12 exercitu. *Quarta* apud Cannas, deletis duo-
 bus exercitiibus *Pauli* Consulis morte, *Teren-*
tii fuga *Varronis*.
 13 Postea vero *quatuor duces* Punici belli
 14 gloriam sibi vindicant. *Fabius* sive *Cun-*
ctator: qui imminentem urbis excidio *An-*
 15 *nibalem* mora fregit. *Marcellus*: qui pri-
 mus *Annibali* apud Nolam restitit, & in-
 16 clinatam eius aciem pæne ictus cruciavit.
 17 *Claudius Nero*: qui venientem ab Hispania
 18 *Asdrubalem* cum ingentibus copiis, prius-
 quam se *Annibali* iungeret, excepit, & ingenti
 prælio vicit.
 19 *Tertium Punicum bellum* maioris gloriæ,
 20 quam operis, fuit. Nam *Manilio* Consule,
 21 inchoatum excidium Carthagini *Scipio Æmi-*
lianus consummavit: una cum *Tigrane* quum
 incensa Carthagine totius Africæ urbes in per-
 22 petuum repressit, quod contra fœderis pactio-
 nem Carthaginenses reparassent classes, &
 arma finitimis intulissent.

CAP.

CAPVT XLVII.

*Vsque Imperium Trajani qui victi sunt &
per quos, CCIV.*

Per *Flaminium* Consulem Macedonas vicit ¹
sub rege *Perse* bellantes: Per *Scipiones* A-
fricanos, Carthaginenses. Per *Paulum* Con- ²
sulem, *Persem* in Syria vicit regem *Antiochum*.
Per *Scipionem Æmilianum* Celiberos, & Nu- ³
mantiam: Per eundem *Scipionem* Lusitaniam,
& duce[m] *Viriatum*. Per *Decium Brutum* ⁴
Galliam: Per *Mummiu[m]* Achaicum, & Co-
rinthum, & Achæos: Per *Fulvium Nobilio-
rem* *Ætolos* & *Ambraciam*.

Per *Marium* *Numidas* & *Jugurtham*: ⁵
Per eundem *Cimbros* & *Teuthones*. Per ⁶
Syllam *Ponticos* & *Mithridatem*. Per *Lucul-* ⁷
lum item eosdem *Ponticos* & *Mithridatem*:
item *Cilicas* piratas, & *Armenios* cum rege
Tigrane, & plurimas *Asiacas* gentes. Sub
hoc enim ad *Indicum Oceanum*, & *Rubrum*
mare usque pervenit.

Per *Cajum Casarem* *Gallias* & *Germanias*. ⁸
Britanniam sub hoc duce non tantum vidit,
sed etiam navigavit *Oceanum*. Per *Casarem* ⁹
Augustum *Dalmatas*, *Pannonios*, *Illyricos*,
Ægyptios, *Germanos*, *Cantabros*, totumque
orbem perpacavit; exceptis *Indis*, *Parthis*, *Sar-* ¹⁰
matibus,

mat̄is, Scyth̄is, Dac̄is, quod eos fortuna
Trajan̄i princip̄is triumph̄is reservavit.

CAPVT XLVIII.

De Comit̄iis.

- 1 **C**omit̄ia dicuntur a comitatu & frequent̄ia,
 quod Patres & Classes ad suffragia vocan-
 tur, creandorum magistratuum vel sacerdo-
 2 tum causa. Comit̄iorum autem triplex ratio
 est. Hæc *Cur̄iata*, hæc *Tributa*, hæc *Centu-*
riata dicuntur; quia hæc per *curias* & per
 3 *tribus* & per *centurias* explicantur. Si transla-
 titium sit, & solitum, de quo populus, *curia-*
tis transigitur: Si amplius, *tributis*: Si in
 summo discrimine est, tum miles ad suffragia
 vocatur, & Comit̄ia *centuriata* dicuntur.

CAPVT XLIX.

De Populi Romani distributionibus.

- 1 **A**ntiquissima Populi Romani *distributio tri-*
plex est, quam *Romulus* fecit; in *regem*,
 in *Senatum*, in *populum*. Qui populus in *tres*
tribus dividebatur; *Tatiensem*, *Lucerem*, *Ra-*
 2 *mnetem*. Sequitur Populi Romani *distribu-*
tio sub Servio Tullio rege; qui eum in *tribus*,
classes, *centurias* divisit. Ab iteratione *census*,
 ut *optimus* & *locupletissimus* quisque in suf-
 fragiis,

fragiis, id est, in Populo Romano plurimum
valeret. Et *tertia divisio* est in *Patronos* & 3
clientelas, qua inferiores superiorum se fidei
committebant.

C A P V T L.

De rebus publicis.

Rerum publicarum *tria genera* sunt; *Regium*, 1
optimatum, *populare*. Aut enim sub re- 2
gum sunt potestate: ut Seleucia Parthorum.
Aut Senatus: ut Massilia Gallorum. Aut se
ipsi regunt, ut Athenienses solebant. Est & 3
quartum genus, quod Romani commenti sunt:
ut ex his tribus unum efficerent. Nam & re- 4
giam potestatem Consules habent, &
plebs habet suffragiorum
potestatem.

F I N I S.

SERI-

SERIES CAPITVM

IN

L. AMPELII LIBRO MEMORIALI.

P ROOEMIUM]	pag. 163
I De mundo.	163
II De duodecim signis.	164
III. De sideribus.	168
IV. Quibus partibus sedeant XII. signa duodecim ventorum	169
V. De ventis.	169
VI. De orbe terrarum.	169
VII. De marium ambitu.	172
VIII. Miracula mundi.	173
IX. Quot fuere Ioves, vel alii in loco Dii Deaque.	177
X De imperiis.	179
XI Reges Assyriorum.	179
XII. Reges Medorum.	180
XIII. Reges Persarum.	181
XIV. Duces & reges Lacedaemoniorum.	182
XV. Clarissimi reges & duces Atheniensium.	183
XVI.	

SERIES CAPITVM.

215

XVI. Reges Macedonum.	185
XVII. Reges & duces Romanorum.	187
XVIII. Clarissimi duces Romanorum.	187
XIX. Romani, qui in toga fuerunt illustres.	190
XX. Qui pro salute se obtulerunt.	192
XXI. Qui spolia opima retulerunt.	193
XXII. Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.	193
XXIII. Qui pro Romanis gentes superaverunt.	194
XXIV. Quot illustres Scipiones, qui magnis rebus gestis cognominati sunt.	194
XXV. Secessiones plebis Romanae.	194
XXVI. Seditiones in urbe Roma.	195
XXVII. Qui adversus patriam nefaria iniere consilia.	196
XXVIII. Qui reges vel duces cum Romanis bella gesserunt.	196
XXIX. Status populi Romani, quas commutationes habuerit.	197
XXX. Initium regni Mithridatis.	198
XXXI. Reges Parthorum.	200
XXXII. Reges Armenia, Cappadocia & Corinthi.	200
XXXIII. Reges Asia & Pergami.	201
XXXIV. Reges Ponti & Bithyniae.	202
XXXV. Reges Alexandriae in Aegypto.	202
XXXVI. Duces & Reges Carthaginensium.	203
XXXVII. Reges Numidia.	203
XXXVIII.	

XXXVIII. <i>Reges Mauritanie.</i>	204
XXXIX. <i>Qui adversus Populum Romanum arma sumpserunt.</i>	204
XL. <i>Bella civilia quot.</i>	205
XLI. <i>Quot genera bellorum.</i>	206
XLII. <i>Ordo belli Mariani.</i>	207
XLIII. <i>Ordo belli inter Casarem & Pompeium.</i>	208
XLIV. <i>De bello Macedonico.</i>	208
XLV. <i>De variis cladibus populi Romani.</i>	208
XLVI. <i>De tribus Punicis bellis.</i>	209
XLVII. <i>Vsque imperium Traiani qui victi sunt & per quos.</i>	211
XLVIII. <i>De Comitibus.</i>	212
XLIX. <i>De populi distributionibus.</i>	212
L. <i>De rebus publicis.</i>	213

a- 37
&
:-
.
-
i-
-
s
-
n
f
n

Ch. 2656. s

ULB Halle
004 334 574

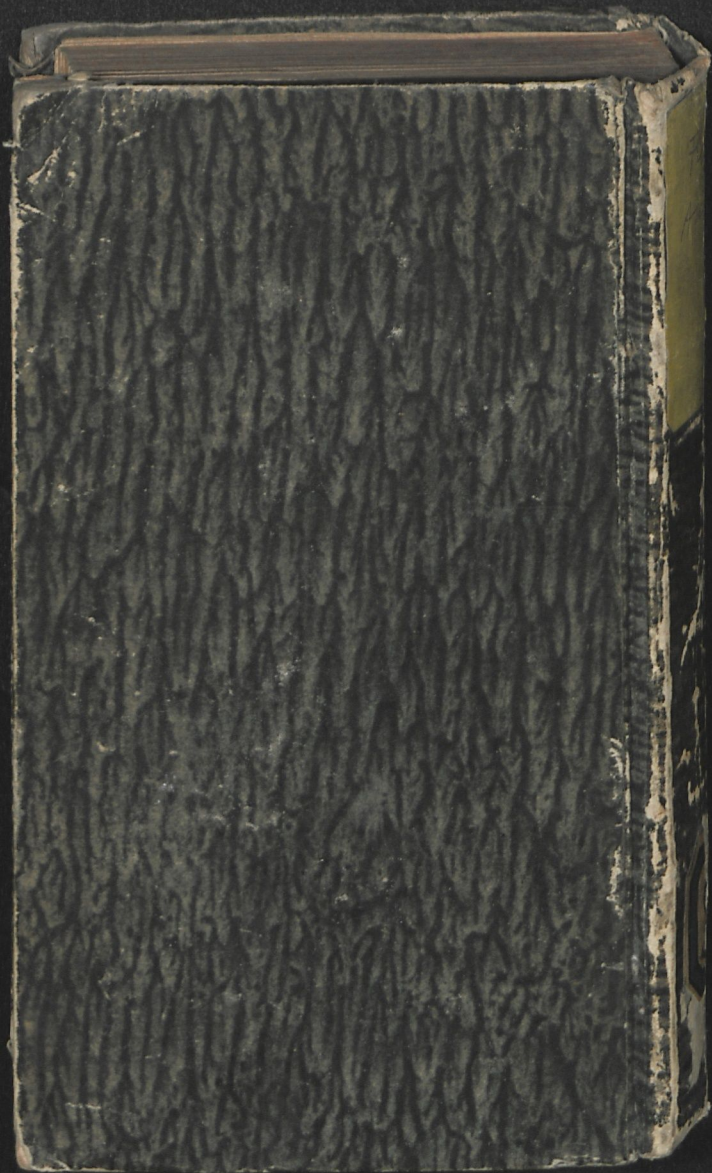

3

Sb. f

M

B.I.G.

Black

3/Color

White

Magenta

Red

Yellow

Green

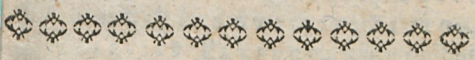
Cyan

Blue

Farbkarte #13

Centimetres

LVCHII ANNAEI ¹
F L O R I
 RERVM
 ROMANARVM
 LIBRI QVATVOR.
 ACCESSIT
 LVCHII AMPELII
 LIBER MEMORIALIS.

HALAE,
 IMPENSIS ORPHANOTROPHEI,
 M DCC LXII.